

FAİZSİZ FİNANSAL KURULUŞLARDA MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA İLKELERİ

DR. AYHAN YATBAZ

FAİZSİZ FİNANSAL KURULUŞLARDA MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA İLKELERİ

Dr. Ayhan YATBAZ

TKBB Yayınları, Yayın No: 13

Yazar

Dr. Ayhan YATBAZ

Tasarım ve Grafik Uygulama

Eser Medya

Baskı - Cilt

Mavi Ofset

Tel: +90 212 549 25 30

www.maviofset.com

Sertifika No: 45756

TKBB İletişim Adresi

Türkiye Katılım Bankaları Birliği

Saray Mahallesi Dr. Adnan Büyükdeniz Caddesi Akofis Park

C Blok No:8 K: 8 Ümraniye/ İstanbul

Tel: 0216 636 95 00 (Pbx) Faks: 0216 636 95 49

www.tkbb.org.tr

Sertifika No: 44687

ISBN: 978-605-69523-2-6

TEŞEKKÜR

Bu kitap, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalında 21.01.2019 tarihinde sunulan doktora tezinden türetilmiştir. Bu süreçteki katkılarından dolayı başta tez danışmanım Prof. Dr. Özgür ÇATIKKAŞ olmak üzere Prof. Dr. Erişah ARICAN’a, Prof. Dr. Cemal İBİŞ’e, Prof. Dr. Mehmet ERSOY’a, Prof. Dr. Serhat YANIK’a ve Doç. Dr. Mustafa OKUR’a teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca akademik hayata atılmama vesile ve destek olan Dr. Yalçın DOĞAN’a ve yine akademik desteklerinden dolayı Dr. Hakan ASLAN’a teşekkür ederim.

Bu süreç içerisinde çoğu zaman ihmal ettiğim sevgili eşim Gülşah ve biricik oğlum Said’e sevgilerimi ve şükranlarımı sunuyorum.

Ayhan YATBAZ

Manisa, 2020

ÖNSÖZ

İslam sadece namaz, oruç, hac gibi kişinin sadece kendisini ilgilendiren ibadetlerden ibaret bir din değildir. İslam hayatın her yönünü düzenleme altına almıştır. Öyle ki aile hayatı, miras hukuku, ticari hayat, savaş hukuku, beşerî ilişkiler, toplumlararası ilişkiler, toplum içindeki tavır ve davranışlar, akrabalık hakları, komşuluk hakları, yardımlaşma, adalet, hayvan hakları ve daha birçok alanda İslam düzenleme yapmıştır. Bunları görmezden gelip İslam'ı sadece kişinin kendisine bakan birtakım ritüellere indirgemek, adalet ve vicdanın olmadığı bir sistem doğuracaktır. Gerçek şudur ki insanların yaratıcısı olarak Allah insanları en iyi tanıyandır ve dolayısıyla insanlar için en uygun kuralları koymaya herkesten daha yatkındır. Allah herhangi bir kural koyarken toplumun sadece belli bir kesimini değil tüm insanlığı kapsamak üzere toplumdan topluma, mekândan mekâna ve zamandan zamana değişmeyecek şekilde, gerçek adaleti tesis etmek gayesiyle hareket etmiştir. Buna karşılık insanların kendi başlarına hareket ederek Allah'ın koymuş olduğu mevcut düzenin dışında başka bir düzen inşa etmeye çalışması her zaman başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Allah'tan ilham almayan beşerî düzenlemeler sürekli değişikliklere uğramakta buna rağmen gerçek adaleti sağlamada yetersiz kalmaktadır.

Seküler bir toplum anlayışının belki de en belirgin yaşandığı yer Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'dir. Kapitalist bir ülke olan ABD her alanda dünyanın en gelişmiş ve en zengin ülkesi olmasına rağmen OECD verilerine göre, G-7 ülkeleri arasında en yüksek gelir dağılımı eşitsizliğinin yaşandığı bir ülke konumundadır. Bununla birlikte Müslüman çoğunluğun yaşadığı bir ülke olan Türkiye'de de maalesef gelir dağılımı eşitsizliği giderek artmaktadır. Bugün dünyanın en yüksek gelir dağılımı eşitsizliğine sahip ülkeleri arasında yer alan Türkiye Müslüman çoğunluğa sahip bir ülke olmasına rağmen toplum yapısı hızla İslami değerlerden uzaklaşmakta ve homoekonomikus olarak tabir edilen salt kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden bir topluma dönüşmektedir. Homoekonomikus şeklindeki bir yaklaşım İslami değerlerle tamamen

çatışmaktadır. İslam gerektiğinde kendinden feragat etmeyi, kendinden önce başkalarını da düşünmeyi, gerektiğinde karşılıksız borç vermeyi, sadaka ve zekât vermeyi, yoksullara yardım etmeyi tavsiye etmektedir. Sırf para kazanmak, kâr sağlamak amacıyla başkalarını hiçe saymak İslami bir yaklaşım olmaz ve dolayısıyla bu durum Müslüman ahlakıyla örtüşmez.

Homoekonomikus insan profilinin giderek yaygınlaştığı günümüz dünyasında İslami değerlere sahip kurum ve kuruluşlara bugün her zamankinden daha çok ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç finans alanında da belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Zira her insan gibi Müslüman bireyler de gerek kişisel gerekse de iş ihtiyaçları için İslami kurallarla çatışmayacak şekilde kendini finanse edecek fonlara gereksinim duymaktadırlar. Türkiye’deki adıyla katılım bankaları İslami bankacılık alanında faaliyet göstererek bu anlamda önemli bir görev üstlenmektedirler.

Bu kitapta İslami bankacılık ve bu sektöre yönelik muhasebe ve finansal raporlama ilkeleri birçok yönden ele alınmıştır. Toplam yedi bölümden oluşan söz konusu çalışma iki ana kısma ayrılmıştır. Beş bölümden oluşan birinci kısımda İslami bankacılık sistemi etrafıca ele alınmıştır. İki bölümden oluşan ikinci kısımda ise İslami bankalarda muhasebe ve finansal raporlama ilkeleri üzerinde durulmuştur.

Dr. Ayhan YATBAZ

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	I
ÖNSÖZ	II
TABLOLAR LİSTESİ.....	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ	IX
GRAFİKLER LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FAİZSİZ FİNANS VE BANKACILIK SİSTEMİ

1.1 FAİZSİZ FİNANS VE BANKACILIK KAVRAMI.....	5
1.2 FAİZSİZ FİNANSAL KURULUŞLARIN DÜNYADA ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ	8
1.3 FAİZSİZ FİNANSAL KURULUŞLARIN TÜRKİYE’DE ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ	25
1.3.1 Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler.....	27
1.3.2 Mevcut Durum.....	32
1.4 FAİZSİZ FİNANS VE BANKACILIĞIN DİNİ TEMELLERİ.....	46
1.4.1 Faizsiz Finans ve Bankacılığın Temel Kaynakları	47
1.4.2 İslami bankacılığın Temel İlkeleri	51
1.5 FAİZSİZ BANKACILIK VE GELENEKSEL BANKACILIK KARŞILAŞTIRMASI. 56	
1.5.1 Katılım Fonu ve Mevduat Farkı.....	59
1.5.2 Özel Cari Hesap ve Vadesiz Mevduat Hesabı Farkı	60
1.5.3 Katılma Hesabı ve Vadeli Mevduat Hesabı Karşılaştırması	61

İKİNCİ BÖLÜM

FAİZSİZ FİNANS FON TOPLAMA VE KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ

2.1 FAİZSİZ FİNANS FON TOPLAMA YÖNTEMLERİ.....	66
2.1.1 Cari Hesaplar	66
2.1.2 Katılma Hesapları	67
2.1.3 Sukuk.....	69
2.1.4 Özkaynak Finansmanı	74
2.2 FAİZSİZ FİNANS FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ	76
2.2.1 Murabaha (Maliyet Artı Kâr Satışı)	76
2.2.2 Selem ve Alt Selem	79

2.2.3 İstisn'a/Eser ve Alt İstisn'a/Eser	80
2.2.4 İcare (Leasing)	81
2.2.5 Mudarebe	83
2.2.6 Müşareke	86
2.2.1 Karzı Hasen.....	87
2.2.2 Diğer Faizsiz Finansman Sözleşmeleri	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FAİZSİZ FİNANSAL KURULUŞLARA YÖNELİK MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA

3.1 İSLAMİ AÇIDAN MUHASEBE.....	92
3.1.1 Muhasebe Kavramı	93
3.1.2 İslami Muhasebe Kavramı.....	94
3.1.3 Geleneksel Muhasebe ve İslami Muhasebe Karşılaştırması	97
3.2 DÜNYADA FAİZSİZ FİNANSAL KURULUŞLARA YÖNELİK MUHASEBE STANDARTLARI ÇALIŞMALARI	98
3.2.1 İslami Finansal Kuruluşlar İçin Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI)	99
3.2.2 Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu (IASB)	109
3.2.3 AAOIFI ve IASB'nin Karşılaştırılması	117
3.2.4 Endonezya Muhasebeciler Enstitüsü (IIA).....	119
3.2.5 Pakistan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (ICAP)	122
3.2.6 Malezya Muhasebe Standartları Kurumu (MASB)	125
3.3 TÜRKİYE'DE FAİZSİZ FİNANSAL KURULUŞLARA YÖNELİK MUHASEBE STANDARTLARI ÇALIŞMALARI	128
3.3.1 Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMMOB) .	129
3.3.2 Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK).....	130
3.3.3 Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)	134
3.3.4 Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK).....	136
3.3.5 Kamu Gözetim Kurumu (KGK)	138

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FAİZSİZ FİNANS ÜRÜNLERİNE YÖNELİK MUHASEBE VE RAPORLAMA İLKELERİ

4.1 MURABAHA FİNANSMANININ MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA İLKELERİ	144
4.1.1 AAOIFI'e Göre Muhasebeleştirme ve Finansal Raporlama	144
4.1.2 UFRS'ye Göre Muhasebeleştirme ve Finansal Raporlama	145

4.1.3Pakistan ACAP’a Göre Muhasebeleştirme ve Finansal Raporlama	146
4.2 İCARE FİNANSMANININ MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA İLKELERİ	147
4.2.1 AAOIFI’ye Göre Muhasebeleştirme ve Finansal Raporlama	147
4.2.2 UFRS’ye Göre Muhasebeleştirme ve Finansal Raporlama	156
4.2.3 Pakistan IFAS’a Göre Muhasebeleştirme ve Finansal Raporlama	160
4.3 MUDAREBE FİNANSMANININ MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA İLKELERİ	161
4.4 MÜŞAREKE FİNANSMANININ MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA İLKELERİ	166
4.5 SELEM FİNANSMANININ MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA İLKELERİ	169
4.6 İSTİSNA FİNANSMANININ MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA İLKELERİ	172
4.7 SUKUK FİNANSMANININ MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA İLKELERİ	178
KAYNAKÇA	181

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’deki Katılım Bankalarının Başlıca Finansal Büyüklükleri ...	38
Tablo 2: Türkiye’deki Katılım Bankalarınca Gerçekleştirilen Sukuk İhraçları	43
Tablo 3: Faizsiz/İslami Banka ile Geleneksel Banka Karşılaştırması	58
Tablo 4: Katılım Fonu ve Mevduat Karşılaştırması	59
Tablo 5: Özel Cari Hesap ve Vadesiz Mevduat Karşılaştırması	60
Tablo 6: Katılma Hesabı ve Vadeli Mevduat Karşılaştırması.....	61
Tablo 7: Satışa Dayalı Sukuk Türleri	71
Tablo 8: Menfaat Satımına Dayalı Sukuk Türleri.....	71
Tablo 9: Ortaklık Esasına Dayalı Sukuk Türleri	72
Tablo 10: Tarımsal Faaliyete Dayalı Sukuk Türleri	72
Tablo 11: Diğer Faaliyetlere Dayalı Sukuk Türleri	73
Tablo 12: Geleneksel ve İslami Muhasebenin Özellikleri	98
Tablo 13: Finansal Muhasebenin ve Finansal Raporların Amaçları	106
Tablo 14: IASB Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve	111
Tablo 15: UFRS Yorumlama Komitesi Toplantıları	114
Tablo 16: AOSSG’nin İslami Finansla İlgili Yapmış Olduğu Çalışmalar	116
Tablo 17: AAOIFI ve IASB’nin Karşılaştırılması	118
Tablo 18: Endonezya İslami Finansal Muhasebe Standartları	121
Tablo 19: ICAP İslami Muhasebe Teknik Bültenleri	122
Tablo 20: MASB’nin İslami Muhasebeyle İlgili Teknik Bültenleri.....	127
Tablo 21: TMUDESİK Muhasebe Standartları	130
Tablo 22: BDDK Tarafından Yayımlanan Muhasebe Standartları	131
Tablo 23: SPK Tarafından Yayımlanan Muhasebe Standartları	135
Tablo 24: TMSK Tarafından Yayımlanan TMS/TFRS’ler	137
Tablo 25: AAOIFI FAS 8’e Göre Faizsiz Finans Kuruluşunun Kiracı Sıfatıyla Faaliyet İcaresini Muhasebeleştirilmesi	149
Tablo 26: AAOIFI FAS 8’e Göre Faizsiz Finans Kuruluşunun Kiralayan Sıfatıyla Faaliyet İcaresini Muhasebeleştirilmesi	150
Tablo 27: AAOIFI FAS 8’e Göre Faizsiz Finans Kuruluşunun Kiralayan Sıfatıyla Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcareyi Muhasebeleştirilmesi.....	151

Tablo 28: AAOIFI FAS 8'e Göre İslami Bankanın Kiracı Olarak Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcareyi Muhasebeleştirilmesi.....	154
Tablo 29: IASB'ye Göre Kiralayan Tarafından Finansal ve Faaliyet Kiralamasının Muhasebeleştirilmesi	158
Tablo 30: IASB'ye Göre Kiracı Tarafından Finansal Kiralamanın Muhasebeleştirilmesi.....	159
Tablo 31: TFRS 15 Müşteri Sözleşmeleri Standardına Göre İcara Muhasebesi	160
Tablo 32: ICAP IFAS-1: İcare Standardına Göre İcare Muhasebesi.....	161
Tablo 33: AAOIFI FMS 3: Mudarebe Standardına Göre Faizsiz Finans Kuruluşu Tarafından Mudarebe Finansmanının Muhasebeleştirilmesi	163
Tablo 34: IFAS-3: Kâr ve Zarar Paylaşım Hesapları Standardına Göre Faizsiz Finans Kuruluşu Tarafından Mudarebe Finansmanının Muhasebeleştirilmesi	165
Tablo 35: AAOIFI FAS 4: Müşareke Standardına Göre Faizsiz Finans Kuruluşu Tarafından Müşareke Finansmanının Muhasebeleştirilmesi	167
Tablo 36: AAOIFI FAS 7: Selem ve Paralel Selem Standardına Göre Faizsiz Finans Kuruluşu Tarafından Selem Finansmanı ve Paralel Selem Finansmanının Muhasebeleştirilmesi.....	170
Tablo 37: AAOIFI FAS 10 İstisna ve Paralel İstisna Standardına Göre Faizsiz Finans Kuruluşu Tarafından Satıcı (Sani) Sıfatıyla İstisna ve Paralel İstisna Finansmanının Muhasebeleştirilmesi.....	173
Tablo 38: AAOIFI FAS 10 İstisna ve Paralel İstisna Standardına Göre Faizsiz Finans Kuruluşu Tarafından Alıcı (Mustasni) Sıfatıyla İstisna ve Paralel İstisna Finansmanının Muhasebeleştirilmesi.....	176
Tablo 39: AAOIFI FAS 10 İstisna ve Paralel İstisna Standardına Göre İstisna ve Paralel İstisnaya İlgili Açıklama Gereklilikleri.....	177
Tablo 40: AAOIFI FAS 29 Sukuk İhraçları Standardına Göre Sukuk İhracının Faizsiz Finans Kuruluşu Tarafından Muhasebeleştirilmesi	179

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Faizsiz/İslami Finansal Kurumlar	6
Şekil 2. Küresel İslami Finans Sektörünün Tarihsel Gelişimi.....	9
Şekil 3. Türkiye Faizsiz Finans ve Bankacılık Sektörünün Gelişimi	27
Şekil 4. Faizsiz Finans ve Bankacılığın İslam Dini İçindeki Yeri	47
Şekil 5. Faizsiz/İslami Bankalar ile Geleneksel Bankaların Çalışma Usulleri.	57
Şekil 6: Faizsiz Finans Fon Toplama ve Kullandırma Yöntemleri.....	65
Şekil 7 Faizsiz Bankalarda Kaynak Sağlama Yöntemleri.....	66
Şekil 8. Sukukun İşleyişi	70
Şekil 9. Faizsiz Finans Fon Kullandırma Yöntemleri	76
Şekil 10. Murabaha Finansman Yönteminin İşleyişi	78
Şekil 11. Seleme ve Alt Seleme Finansman Yönteminin İşleyişi	79
Şekil 12. İstisna/Eser Finansman Yönteminin İşleyişi	80
Şekil 13. İcare Finansman Yönteminin İşleyişi	82
Şekil 14. Mudarebe Finansman Yönteminin İşleyişi	85
Şekil 15. AAOIFI Düzenlemelerinin Kapsamı.....	99
Şekil 16. AAOIFI Finansal Muhasebe Standartlarının Uygulanma Çevresi.	102
Şekil 17: AAOIFI Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve.....	107
Şekil 18. Endonezya Genel Kabul Görmüş İslami Muhasebe İlkeleri	120

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Küresel Faizsiz Finans Varlıklarının Sektörel Dağılımı	10
Grafik 2. Küresel Faizsiz Finans Varlıklarının Sektörel Dağılımı	11
Grafik 3. Faizsiz Finans Varlıklarının Dağılımı (Mr \$)	12
Grafik 4. Ülkelerin Faizsiz Bankacılık Varlıklarındaki Payları.....	13
Grafik 5. Ülkelere Göre Yatırım Hesaplarının Toplam Fonlar İçindeki Payı..	14
Grafik 6. Küresel Faizsiz Bankacılık Kârlılığı	15
Grafik 7. Küresel Sukuk Hacmi ve Yıllık Sukuk İhraçları.....	16
Grafik 8. Küresel Sukuk İhraçlarındaki Ülke Payları.....	17
Grafik 9. Küresel Sukuk İhraçlarının Yapılarına Göre Dağılımı (2017)	18
Grafik 10. Ülkelerin Küresel Kamu Sukuk İhracındaki Payları (2017)	19
Grafik 11. Ülkelerin Küresel Özel Sektör Sukuk İhracındaki Payları	20
Grafik 12. Küresel Faizsiz Fonların Tutarı ve Miktarı	21
Grafik 13. Ülkelerin Küresel Faizsiz Fon Varlıklarındaki Payları.....	22
Grafik 14. Küresel Faizsiz Sigortacılık Katkı Paylarının Büyüklüğü.....	23
Grafik 15. Ülkelere Göre Brüt Tekafül Katkı Payları (2016)	24
Grafik 16. Türkiye'nin Küresel İslami Bankacılık Varlıklarındaki Payı	33
Grafik 17. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Sektör İçindeki Yeri	34
Grafik 18. Türkiye'deki Katılım Bankacılığının Genel Görünümü	35
Grafik 19. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Toplam Varlıkları	36
Grafik 20. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Piyasa Payları	37
Grafik 21. Türkiye'de Gerçekleştirilen Sukuk İhraçları	40
Grafik 22. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Sukuk İhraçlarındaki Payları ...	41
Grafik 23. Türkiye Sukuk İhraçlarının Küresel Payı.....	42

KISALTMALAR LİSTESİ

AAA	Amerikan Muhasebe Birliği (American Accounting Association)
AAOIFI	İslami finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (Accounting and Auditing Organisation for Islamic Financial Institutions)
AAPOC	Accounting and Auditing Profession Organization Council
ACCA	Yeminli Mali Müşavirler Birliği (Association of Chartered Certified Accountants)
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BIS	Bank for International Settlements (Uluslararası Mutabakat Bankası)
BİST	Borsa İstanbul
BMA	Bahrain Monetary Agency (Bahreyn Para Kurulu)
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senetleri
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
FKB	Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Birliği
GAAP	Generally Accepted Accounting Principles (Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri)
GCC	Gulf Cooperation Council (Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi: Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve BAE)
GCIBFI	General Council for Islamic Banks and Financial Institutions (İslami Bankalar ve Finansal Kuruluşlar Genel Konseyi)
GRI	Global Reporting Initiative (Küresel Raporlama Girişimi)
GRUPAA	General Professional Union for Accountants and Auditors (Muhasebeciler ve Denetçiler Genel Meslek Birliği)
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Gross Domestic Production – GDP)
IAASB	International Auditing and Assurance Standards Board (Uluslararası Denetim ve Sigorta Standartları Kurumu)
IAESB	International Accounting Education Standards Board (Uluslararası Muhasebe Eğitimi Standartları Kurumu)
IAS	International Accounting Standards (Uluslararası Muhasebe Standartları)

XII | Faizsiz Finansal Kuruluşlarda Muhasebe ve Finansal Raporlama İlkeleri

IASB	International Accounting Standards Board (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu)
IASC	International Accounting Standards Committee (Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi)
IBIs	Islamic Banking Institutions (İslami Bankacılık Kuruluşları)
ICAP	Institute of Chartered Accountants of Pakistan (Pakistan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü)
ICDPS	Islamic Corporation for the Development of the Private Sektor (Özel Sektörün Desteklenmesine Yönelik İslami Kurum)
IDB	Islamic Development Bank (İslami Kalkınma Bankası)
IFAC	International Federation of Accountants (Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu)
IFRS	International Financial Reporting Standards (Uluslararası Finansal Raporlama Standartları)
IFSB	Islamic Financial Services Board (İslami Finansal Hizmetler Kurulu)
IFSI	Islamic Financial Services Industry (İslami Finansal Hizmetler Endüstrisi)
IICRA	Internaitonal Islamic Centre for Reconciliation and Arbitration (Uluslararası İslami Mutabakat ve Tahkim Merkezi)
IIFM	International Islamic Financial Market (Uluslararası İslami finansal Piyasa)
IIRA	International Islamic Rating Agency (Uluslararası İslami Derecelendirme Kuruluşu)
IPSASB	International Public Sector Accounting Standards Board (Uluslararası Kamu Kesimi Muhasebe Standartları Kurumu)
IRR	Investment Risk Reserve (IRR)
ISA	International Standard on Auditing (Uluslararası Denetim Standardı)
İAB	İstanbul Altın Borsası
İFM	İstanbul Uluslararası Finans Merkezi
İFMKK	İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Koordinasyon Kurulu
KGK	Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (Public Oversight, Accounting and Auditing Standards Authority – OPA)
KYİK	Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşlar
LMC	Liquidity Management Centre (Likidite Yönetim Merkezi)

MASB	Malaysian Accounting Standards Board (Malezya Muhasebe Standartları Kurulu)
MKK	Merkezi Kayıt Kuruluşu
OIC	İslam İşbirliği Teşkilatı (Organisation of Islamic Cooperation)
OJK	Otoritas Jasa Keuangan (Endonezya Finansal Hizmetler Kurumu)
ÖFK	Özel Finans Kurumları
PER	Profit Equalisation Reserve – PER (Kâr Payı Dengeleme Rezervi)
PLS	Kâr ve Zarar Paylaşımı – KZP (Profit and Loss Sharing)
QISMUT	Qatar, Indonesia, Saudi Arabia, Malaysia, UAE and Turkey (Katar, Endonezya, Suudi A., Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkiye)
SAAPOC	(Sudan Accounting and Auditing Profession Organization Council)
SAMA	Saudi Arabian Monetary Authority (Suudi Arabistan Para Kurulu)
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
SSC	Küresel Şer’i Gözetim Komitesi (Global Shariah Supervisory Committee – GSSC)
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TFRS	Türkiye Finansal Raporlama Standartları
THP	Tek Düzen Hesap Planı
TKBB	Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMS	Türkiye Muhasebe Standartları
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TMSK	Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu
TSPAKB	Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği
TSRŞB	Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği

GİRİŞ

Faizsiz finansal kuruluşlar, geleneksel finansal kuruluşlardan farklı olarak İslamî ilke ve kurallara uygun çalışma prensiplerine göre faaliyet gösteren finansal kuruluşlardır. Bu ilke ve kurallar gereği faizsiz finansal kuruluşlar sadece faizli işlemler değil aynı zamanda garar (aşırı belirsizlik) ve kumar içeren işlemlerden de uzak durmak zorundadırlar. İslami kuralları esas almasından dolayı İslami finansal kuruluşlar olarak da adlandırılan bu kuruluşlar gerek fon toplarken gerekse fon kullanırken İslam'ın meşru kıldığı ticarete dayalı olarak hareket ederler. Müşterilerine faizli borç para verip garanti bir getiri sağlayan geleneksel bankaların aksine ellerindeki fonu kâr veya zarar içerebilen ticari işlerde değerlendirirler. Benzer şekilde, fon toplarken de yine ticari esasa dayalı olarak hareket ederler.

Faizsiz finansal kuruluşların en belirgin örneği olan faizsiz bankalar dünyada daha çok İslami bankalar olarak adlandırılmaktayken Türkiye'de ise katılım bankaları adıyla bilinmektedir. Bu bankalar gerek fon toplarken gerekse fon kullanırken ticarete dayalı yöntemleri kullanırlar. Fon kullan-dırma yöntemleri genel olarak iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grupta murabaha, selem ve istisnadan oluşan alışverişe dayalı sözleşmeler; ikinci grupta ise müşareke, mudarebe, müğarese, müzaraa ve müsakattan oluşan ortaklık esasına dayalı sözleşmeler yer almaktadır. Bunların yanı sıra İslami bankalar hiçbir getiri içermeyen, daha çok karzıhasen olarak da bilinen karşılıksız (faizsiz) borçlar da verebilmektedirler.

Faizsiz bankaların fon toplama yöntemleri de fon kullanımda olduğu gibi ticarete dayalı olmak zorundadır. Temel olarak iki çeşit fon toplama yöntemi bulunmaktadır. Bunlardan ilki herhangi bir getiri ve vade içermeyen cari hesaplar, ikincisi ise belirli bir vade içermekle birlikte sağlayacağı getiri sadece vade sonunda belli olabilen kâr ve zarara katılma hesapları olarak da anılan katılma hesaplarıdır. Katılma hesaplarında herhangi bir getiri garantisi

ve sabit bir anapara geri ödeme garantisi bulunmamaktadır. Çünkü katılma hesabındaki fon ticari işlemlerde değerlendirilirken zarar etme ihtimali de bulunmaktadır. Dolayısıyla zarar edilmesi durumunda başlangıçtaki anapara göre vade sonunda anaparanın da altında ödeme yapılması söz konusudur. Ancak uygulamada geleneksel bankalarla rekabet edebilmek adına faizsiz bankalar kârın düşük olduğu ya da zarar olduğu durumlarda kendi kâr payından feragat ederek müşteriye verilecek kâr payını makul bir düzeye getirebilmektedir.

Faizsiz finans sisteminin en önemli kurumları faizsiz (İslami/katılım) bankalardır. Faizsiz bankaların yanı sıra İslami sigorta (tekafül) şirketleri, İslami fonlar, mudarebe şirketleri, İslami mortgage şirketleri, İslami yatırım bankaları, İslami pencereler, Sukuk İhraç Kurumu (Özel Amaçlı Kurum/SPV benzeri) da faizsiz finans sektöründe faaliyet göstermektedir.

Faizsiz bankacılık ve finans kurumlarının sistemli olarak ortaya çıkışı 1970'li yıllara dayanmaktadır. İlk tam teşekküllü faizsiz banka 1974 yılında Suudi Arabistan'ın Cidde kentinde İslam Kalkınma Bankası (Islamic Development Bank/IDB) adıyla kurulmuştur. Bu bankanın ardından 1975 yılında Dubai İslam Bankası, 1977 yılında Sudan Faysal İslami Bankası, 1978 yılında Mısır Faysal İslami Bank ve Ürdün Faysal İslami Bank ve 1979 yılında Bahrein İslam Bankası kurulmuştur. Türkiye'de ise ilk olarak "Özel Finans Kurumları/ÖFK" adı altında kurulmaya başlanmıştır. Albaraka Türk ÖFK ve Faysal Finans 1985 yılında, Kuveyt Türk ÖFK ise 1989 yılında Türkiye'de faaliyetlerine başlamış faizsiz bankalardır. Bu bankalar daha sonra Bankacılık Kanununda yapılan bir değişiklikle 2001 yılında Katılım Bankası adını almışlardır.

Küresel faizsiz finans sektörünün varlık büyüklüğü 2017 Haziran itibarıyla 2 trilyon ABD \$ (2016 Haziran 1.893,1 milyar ABD \$) iken, bunun 1.557,5 milyar \$'lık kısmı faizsiz bankacılık varlıkları, 400 milyar \$'lık kısmı sukuk ihraçları, 66,7 milyar \$'lık kısmı İslami fon varlıkları, 26,1 milyar \$'lık kısmı ise tekafül (İslami sigortacılık) varlıklarından oluşmaktadır. TKBB verilerine göre Türkiye'de faaliyet göstermekte olan katılım bankacılığı sektörünün Aralık 2019 itibarıyla toplanan varlıkları 216 milyar TL (2018 yılında 137,22 milyar TL) iken, kullandırılan fonları 150 milyar TL (2018 yılında 125 milyar

TL), özvarlıkları 21,76 milyar TL (2018 yılında 16,78 milyar TL), toplam varlıkları ise 284,45 milyar TL (2018 yılında 206,81 milyar TL) olmuştur. Benzer şekilde personel sayısı 16.040 (2018 yılında 15.654), şube sayısı ise 1.179 (2018 yılında 1.122) olarak gerçekleşmiştir.

Faizsiz bankalar ve finansal kuruluşlar 1970'lerden günümüze gelin-
dikçe dünya çapında hızla yayılmış ve büyümüştür. Bu gelişme beraberinde söz konusu kurumlara yönelik özgün muhasebe ve raporlama ihtiyacını da doğurmuştur. Bu ihtiyaca binaen 1990'ların başında, faizsiz bankalar ve finansal kurumlara yönelik finansal muhasebe bilgisinin tüm dünyada ortak bir yapıda olmasını sağlamak amacıyla İslami ilkelerle uyumlu muhasebe ve raporlama standartları oluşturma çalışmaları başlatılmıştır. Bu kapsamda 1990 yılında Cezayir'de faizsiz banka ve finansal kurum temsilcileri faizsiz bankalar ve finansal kuruluşlara yönelik uluslararası muhasebe standartları düzenleyen bir kurum oluşturmak amacıyla bir araya gelmişlerdir. Toplantı sonucunda merkezi Bahreyn'in Manama kentinde bulunan o zamanki adıyla İslami Bankalar ve Finansal Kurumlar Finansal Muhasebe Kurumu (Financial Accounting Organization for Islamic Banking and Financial Institutions – FAO IBFI) kâr amacı gütmeyen, uluslararası, özerk bir kurum kurulmuştur. Kurumun adı daha sonra İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu (Accounting and Auditing Organisation for Islamic Financial Institutions – AAOIFI) olarak değiştirilmiştir.

AAOIFI'ye benzer olarak sadece finansal raporlama alanında standartlar düzenleyen bir diğer kuruluş da Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu (International Accounting Standards Board – IASB)'dur. IASB, AAOIFI'den farklı olarak herhangi bir dini referans almaksızın tüm işletmelere yönelik olarak Türkçe adıyla Uluslararası Muhasebe Standartları/Türkiye Finansal Raporlama Standartları (UMS/UFRS) İngilizce adıyla ise International Accounting Standards/International Financial Reporting Standards (IAS/IFRS) düzenleyen uluslararası özerk bir kurumdur. IASB kendi bünyesinde faizsiz finans işlemlerine yönelik muhasebe ve raporlama sorunlarını araştırmak amacıyla İslami Finans İstişare Grubu (Islamic Finance Consultative Group – IFCG) adıyla bir alt birim kurmuştur.

Faizsiz bankalar ve finansal kurumlara yönelik ulusal düzeyde muhasebe standartları düzenleyen ülkeler de bulunmaktadır. Endonezya ve Pakistan AAOIFI muhasebe standartlarını esas alarak kendi oluşturdukları faizsiz finans muhasebe standartlarını kullanmaktadırlar. Malezya ise faizsiz finansal kuruluşlara yönelik bir standart olmaktan daha ziyade rehber görevi göreceк yönlendirici nitelikte olan kılavuzlar yayınlamıştır.

Türkiye’de faizsiz bankalar ve finansal kurumlara yönelik muhasebe ve finansal raporlama standartları çalışmaları KGK’nın 2018 yılında AAOIFI muhasebe standartlarını Türkçeye çevirmesiyle başlamıştır. KGK söz konusu standartların tamamını 2019 yılında mevzuata kazandırmış ve 1 Ocak 2020 tarihinden itibaren Türkiye’deki katılım bankaları tarafından isteğe bağlı olarak uygulanmasına izin vermiştir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere bu kurumlar için dünyada tek bir adlandırma söz konusu değildir. Literatürde İslami finansal kuruluşlar ya da faizsiz finans kurumları isimleri öne çıkmaktadır. Türkiye’de ise bu kurumlar için faizsiz finans kurumları isminin tercih edildiği görülmektedir. Aynı şekilde bu kurumların en yaygın örnekleri olan faizsiz bankalar (interest free banks) da dünyada daha çok İslami bankalar olarak bilinmekteyken Türkiye’de ise katılım bankaları (participation banks) adıyla bilinmektedir. Kitapta kavram birliğini sağlamak amacıyla faizsiz finans kurumu ve faizsiz banka kavramlarının kullanımı tercih edilmiştir. Ancak Türkiye’de faizsiz bankalardan söz ederken katılım bankası ifadesinin kullanılmasının daha uygun olacağı düşünülmüştür.

Bu kitap dört bölümden oluşmakla birlikte genel olarak ikiye bölünebilir. İlk iki bölümden oluşan birinci kısımda öncelikle faizsiz finans kurumları ve faizsiz bankacılık kavramı üzerinde durulmuş ardından faizsiz bankacılık fon toplama ve kullandırma yöntemleri konu edilmiştir. İki bölümden oluşan ikinci kısımda ise öncelikle faizsiz finans kurumlarına yönelik muhasebe ve faizsiz bankacılığa yönelik ulusal ve uluslararası düzeyde muhasebe standartları düzenleyen ülke ve kurumlara yer verilmiş, ardından faizsiz bankacılık ürünlerinin muhasebe ve raporlama ilkelerine değinilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

FAİZSİZ FİNANS VE BANKACILIK SİSTEMİ

Faizsiz finans inanç temelli ve sosyal sorumlulukları bulunan bir finans sistemidir. İslami ilke ve kurallara uygun olarak tasarlanmış olan faizsiz finans sisteminde temel hedef ve gaye kendine özgü araçlar vasıtasıyla herhangi bir israfa kaçmaksızın toplum üyesi herkesin temel finansal ihtiyaçlarını karşılamak üzere eldeki kaynakları kullanmaktır. Böylelikle toplumda verimliliği yaygın hale getirecek şekilde üretkenlik ve girişimciliği özendirip teşvik eder.¹ Buradan hareketle bu bölümde faizsiz finans ve bankacılık sistemi kavramsal olarak, dayandığı dini kaynaklar ve geleneksel finansal kuruluşlardan ayrıştığı noktalar açısından ele alınıp incelenmiştir.

1.1 FAİZSİZ FİNANS VE BANKACILIK KAVRAMI

Faizsiz finans tamamen İslami ilke ve kurallara dayalı şekillenmiş bir sistemi olup benzer şekilde katılım bankacılığı (participating banking), İslami bankacılık (Islamic banking), kâr ve zarar paylaşımı bankacılığı (profit & loss sharing banking) olarak da bilinen faizsiz bankacılık (interest-free banking) da İslam fıkhi ilkelerine (Şer'i hükümler) dayanan ve İslam ekonomisi üzerinde şekillenen bir bankacılık sistemidir.

¹ Yahia Abdul-Rahman (2015). İslam'da Bankacılık ve Finansman, Çv. Salih Tuğ ve M. Abdullah Tuğ, 1. Baskı, Eylül 2015, İZÜ Yayınları, Yayın No. 11.

5411 sayılı Bankacılık Kanununda da katılım bankası tanımına yer verilmiştir. Buna göre “katılım bankası bu Kanuna göre özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini ifade eder” şeklinde tanımlanmıştır.² Faizsiz bankacılık varlık büyüklüğü bakımından faizsiz finans sisteminin en önemli parçasıdır. Şekil 1’de faizsiz bankacılığın faizsiz finans sistemi içindeki yeri gösterilmektedir.

Şekil 1: Faizsiz/İslami Finansal Kurumlar

Faizsiz bankacılık İslam fıkhi ilkelerine uygun olarak finansal hizmetler sunan bir bankacılık sistemidir.³ Al-Jarhi (2007)’ye göre faizsiz bankacılık öz kaynak ya da gelecekteki ticari kardan pay alma hakkı mukabilinde para veya gelecekteki değerler üzerinden ödeme taahhüdüne karşılık mal ve hizmetin teslim edilmesi şeklinde sunulan bir bankacılık türüdür. Faizsiz bankacılıkta İslami prensiplere bağlı olarak faaliyetlerin faizden uzak olması ve kâr-zarar paylaşımına dayalı olmasının yanı sıra sözleşmelerin garar (aşırı belir-

² 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, Madde 3 (RG 01/11/2005, Sayı 25983 Mük.)

³ IADI (International Association of Deposit Insurers), *Survey on Islamic Deposit Insurance: Results*, 31 March 2010. p.2; Delwin A. ROY (1991). *Islamic Banking*. Middle Eastern Studies, 27(3), 1991, Jul, 427-456. s.430-1

sizlik) ve meysir (kumar) içermemesi, alacakların iskontolu olarak satılması, İslam dinince haram kabul edilen mal ve hizmetlerin alınıp satılmaması, bunlara aracılık edilmemesi ve finanse edilmemesi gibi prensipler vardır. Faizsiz bankalar fon temin ederken veya kullandırırken ticari mantık çerçevesinde hareket etmek durumundadırlar. Bu bakımdan faaliyetleri sonucunda elde edilen gelir de faiz geliri değil ticari kazanç olarak değerlendirilir.⁴

Günümüz faizsiz bankaların fon toplama ve fon kullandırma faaliyetleri her ne kadar geleneksel bankalar ile benzerlik gösterse de sunulan ürünler ve risk yaklaşımı gibi birtakım yönlerden önemli farklılık göstermektedir.⁵ Önceden belirlenmiş faiz oranı üzerinden bir borç alma ve verme esasına dayanan geleneksel bankacılığın aksine, faizsiz bankalar faiz içermeyen cari hesaplar ya da yatırım hesabı sahiplerinin süreç sonunda bankanın kârlılık durumuna göre alacakları getirinin belirlendiği kâr paylaşımlı yatırım hesapları yoluyla fonlanırlar. Varlık tarafında, faizsiz bankalar kâr marjlı satışlar (mura-baha), kiralama (icare), kâr paylaşımı (müşareke ve mudarebe) ve ücret mukabili hizmetler (vekâlet) gibi ticarete dayalı birtakım sözleşmeler kullanırlar. Faizsiz bankaların satış veya kiralamaya dayalı bütün bankacılık işleri bir reel varlığa dayanmak durumundadır⁶. İslam fıkhi gerekliliklerini karşılayacak şekilde tasarlanmasına rağmen faizsiz bankacılık sadece Müslümanlara hitap eden bir bankacılık türü değildir. Bu gerekliliklere uymayı kabul ettikleri sürece finansal hizmet sağlayıcılarının ve müşterilerin Müslüman olması da gerekmez.⁷

Modern faizsiz bankacılık sistemi Avrupa ve Kuzey Amerika'daki bankacılık modeli üzerine kurulmuştur. Faizsiz bankalarda fon temini hissedarlar ve tasarruf sahiplerinden sağlanmaktadır. Hissedarlar bankanın net özkay-

⁴ I. A. PERVEZ (1990), *Islamic Finance*. Arab Law Quarterly, 5(4), ss.259-281, s.265.

⁵ IADI, a.g.r, p.2

⁶ IMF (International Monetary Fund) The IMF and Islamic Finance: Islamic Banking

⁷ IIBI (Institute of Islamic Banking and), Islamic Banking, Glossary of Financial Terms – I

naklarına sahipken tasarruf sahipleri banka yatırımlarının mülkiyetine katılmış olurlar. Başka bir ifadeyle, tasarruflar vekalet ve garanti esasına dayanan özel cari hesaplar hariç olmak üzere, faiz esaslı borç verme yerine, paylaşım esası üzerinden mobilize edilir. Faizsiz bankalarda iki tür mevduat sahibi vardır. Birinci grup yatırımcılar veya özel bir hissedar kesim, diğer grup ise paralarını güvende tutmak isteyen kesimdir. Faizsiz bankaların fon kullandırma işlemi ise üç temel grupta incelenebilir. Birincisi mudarebe ve müşareke gibi kâr zarar paylaşımı esasına dayalı olarak yapılan ortaklık işlemleri, ikincisi murabaha gibi satış esasına dayalı olarak yapılan işlemlerdir. Üçüncüsü ise icare gibi kiralama esasına dayalı işlemlerdir.⁸ Kitabının ikinci bölümünde bu konu ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

1.2 FAİZSİZ FİNANSAL KURULUŞLARIN DÜNYADA ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

İslami ilkelerle uyumlu ilk faizsiz bankacılık faaliyeti Mısır'ın Mit Ghamr adlı küçük bir köyünde ortaya çıkmıştır. Bir ekonomist olan Ahmed El-Neccar 1963 yılında Mit Ghamr Tasarruf Bankasını modern anlamda ilk faizsiz bankacılık girişimini başlatmıştır. 1968 yılına kadar faaliyette bulunan bu banka, Alman tasarruf bankası fikrinin İslam'ın genel değerleri çerçevesinde ziraat bankacılığı ilkeleriyle buluşturulması sonucunda ortaya çıkmıştır. Söz konusu girişimin başarılı bir şekilde uygulanması faizsiz bankacılık fikrinin gelişmesine çok büyük katkı sağlamıştır. Bu uygulama bir bakıma faizsiz bankacılığın uygulanabileceğini orta koymuş ve gelecekte kurulacak faizsiz bankacılık faaliyetlerini cesaretlendirmiştir.

1970'lere gelindiğinde faizsiz bankacılık hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. 1974 yılında İslam Kalkınma Bankası'nın (Islamic Development Bank – IDB) kurulmasının ardından 1975 yılında Dubai İslam Bankası, 1977 yılında Sudan Faysal İslami Bankası, 1978 yılında Mısır Faysal İslami Bankası ve Ürdün Faysal İslami Bankası, 1979 yılında Bahreyn İslam Bankası, 1980'de Lük-

⁸ M. Kabir HASSAN and Mervyn K. LEWIS (Ed.) (2007), *Handbook of Islamic Banking*. Edward Elgar Publishing Limited, p.279-280.

semburg'da Uluslararası İslami Yatırım ve Kalkınma Bankası, 1983 yılında Malezya İslam Bankası (Bank Islam Malaysia Bhd – BIMB) takip etmiştir.⁹ Aşağıdaki şekilde İslami bankacılığın tarihsel serüvenin kısa bir özeti sunulmuştur.

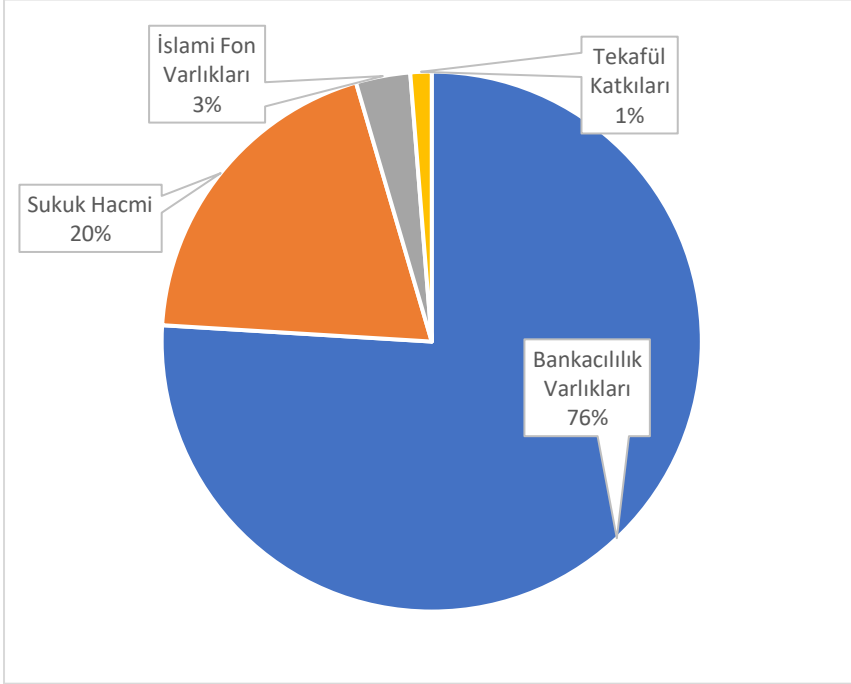
Şekil 2. Küresel İslami Finans Sektörünün Tarihsel Gelişimi

1963	→	Mısır'da Mit Ghamr Tasarruf Bankası kuruldu.
1974	→	Suudi Arabistan Cidde'de İslam Kalkınma Bankası (IDB) kuruldu.
1975	→	Dubai İslam Bankası kuruldu.
1977	→	Sudan Faysal İslami Bankası kuruldu.
1978	→	Mısır Faysal İslami Bankası kuruldu.
	→	Ürdün Faysal İslami Bankası kuruldu.
1979	→	Bahreyn İslam Bankası kuruldu.
1980	→	Lüksemburg Uluslararası İslami Yatırım ve Kalkınma Bankası kuruldu.
1981	→	Bahrain Islamic Investment Co. kuruldu.
1982	→	Faysal Islamic Bank of Bahrain kuruldu.
	→	Malezya İslam Bankası (Bank Islam Malaysia Bhd – BIMB) kuruldu.
	→	Malezya İslami Bankacılık Yasası'nın onaylanması kuruldu.
1983	→	Bahreyn'de Islamic Investment Co. of the Gulf kuruldu.
	→	İran'ın %100 İslami bankacılık sistemini benimsemesi kuruldu.
	→	Albaraka Bank Sudan kuruldu.
	→	Bahreyn'de Albaraka Islamic Investment Bank kuruldu.
1984	→	Faysal Investment Bank of Bahrain kuruldu.
	→	Sudan'ın %100 İslami bankacılık sistemini benimsemesi
	→	Malezya Tekafül Yasasının onaylanması
1985	→	Türkiye'de Albaraka Türk ÖFK ve Faysal Finans kuruldu.
1989	→	Türkiye'de Kuveyt Türk ÖFK kuruldu.
1994	→	IDB'ye bağlı ICIEC kuruldu.
1997	→	Bahreyn Manama'da AAOIFI kuruldu.
	→	Bank Muamalat Malaysia Berhad (BMMB) kuruldu.
1999	→	IDB'ye bağlı ICD kuruldu.
2001	→	Bahreyn'de GCIBFI kuruldu.
	→	Malezya Kuala Lumpur'da IFSB'nin kuruldu.
2002	→	Bahreyn'de IIRA ve IIFM kuruldu.
2005	→	BAE'nin Dubai kentinde IICRA kuruldu.
2011	→	Malezya Kuala Lumpur'da ILM kuruldu.

Küresel faizsiz finans sektörünün varlık büyüklüğü 2017 Haziran itibarıyla 2.050,2 milyar ABD \$ (2016 Haziran 1.893,1 milyar ABD \$) büyüklüğüne ulaşmıştır. Bunun 1.557,5 milyar \$'lık kısmı faizsiz bankacılık varlıkları,

⁹ M. Kabir HASSAN & Mervyn K. LEWIS (2007), p.401

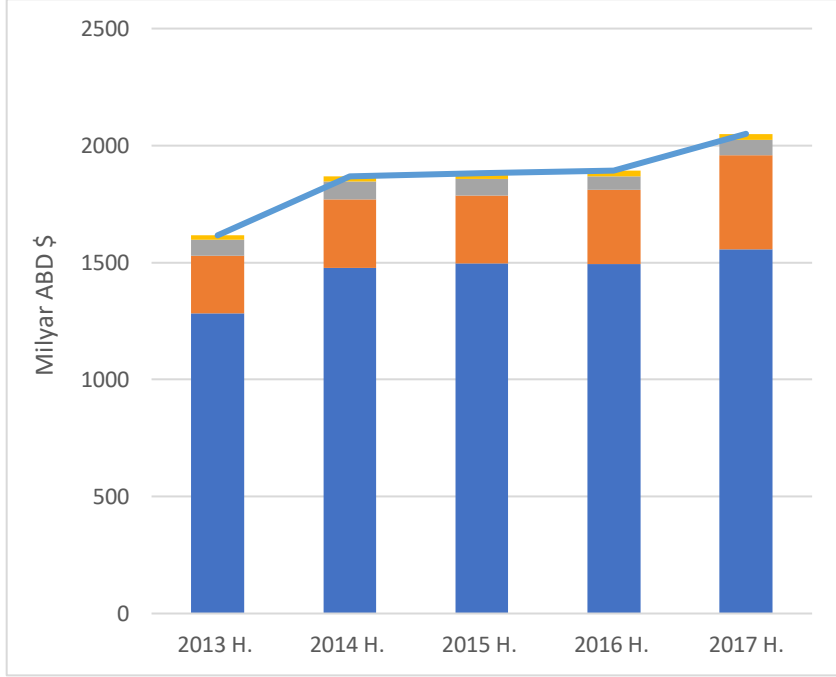
400 milyar \$'lık kısmı sukuk ihraçları, 66,7 milyar \$'lık kısmı faizsiz fon varlıkları, 26,1 milyar \$'lık kısmı ise tekafül (İslami sigortacılık) varlıklarından oluşmaktadır. Aşağıda bu durumu özetleyen 2017 verilerine ilişkin bir grafik verilmiştir:

Grafik 1. Küresel Faizsiz Finans Varlıklarının Sektörel Dağılımı

Kaynak: S&P Global Ratings (2018), Islamic Finance Outlook 2018 Edition, p.9; IFSB IFSI Stability Reports 2018, p.7

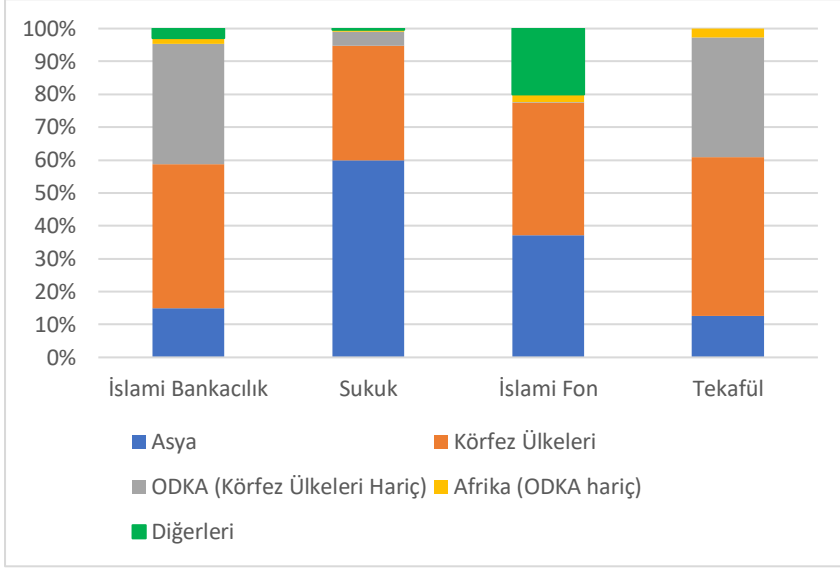
Yukarıdaki grafik dikkate alındığında küresel İslami finans sektörünün %76'sını İslami bankacılık varlıkları, %20'sini sukuk, %3'ünü faizsiz fon varlıkları, %1'ini ise İslami sigorta (tekafül) oluşturduğu görülmektedir. Aşağıdaki grafikte ise söz konusu İslami finans varlıklarının 2013 – 2017 yılları arasında sektörel dağılımı gösterilmiştir.

Grafik 2. Küresel Faizsiz Finans Varlıklarının Sektörel Dağılımı

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2014, 2015, 2016, 2017, 2018

Söz konusu yukarıdaki grafiğe göre 2013 yılından itibaren sürekli artmaya devam etmiş ve 2017 Haziran itibarıyla 2.050,2 milyar \$ büyüklüğe ulaşmıştır. Benzer bir trend faizsiz bankacılık ve faizsiz/İslami sigorta (tekafül) için de geçerlidir. Ancak Sukuk büyüklüğü 2015 yılında azalmış, sonraki yıllarda ise artmaya devam ederek 400 milyar \$ sınırına ulaşmıştır. Faizsiz fon büyüklüğü ise 2015 ve 2016 yıllarında azalmış, 2017 yılında artarak 66,7 milyar \$'a ulaşmış ancak 2014 seviyesinin altında kalmıştır. Aşağıdaki grafikte küresel faizsiz finans varlıklarının sektörel ve bölgesel dağılımı gösterilmiştir.

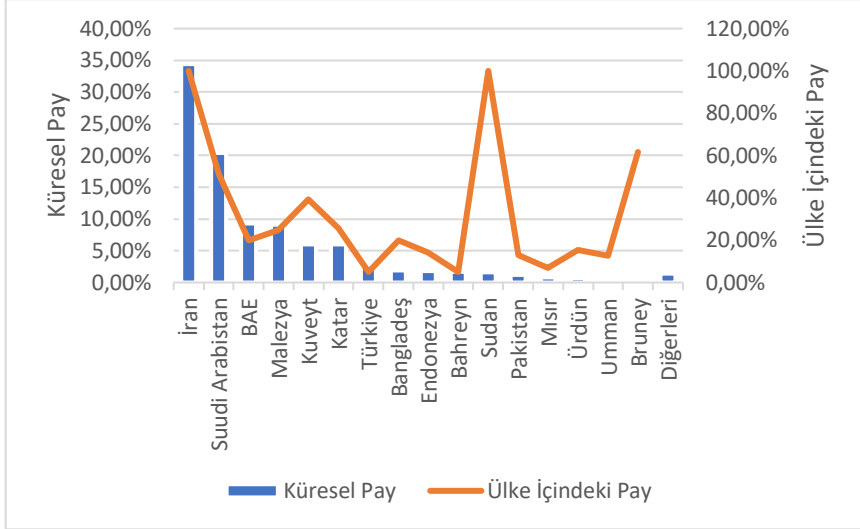

Grafik 3. Faizsiz Finans Varlıklarının Dağılımı (Mr \$)¹⁰

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018;

Yukarıdaki grafiğe göre faizsiz finans varlıklarının en önemli ayağını oluşturan faizsiz bankacılık varlıklarının büyük bölümü Körfez Ülkeleri ve Orta Doğu ve Kuzey Afrika (Körfez Ülkeleri hariç) ülkelerinde toplandığı görülmektedir. Sukuk konusunda ise farklı olarak Körfez Ülkeleriyle birlikte Asya ülkeleri ön plana çıkmaktadır. Asya ülkeleri arasında ilk sırada yer alan Malezya sukuk hacmi bakımından da dünyada ilk sırada yer almaktadır. Bir önceki grafikte görüleceği üzere 2017 yılı itibarıyla küresel finans varlıklarının yaklaşık olarak %76'sını faizsiz bankacılık varlıkları oluşturmaktadır. Aşağıda küresel faizsiz bankacılık varlıklarının Haziran 2017 itibarıyla ülke paylarının gösterildiği bir grafik sunulmuştur.

¹⁰ ODKA: Orta Doğu ve Kuzey Afrika; Sukuk ve İslami fon verileri 2017 yılının tamamını, İslami bankacılık verileri 2017 Haziran, tekafül verileri ise 2016 yılı sonunu kapsamaktadır. Ayrıca İran ODKA ülkeleri, Türkiye ise Diğerleri arasında sayılmıştır.

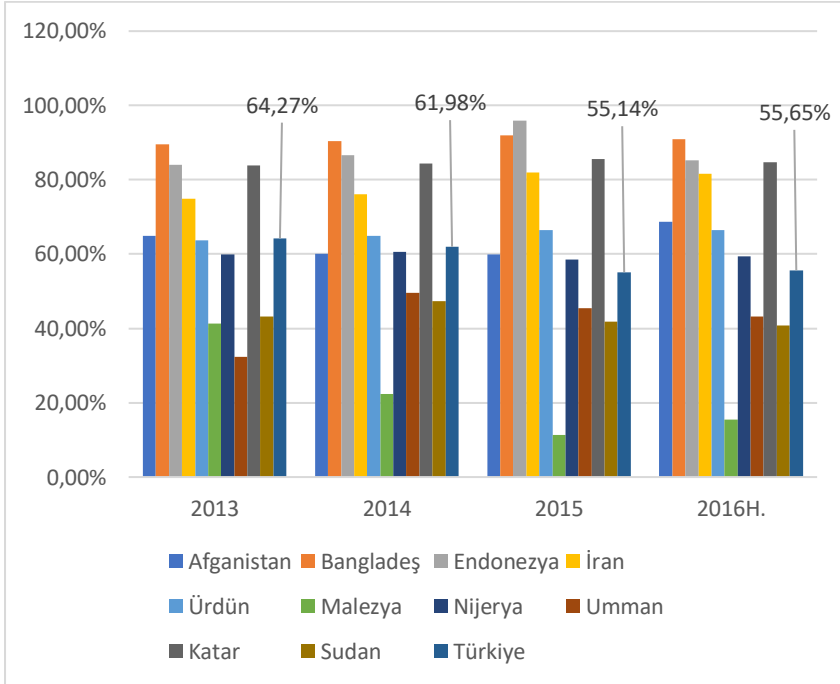
Grafik 4. Ülkelerin Faizsiz Bankacılık Varlıklarındaki Payları

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018.

Yukarıdaki grafikte faizsiz bankacılık varlıklarının %34,4'lük (535,78 milyar \$) kısmını İran'ın, %20,4'ünü (317,73 milyar \$) Suudi Arabistan'ın, Türkiye'nin ise %2,6'sını (40,5 milyar \$) kontrol ettiği görülmektedir. Verilen oranlar göz önüne alındığında Türkiye'deki faizsiz bankacılık varlıkları ABD doları bazında yaklaşık olarak 40,5 milyar \$ düzeyindedir. Aynı grafiğe göre İran, Suudi Arabistan, BAE, Malezya, Kuveyt ve Katar'dan oluşan en büyük paya sahip ilk altı ülkenin faizsiz bankacılık piyasasının %85,2'sini kontrol ettiği görülmektedir. Bu ülkelerin paylarının toplam parasal tutarı ise yaklaşık olarak 1,33 trilyon ABD \$ civarındadır.

İran ve Sudan bir sonraki ana başlıkta ele alınacağı üzere bankacılık sistemlerinin yüzde yüzü faizsiz bankacılıktan oluşmaktadır. İran aynı zamanda küresel faizsiz bankacılık sistemi içinde en büyük paya sahip ülkedir. Ancak Sudan yüzde yüz faizsiz bankacılık sistemine sahip olmakla beraber küresel payı sadece %1,6 düzeyindedir. Türkiye ise %2,6'lık bir küresel paya sahip olup ulusal bankacılık sisteminde ise 2020 Haziran dönemine ilişkin BDDK verilerine göre yaklaşık olarak %7'lik bir paya sahiptir.

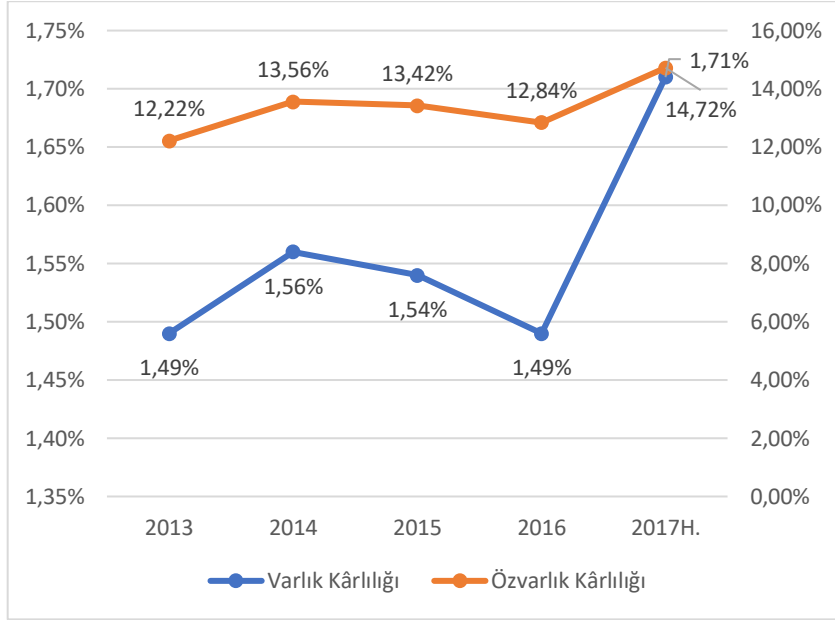
Faizsiz bankalar genel olarak iki temel fon toplama yönteme sahiptir. Bunlardan ilki cari hesaplar diğeri ise kâr-zarar paylaşımlı yatırım hesaplarıdır. Türkiye’de katılma hesapları olarak bilinen kâr-zarar hesapları faizsiz bankaların topladıkları fonların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Aşağıdaki grafikte ülke bazında bu hesapların toplam fonlara oranları verilmiştir.

Grafik 5. Ükelere Göre Yatırım Hesaplarının Toplam Fonlar İçindeki Payı

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018

Yukarıdaki grafiğe göre Türkiye’deki kâr-zarar hesapları toplanan fonlar içindeki giderek düşen bir paya sahip olmakla birlikte %55’in üzerinde kalmaya devam etmiştir. Bununla birlikte Malezya’da söz konusu oran çok daha belirgin bir şekilde düşüş göstermiş ve 2016 yılında %15,45 seviyesine kadar gerilemiştir. Kâr zarar paylaşımlı hesaplar küresel çapta ise 2016’nın ilk yarısı itibarıyla %40,3 düzeyinde bir orana sahiptir. Aşağıda küresel faizsiz bankacılık sektörünün varlık ve özkaynak kârlılıklarının gösterildiği bir grafik sunulmuştur.

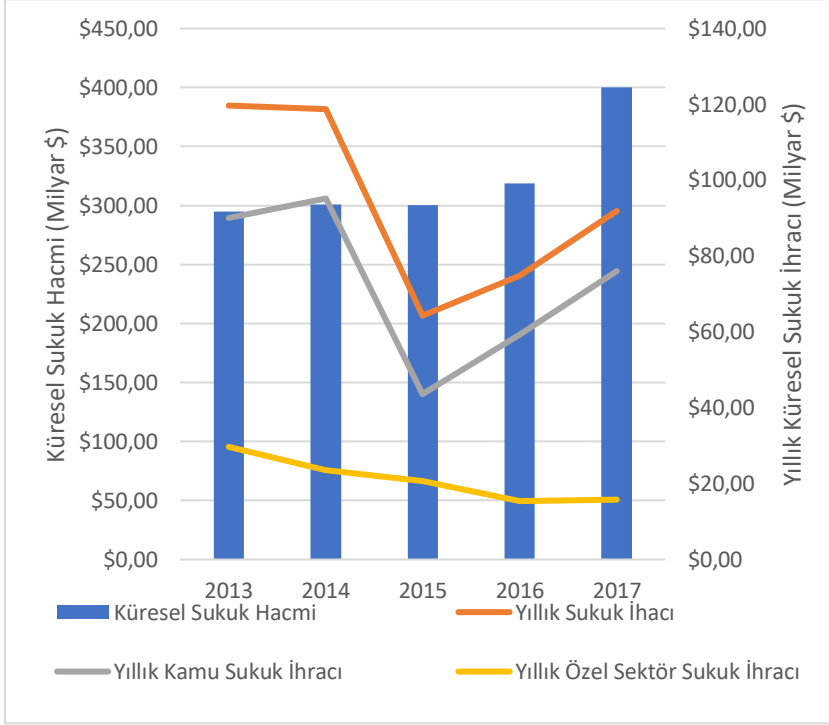

Grafik 6. Küresel Faizsiz Bankacılık Kârlılığı

Kaynak: IFSB IFSI Sta. R. 2018

Yukarıda verilen grafiğe göre faizsiz bankacılık varlık kârlılığı (sol eksen) 2017 Haziran itibarıyla %1,71 oranı ile son beş yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu oran aynı tarih itibarıyla Türkiye’de %1,32 olarak gerçekleşmiştir. Aynı şekilde özvarlık kârlılığı da %14,74 ile son beş yılın en yüksek seviyesini görmüştür.

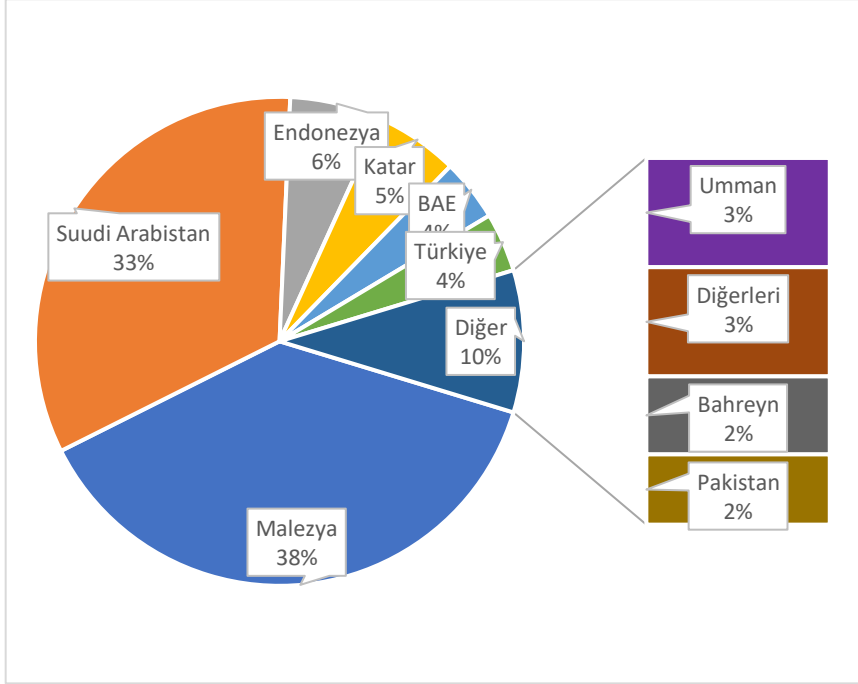
Faizsiz finansın diğer bir önemli enstrümanı ise sukuktur. Faizsiz finansal kurumlar sukuk ihraç etmek yoluyla da fon temin edebilirler. Diğer taraftan sukuk alan taraflar ise ellerindeki fonları faizsiz yatırım araçlarında değerlendirme fırsatına kavuşmuş olurlar. Sukuk gün geçtikçe önemi ve hacmi artan bir finansal araçtır. Aşağıda küresel ve ülkeler bazında sukuk ihraçlarının gösterildiği bir grafik verilmiştir.

Grafik 7. Küresel Sukuk Hacmi ve Yıllık Sukuk İhraçları

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018

Grafiğe göre sukuk ihraçlarında (sağ eksen) 2013, 2014 ve 2015 yıllarının aksine, 2016 ve 2017 yıllarında artış yaşanmıştır. Sukuk hacmi 2017 yılında 400 milyar \$'a ulaşmıştır. İlk üç yılda gözlenen bu durgunluğun sebebi olarak ABD Merkez Bankasının (FED) 2012 yılında faiz artırımına gidebileceği sinyalini vermesi ve İngiltere'nin AB'den çıkma kararı (BREXIT) gösterilebilir. Aşağıda 2017 yılı itibarıyla ülkelerin sukuk ihraç paylarının gösterildiği başka bir grafik sunulmuştur.

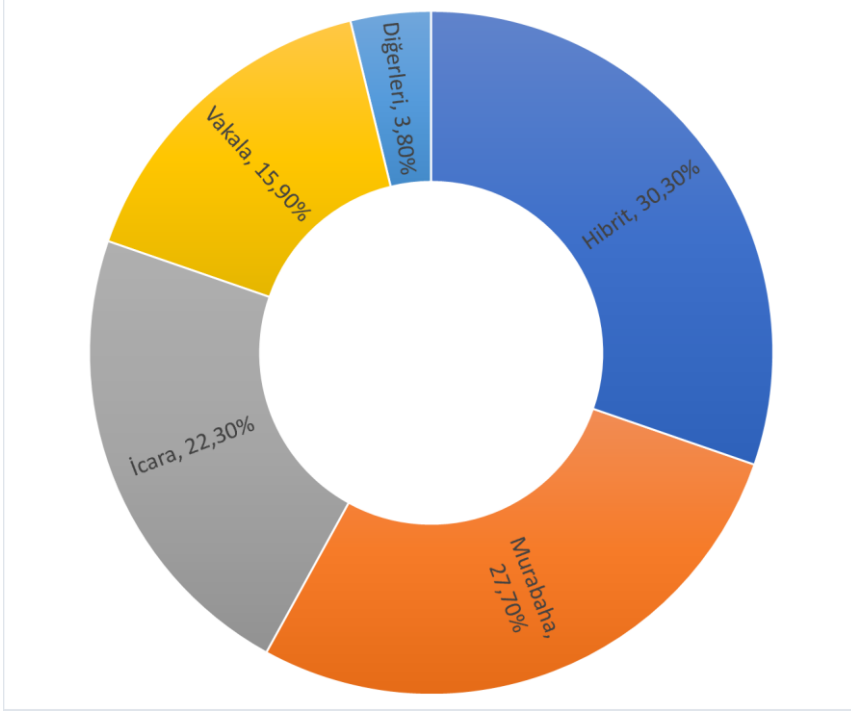

Grafik 8. Küresel Sukuk İhraçlarındaki Ülke Payları

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2017, p.19

Bir önceki grafikteki bilgiler de dikkate alındığında 2017 yılı sonu itibarıyla toplam sukuk hacmi yaklaşık olarak 400 milyar ABD \$ (2016 yılı sonunda 318,5 milyar ABD \$, 2015 yılı sonunda 300,3 milyar ABD \$) düzeyine ulaşmıştır. Sadece 2017 yılı içinde gerçekleştirilen sukuk ihraç tutarı ise küresel olarak toplam 92 milyar ABD \$ (2016 yılında 74,8 milyar ABD \$; 2015 yılında 64,3 milyar ABD \$) tutarındadır. 2017 yılında sukuk ihracının 76,11 milyar ABD \$'lık (2016 yılında 59,4 milyar ABD \$; 2015 yılında 43,6 milyar ABD \$) kısmı kamu tarafından, 15,75 milyar ABD \$'lık (2016 yılında 15,4 milyar ABD \$, 2015 yılında 20,7 milyar ABD \$) kısmı da özel sektör tarafından sağlanmıştır. Bu tutarlar dikkate alındığında Türkiye'de kamu-özel sektör ayrımı yapılmaksızın 2017 yılında 3,58 milyar ABD \$ (2016 yılında 4,3 milyar ABD \$, 2015 yılında 3,7 milyar ABD \$) tutarında sukuk ihracında bulunulmuştur. Yukarıdaki grafik incelendiğinde küresel sukuk ihracının %37,9'u Malezya, %3,9'u ise Türkiye eliyle sağlanmıştır. Malezya, Suudi Arabistan, Endonezya,

Katar, BAE ve Türkiye 2017 yılında küresel sukuk ihracının yaklaşık olarak %90,1'ini kontrol etmektedir. Aşağıda küresel sukuk ihraçlarının yapılarına göre dağılımını gösteren bir grafik sunulmuştur.

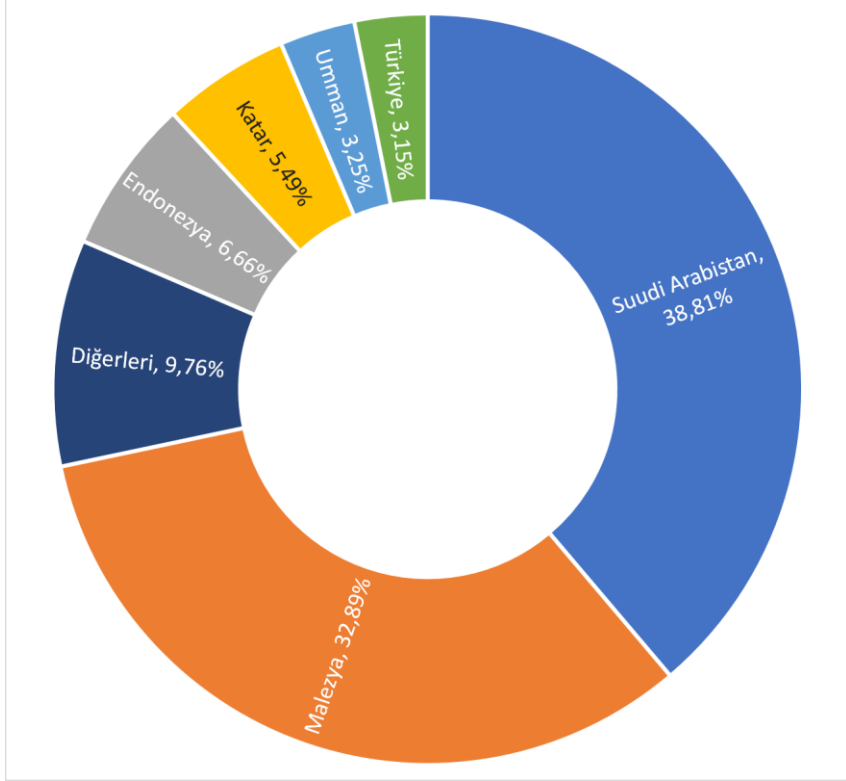

Grafik 9. Küresel Sukuk İhraçlarının Yapılarına Göre Dağılımı (2017)

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018

Yukarıdaki grafikten küresel olarak 2017 yılında sukuk ihraçlarının yapılarına göre dağılımına bakıldığında ihraç edilen sukukların %30,3'ü hibrit (2016 yılında %1,6; Kasım 2015 itibarıyla %4,9) şeklinde, %27,7'si (2016 yılında %29,3; Kasım 2015 itibarıyla %29) murabahaya dayalı, %22,3'ü (2016 yılında %32,8; Kasım 2015 itibarıyla %22,8) icareye dayalı, %15,9'u (2016 yılında %30,4; Kasım 2015 itibarıyla %30,9 "vakala/istismar") da vakalaya dayalı olarak yapılandırılmıştır. %3,80'lik dilimi oluşturan diğer sukuk türleri ise %2,5 müşarekeye (2016 yılında %3; Kasım 2015 itibarıyla %5,6) dayalı, %1,20 (2016 yılında %2,4; Kasım 2015 itibarıyla %4,8) mudarebeye dayalı, %0,1 de (2016 yılında %0,5; Kasım 2015 itibarıyla %0,8) seleme dayalı olarak ihraç

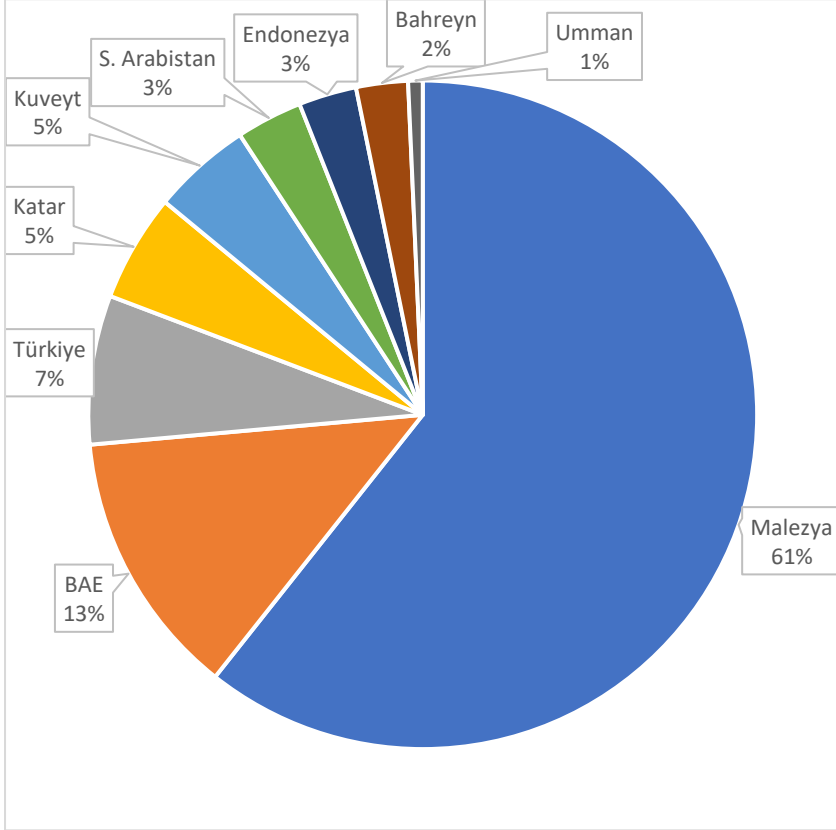
edilmiştir. Aşağıdaki grafikte ise ülkelerin küresel kamu sukuk ihracılarındaki payları sunulmuştur.

Grafik 10. Ülkelerin Küresel Kamu Sukuk İhracındaki Payları (2017)

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018

Grafikten görüleceği üzere 2017 yılında Suudi Arabistan %38,81'ini (2016 yılında %7'sini), Malezya kamu sukuk ihracının %32,89'ini (2016 yılında %50,8'ini), Türkiye ise %3,15'ini (2016 yılında %5,1'ini) gerçekleştirmiştir. Suudi Arabistan ve Malezya 2017 verilerine göre küresel kamu sukuk ihracının yaklaşık olarak %72'sini kontrol etmektedir. %10'luk dilimi oluşturan diğer ülkelerin ihrac payları ise; Bahreyn %2,97, BAE %2,21, Pakistan %2,18, Hong Kong %1,3, Nijerya %0,56, Brunei %0,32, Ürdün %0,14, Bangladeş ise %0,05 şeklindedir. Aşağıda 2017 verilerine göre ülkelerin küresel özel sektör sukuk ihracılarındaki paylarını gösteren bir grafik sunulmuştur.

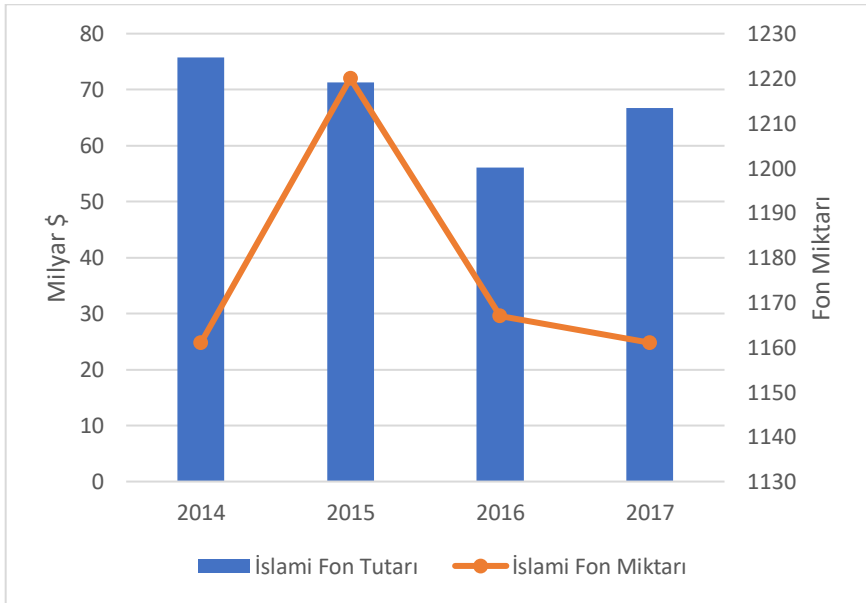
Grafik 11. Ülkelerin Küresel Özel Sektör Sukuk İhracındaki Payları

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018

Küresel bazda özel sektör tarafından ihraç edilen sukuk tutarı 2017 yılında toplam 15,75 milyar \$ (2016 yılında 15,4 milyar dolar) civarındadır. Bu tutar 2012 yılında 37 milyar dolar ile en yüksek seviyesini yaşamıştır. Bu düşüşün temel nedeni olarak iki sebep gösterilmektedir. Birincisi ABD Merkez Bankasının (FED) 2013 yılının ilk yarısında yaptığı faiz artırımını açıklaması ikincisi ise sukuk ihracının maliyetli ve karmaşık bir yapıya sahip olmasıdır. Yukarıdaki grafikten görüleceği üzere 2017 yılında özel sektör sukuk ihracının %61'i (2016 yılında %50,2) Malezya'da gerçekleşmektedir. Türkiye'nin payı

ise %7 (2016 yılında %8,2) düzeyindedir. Malezya, BAE, Türkiye, Katar ve Kuveyt 2017 yılı verilerine göre özel sektör sukuk ihracının yaklaşık olarak %91'ini kontrol etmektedir.

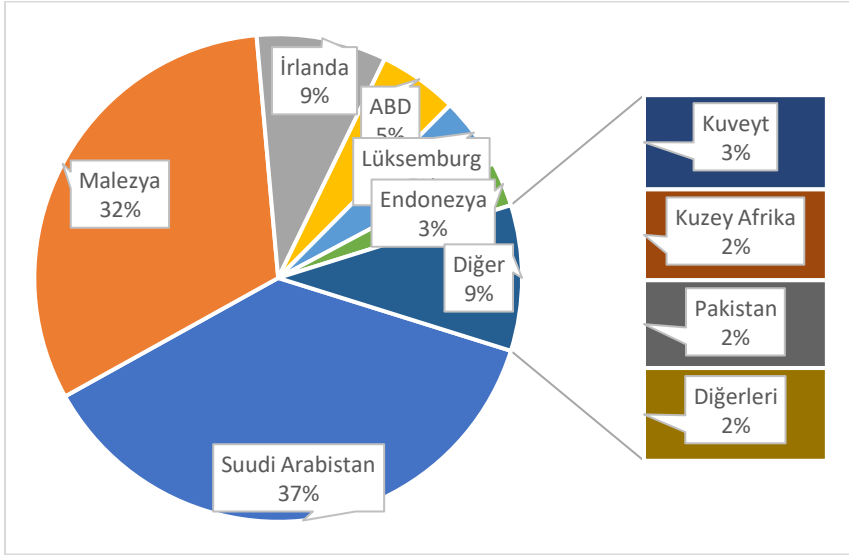
Faizsiz finansın bir diğer enstrümanı ise faizsiz fonlardır. Yatırım fonu (mutual fund) hisse senedi, tahvil, para piyasası araçları ve benzeri finansal varlıkları kapsayan menkul kıymetlere yatırım yapmak amacıyla çok sayıda yatırımcıdan toplanan para havuzundan oluşan bir yatırım aracıdır. Karma varlıklı fonlar, sabit gelirli fonlar, değişken gelirli fonlar, özvarlık fonları, altın fonları ve para piyasası fonları gibi çok değişik türleri vardır. Faizsiz fonlar İslami ilkelerle (İslam Şeriatı) uyumlu olan fonlardır. Şeriat, kaynağını Kur'an ve sünnetten alan dini ve ahlaki kurallar dizisi olarak tanımlanabilir. Kısacası İslami ilkelerle uyumlu finansal varlıklardan oluşan yatırım fonlarına faizsiz fonlar denmektedir. Faizsiz fonlar faizsiz finans varlıklarının yaklaşık olarak %3'ünü oluşturmaktadır. Aşağıda 2014 – 2017 yıllarını kapsayan dönemde küresel faizsiz fon varlıklarının tutar ve sayılarını gösteren bir grafik sunulmuştur.

Grafik 12. Küresel Faizsiz Fonların Tutarı ve Miktarı

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018

Yukarıdaki grafiğe göre 2017 yılı itibarıyla piyasada işlem gören faizsiz fonların sayısı 1161 olup toplam tutarı ise 66,7 milyar ABD \$ (2016 yılında 1167 adet ve 56,1 milyar \$) civarındadır. 2017 yılında gerçekleşen tutarda her ne kadar önceki yıla göre bir artış sağlanmış olsa da 2014 yılındaki 75,8 milyar \$ seviyesinin çok altında kalmıştır. Aşağıda 2017 yılı verilerine göre ülkelerin küresel faizsiz fon varlıklarındaki paylarının gösterildiği bir grafik sunulmuştur.

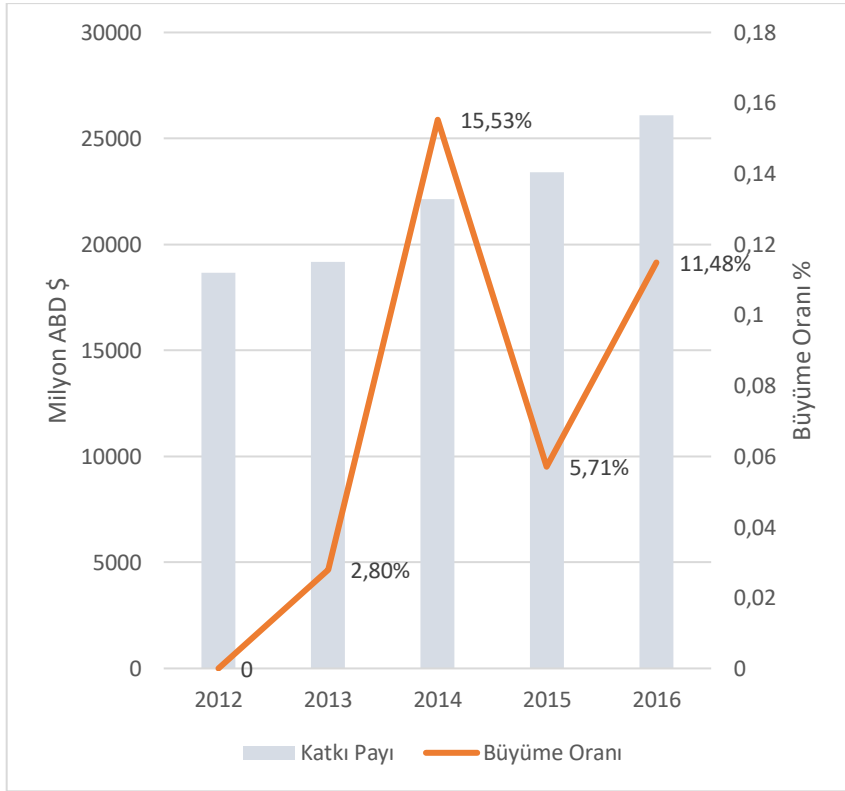
Grafik 13. Ülkelerin Küresel Faizsiz Fon Varlıklarındaki Payları

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018

Yukarıdaki grafiğe göre 2017 yılı verilerine göre faizsiz fonların %37'lik kısmı olan büyük pay Suudi Arabistan tarafından, sonraki en büyük kısım olan %32'lik pay ise Malezya tarafından kontrol edilmektedir. Dolayısıyla başka bir ifadeyle küresel fonların yaklaşık olarak %70'i bu iki ülke tarafından kontrol ediliyor denebilir. Yukarıdaki grafikte diğerleri içinde yer alan ülkeler ve payları ise Jersey¹¹ %0,45, Cayman Adaları %0,34, BAE ise %0,32

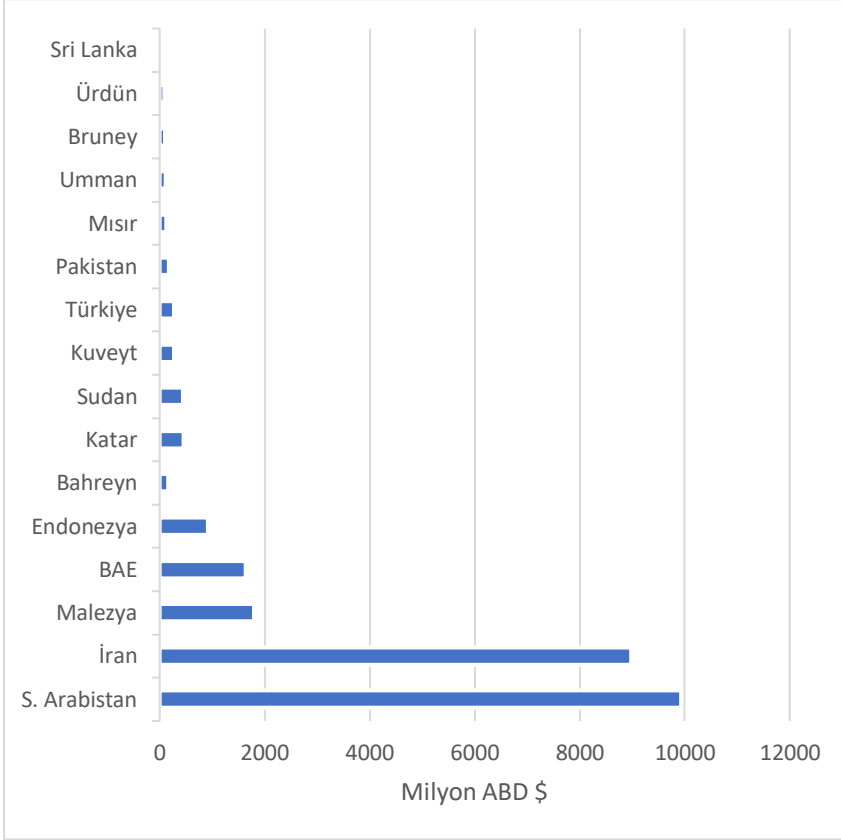
¹¹ Manş Adaları (Channel Islands), Manş Denizi'nde, Normandiya sahiline yakın, Birleşik Krallık'a bağlı, içişlerinde bağımsız takımadalardır. Jersey, Alderney, Guernsey, Sark adaları ile muhtelif adacıklardan oluşur.

şeklinde. İslami finansın son bir bileşeni ise tekafül yani faizsiz/İslami sigortacılıktır. Tekafül İslami ilkelere göre yapılan bir sigortacılık faaliyetidir. Henüz dünyada yeni yeni gelişmeye başlamış bir sektördür. Faizsiz finans varlıkları içinde %1’lik bir paya sahiptir. Aşağıda 2012 – 2016 yıllarını kapsayan dönemde küresel tekafül katkı paylarının büyüklüğünün gösterildiği bir grafik sunulmuştur.

Grafik 14. Küresel Faizsiz Sigortacılık Katkı Paylarının Büyüklüğü
Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018

Yukarıdaki grafiğe göre 2016 yılında küresel tekafül katkı payı büyüklüğü (sol eksen) 26.105,57 milyon ABD \$ (2015 yılında 23.417,1 milyon \$) düzeyinde olup 2015 yılına göre %11,48’lik (sağ eksen) bir artış sağlanmıştır. Aşağıda brüt tekafül katkı paylarının ülkelere göre dağılımının verildiği bir grafik sunulmuştur.

Grafik 15. Ükelere Göre Brüt Tekafül Katkı Payları (2016)

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018

Yukarıdaki grafiğe göre 2016 yılı verilerine göre Suudi Arabistan brüt tekafül katkı payı üretme konusunda 9.934 milyon ABD \$ (2015 yılında 9,7 milyar \$) tutarı ile ilk sırada, İran ise 8.980 milyon \$ (2015 yılında 8,1 milyar \$) ile ikinci sırada yer almaktadır. Tekafül, Türkiye’de de 2010 yılından bu yana var olan bir sektördür. Yukarıdaki grafiğe göre 2016 yılı itibarıyla Türkiye’nin brüt tekafül katkı payı üretimi 272 milyon \$ düzeyindedir.

1.3 FAİZSİZ FİNANSAL KURULUŞLARIN TÜRKİYE’DE ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Türkiye’de ilk faizsiz finans uygulaması 1975 – 1978 yılları arasında faaliyet gösteren Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası ile başladığı kabul edilir. Bu süreçte Cumhuriyet döneminde ilk uygulamalardan biri de 1980’li yılların ortalarında Gelir Ortaklığı Senetleri (GOS) adıyla çıkarılan menkul kıymetlerdir.¹² GOS gelirin menkul kıymetleştirilmesi suretiyle proje finansmanında kullanılan bir finansman yöntemidir. 17.03.1984 tarih ve 18344 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 29.2.1984 tarih ve 2983 sayılı “Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun”la kurulan Kamu Ortaklığı Fonu (KOF)¹³ tarafından ihraç edilen GOS’lar ilk defa 2.12.1984’te Boğaziçi Köprüsü’nün inşaatı için, ikincisi ise 7.1.1985’te Keban Barajı için ihraç edilmiştir.

1980’lerin ortalarında Türkiye, petrol üreten Körfez Ülkeleriyle özellikle Suudi Arabistan ve Kuveyt ile güçlü ilişkiler ve sıkı ekonomik bağlar kurarak dönemin hükümeti olan Özal hükümeti tarafından bu ülkelere yatırımlar ve ihracat teşvik edilmiştir. Aynı dönemde gerekli yasal zemin oluşturularak finans kuruluşları (özel finans kuruluşları) adıyla faizsiz finans şirketleri kurulmuştur.¹⁴ Özel finans kurumlarının yasal dayanağı 19.12.1983 tarih ve 18256 sayılı Resmî Gazete ile yürürlüğe giren Özel Finans Kurumları (ÖFK) Kurumları Hakkında 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’dır. Karara ilişkin tebliğ 25.2.1984’te 18323 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanmış ve

¹² Hüseyin Tunç (2013), *Katılım Bankacılığı, Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Nesil Yayınları, s. 176

¹³ TOKİ (Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı). “Kamu Ortaklığı Fonu Yönetmeliği” Tarih: 13.9.1984, No : 18514 sayılı Resmi Gazete

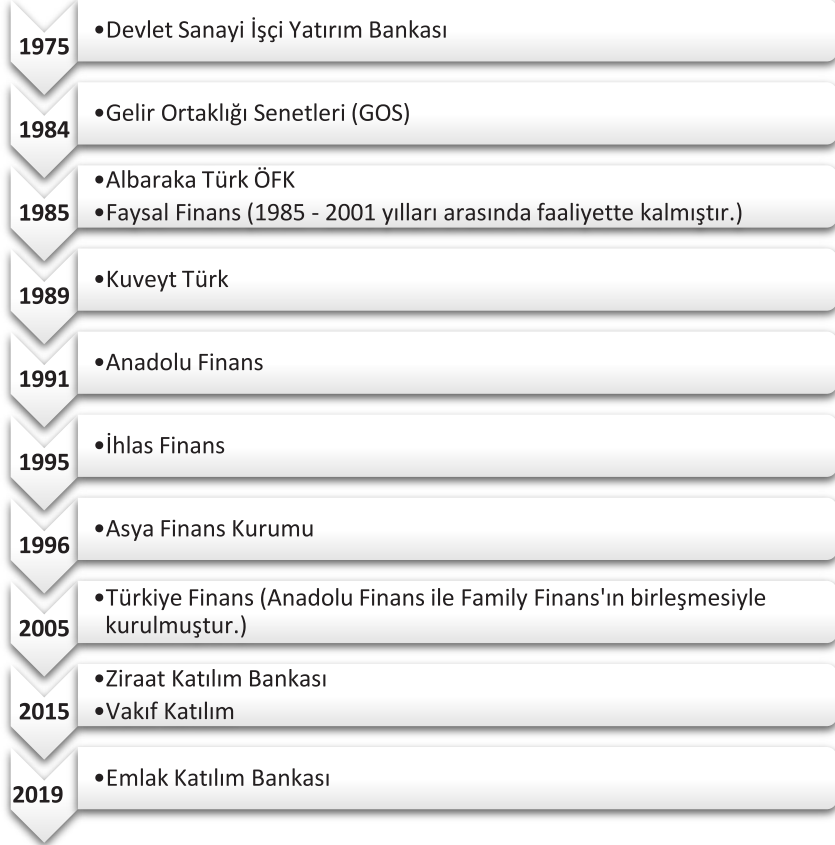
¹⁴ Yahia ABDUL-RAHMAN, (2010). *The Art of Islamic Banking and Finance Tools and Techniques for Community-Based Banking*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc. s. 194

19.2.1984'te yürürlüğe girmiştir.¹⁵ 1985 yılında ilk olarak Albaraka Türk hemen ardından ise Nisan 1985'te Faysal Finans¹⁶ kurulmuştur. Ardından 1989 yılında Kuveyt Türk, 1991 yılında Anadolu Finans, 1995 yılında İhlas Finans ve 1996 yılında ise Asya Finans Kurumu sektöre dâhil olmuştur.¹⁷ 2005 yılına kadar Türkiye'de faizsiz finans alanında özel finans kurumu adıyla faaliyet gösteren bu kurumlar 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile 19.10.2005'ten itibaren katılım bankası adını almışlardır. Bu bağlamda Kuveyt Türk Katılım Bankası, Albaraka Türk Katılım Bankası, Asya Katılım Bankası ve 2005 yılında Faysal Finans ile Anadolu Finansın birleşmesiyle kurulan Türkiye Finans Katılım Bankası Türkiye'de faizsiz bankacılık alanında katılım bankası adıyla faaliyet göstermeye başlamışlardır. Aşağıdaki şekilde Türkiye'de faizsiz bankacılık ve finans alanında meydana gelen gelişmeler tarihsel akış içerisinde verilmiştir.

¹⁵ İsmail ÖZSOY (1997), *Özel Finans Kurumları*. Asya Finans Kültür Yay.: 1, İstanbul, s. 132

¹⁶ Nisan 1985'te kurulan şirket Suudi Arabistan Kralı Fahd'ın oğlu Prens Muhammed Al Faisal Al Suud'tan 1998 yılında Kombassan Grubu'na geçmiş, 2001 yılında ise Ülker Grubu'na satılarak Family Finans adını almıştır.

¹⁷ Hüseyin TUNÇ (2013), a.g.e., s. 177

Şekil 3. Türkiye Faizsiz Finans ve Bankacılık Sektörünün Gelişimi

2015 yılına gelindiğinde katılım bankacılığının istenilen seviyede olmadığı gerekçesiyle hükümet iki adet katılım bankası açılması yönünde girişimlerde bulunmuştur. Nihayet Ocak 2015'te Ziraat Katılım Bankası, Haziran 2015'te ise Vakıf Katılım adıyla devlet destekli iki yeni kamu bankası piyasaya giriş yapmıştır. Böylece sektörde faaliyet gösteren katılım bankası sayısı 6'ya yükselmiştir. Ancak Asya Katılım Bankası'nın batma sürecine girmesiyle beraber bu sayı 2015 yılı içinde 5'e düşmüştür.

1.3.1 Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

Türkiye'de 16.12.1983 tarih ve 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile faizsiz finansal ürün ve hizmet sunan Özel Finans Kurumlarının kurulmasına

imkân sağlanmıştır. Daha sonra T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'nın ve TCMB'nin yayınladıkları tebliğlerle söz konusu kurumlara ilişkin mevzuatın alt yapısı oluşturulmuştur. Özel Finans Kurumları kuruluş, faaliyete geçme, faaliyetler ve denetim gibi konularda T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı ve TCMB'nin gözetimine tabi tutulmuştur. Ayrıca diğer ilgili resmi merciler tarafından da denetime tabi tutulmuşlardır.

1999 yılında 4389 sayılı Bankalar Kanunu ve 4491 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle Özel Finans Kurumları Bankalar Kanunu kapsamına alınmıştır. Bu düzenlemeler ile yukarıda ifade edilen Bakanlar Kurulu Kararı ve buna istinaden çıkarılmış mevzuat yürürlükten kaldırılmıştır. 4491 sayılı Kanun'un 3. Maddesi a ve b fıkralarında, özel finans kurumlarının 7. ve 9. Madde hükümlerine uyum ve tasfiye süreci belirtilmiş ve yeni düzenlemeler yapılıncaya kadar yeni Bankalar Kanunu'na aykırı olmayan yürürlükten kaldırılan hükümlerin uygulanmasına devam edileceği ifade edilmiştir.¹⁸

1.3.1.1 Yasal Düzenlemeler

ÖFK'ler 19.12.1983 tarih ve 18256 sayılı RG ile yürürlüğe giren Özel Finans Kurumları (ÖFK) Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. Yıllar itibarıyla söz konusu Kararnamede aşağıda belirtilen bazı değişiklikler yapılmıştır:

- 21.3.1984 tarih ve 18348 sayılı RG: ÖFK Kurulması Hak. 83/7506 Sayılı Kararnamede Değ. Yapılmasına Dair 84/7833 Sayılı BKK
- 11.12.1985 tarih ve 18955 sayılı RG: ÖFK Kurulması Hak. 83/7506 Sayılı Kararnamede Değ. Yapılmasına Dair 85/10129 Sayılı BKK
- 2.10.1991 tarih ve 21009 sayılı RG: ÖFK Kurulması Hak. 83/7506 Sayılı Kararnamede Değ. Yapılmasına Dair 91/2130 Sayılı BKK
- 13.1.1994 tarih ve 21817 sayılı RG: ÖFK Kurulması Hak. 83/7506 Sayılı Kararnamede Değ. Yapılmasına Dair 93/5104 Sayılı BKK
- 1.12.1998 tarih ve 23540 sayılı (Mük.) RG: ÖFK Kurulması Hak. 83/7506 Sayılı Kararnamede Değ. Yap. Dair 98/12065 Sayılı BKK

¹⁸ Nazım EKREN (2000), *Değişen Çevre Koşulları ve Özel Finans Kurumları Yeni Tercihler ve Stratejik Öncelikler*, s.43 (İçinde) *Türkiye'de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama*, Albaraka Türk Yayınları No. 17, İstanbul 2000.

- 11.12.1999 tarih ve 23903 RG: ÖFK Kurulması Hak. 83/7506 Sayılı Kararnamede Değ. Yapılmasına Dair 99/13621 Sayılı BKK

ÖFK'lerle ilgili ilk kanuni düzenleme ise 4389 Sayılı Bankalar Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 4491 Sayılı Kanun ile yapılmıştır. Bu değişiklikle birlikte ÖFK'ler 19.12.1999 tarih ve 23911 sayılı RG'de yayınlanıp yürürlüğe giren 4389 Sayılı Bankalar Kanunu'nun kapsamına alınmıştır. Daha sonra ÖFK'lerle ilgili olarak 29.5.2001 tarih ve 24416 sayılı RG ile yürürlüğe giren 4389 Sayılı Bankalar Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 4672 Sayılı Kanun yayınlanmıştır. Söz konusu kanun kapsamında yapılan en önemli değişiklik ÖFK'lerin BDDK'nin düzenleme ve denetimine tabi tutulmasıdır. Böylelikle ÖFK'lerce gerçekleştirilen finansal kiralama ya da kâr ve zarara katılma ve benzeri yöntemlerle yapılan her türlü finansman faaliyetleri kredi kapsamına alınmıştır. Kanun'da ayrıca "Özel Finans Kurumları Birliği" kurulacağı belirtilmiş ve 26.10.2001 tarih ve 24565 sayılı RG ile resmen kurulmuştur. Birliğin görevlerinden biri de mevduat sigortasına benzer olarak gerçek kişiler adına açılan özel cari hesaplarda ve kâr ve zarara katılma hesaplarında toplanan tasarrufların güvence altına alınması amacıyla Güvence Fonu kurmaktır. Ayrıca ÖFK'ler, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu, 6762 sayılı TTK, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun ve 3167 sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun ile diğer mevzuatın çeke ve teminat mektuplarına ilişkin hükümleri ile 213 sayılı VUK'un mükerrer 298 inci maddesi hükümlerinin uygulanması bakımından banka olarak kabul edileceği belirtilmiştir.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 01.11.2005 tarih ve 25983 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmesiyle de ÖFK'ler Katılım Bankası adını almışlardır. Katılım bankaları aynı zamanda finansal kiralama işlemleriyle uğraştıkları için ayrıca 13.12.2012 tarih ve 28496 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktöring ve Finansman Şirketleri Kanunu'na tabidirler. Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte daha önce yürürlükte olan 28.06.1985 tarih ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu ile 6.10.1983 tarih ve 90 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Hakkında KHK yürürlükten kaldırılmıştır.

1.3.1.2 Kurumsal Düzenlemeler

Türkiye’de katılım bankaları da dahil tüm bankalar BDDK’nın denetim ve düzenlemelerine tabidir. BDDK’nın kurulması Haziran 1999’da 4389 sayılı Bankalar Kanunu’nda kararlaştırılmış, faaliyete başlaması ise Eylül 2000’de gerçekleşmiştir. 1999 yılı öncesinde Türkiye’de bankacılık sektörünün düzenleme ve denetiminde Hazine Müsteşarlığı ve TCMB ayrı ayrı sorumlu tutulmuştur. Hazine Müsteşarlığı Bankacılık Kanununun uygulanmasından, Kanuna ait ikincil düzenlemelerin hazırlanmasından, yerinde denetimlerin gerçekleştirilmesinden ve bankalara yönelik idari ve cezai yaptırımların uygulanmasından sorumlu tutulmuşken, TCMB de bankaların uzaktan gözetiminden ve tasarruf mevduatını sigortalayan TMSF’nin idare ve temsilinden sorumlu tutulmuştur.¹⁹ TCMB halen bankaların ödünç para verme işlemleri ve mevduat kabulünde uygulanacak azamî faiz oranlarını, katılma hesaplarında kâr ve zarara katılma oranlarını belirleme yetkisine sahip olmak suretiyle bankalar üzerindeki etkisini devam ettirmektedir. Aşağıda yıllar itibarıyla Hazine Müsteşarlığı’nın ÖFK’ler ile ilgili yayınlamış olduğu tebliğler verilmiştir:

- 25.2.1984 tarih ve 18323 sayılı RG: ÖFK’lerin Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Karara İlişkin Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Tebliği
- 11.1.1997 tarih ve 22874 sayılı RG: ÖFK’lerin Şube Açma Esaslarına İlişkin Hazine Müsteşarlığı Tebliği
- 11.1.1997 tarih ve 22874 sayılı RG: Hazine Müsteşarlığının, ÖFK’lerin Kurulması Hakkındaki 83/7506 Sayılı RG: Kararnameye İlişkin Sermaye Tabanı/Risk Ağırlıklı Varlıklar ve Gayrinakdi Yüklümlülükler Standart Rasyosu Tebliği
- 11.1.1997 tarih ve 22961 sayılı RG: 25/02/1984 tarih ve 18323 sayılı Resmî Gazetede Yayımlanan Tebliğde Değişiklik Yapılması Hakkında Hazine Müsteşarlığı Tebliği
- 5.3.1998 tarih ve 23277 sayılı RG: ÖFK’lerin Şube Açma Esaslarına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Hazine Müsteşarlığı Tebliği

¹⁹ BDDK, 2016, s. 5

- 25.9.1998 tarih ve 23474 sayılı RG: ÖFK'lerin Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Kararname Eki Karara İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılması Hakkında Hazine Müsteşarlığı Tebliği

Aşağıda yıllar itibarıyla TCMB'nin ÖFK'lerle ilgili yayınlamış olduğu tebliğler verilmiştir:

- 21.03.1984 tarih ve 18348 sayılı RG: TCMB 1 No.lu Tebliği
- 27.05.1992 tarih ve 21240 sayılı RG: TCMB 2 No.lu Tebliği
- 02.06.1994 tarih ve 21948 sayılı RG: TCMB 3 No.lu Tebliği
- 21.01.1995 tarih ve 22184 sayılı RG: TCMB 4 No.lu Tebliği
- 26.11.1997 tarih ve 23182 sayılı RG: TCMB 5 No.lu Tebliği
- 05.06.1998 tarih ve 23363 sayılı RG: TCMB 6 No.lu Tebliği
- 06.11.1998 tarih ve 23515 sayılı RG: TCMB 7 No.lu Tebliği
- 13.02.1999 tarih ve 23610 sayılı RG: TCMB 8 No.lu Tebliği
- 25.11.2000 tarih ve 24241 sayılı RG: TCMB 9 No.lu Tebliği

4389 Sayılı Bankalar Kanunu yürürlükteyken yapılan ÖFK'lerle ilgili BDDK düzenlemeleri aşağıdaki gibidir:

- 20.9.2001 tarih ve 24529 sayılı RG: ÖFK'lerin Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik
- 26.10.2001 tarih ve 24565 sayılı RG: Özel Finans Kurumları Birliği Statüsü
- 7.3.2002 tarih ve 24688 sayılı RG: ÖFK'lerin Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yön.
- 18.09.2002 tarih ve 24880 sayılı RG: ÖFK'ler Özel Cari ve Katılma Hesapları Güvence Fonu Yönetmeliği
- 31.12.2002 tarih ve 24980 sayılı RG: ÖFK'lerin Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yön.
- 20.6.2003 tarih ve 25144 sayılı RG: ÖFK'lerin Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yön.
- 27.6.2003 tarih ve 25151 sayılı RG: ÖFK'ler Özel Cari ve Katılma Hesapları Güvence Fonu Yönetmeliğinde Değ. Yapıl. Hak. Yön.
- 22.4.2004 tarih ve 25441 sayılı RG: ÖFK'lerin Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yön.

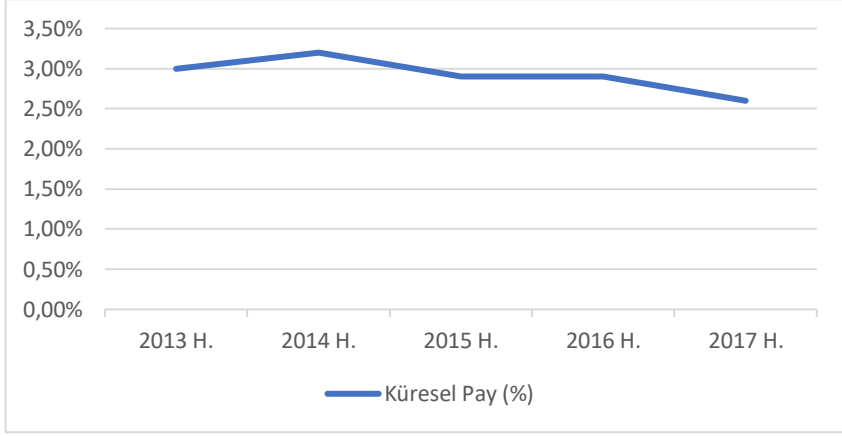
- 10.11.2004 tarih ve 25639 sayılı RG: ÖFK’lerin Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yön.

ÖFK’ler, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu hükümleri uyarınca “katılım bankası” adını almış ve böylelikle BDDK tarafından yayınlanan tüm yönetmelik ve tebliğlere (mevduat bankaları ve kalkınma ve yatırım bankalarına ilişkin THP tebliği hariç) tabi tutulmuştur. 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu yürürlükteyken yapılan katılım bankalarına özgü BDDK düzenlemeleri aşağıdaki gibidir:

- 28.02.2006 tarih ve 26094 sayılı RG: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Statüsü
- 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı RG: Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
- 26.1.2007 26415 (Mük.) sayılı RG: Katılım Bankalarının Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ
- 26.09.2017 tarih ve 30186 (Mük.) sayılı RG: Katılım Bankalarının Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hak. Tebliğ

1.3.2 Mevcut Durum

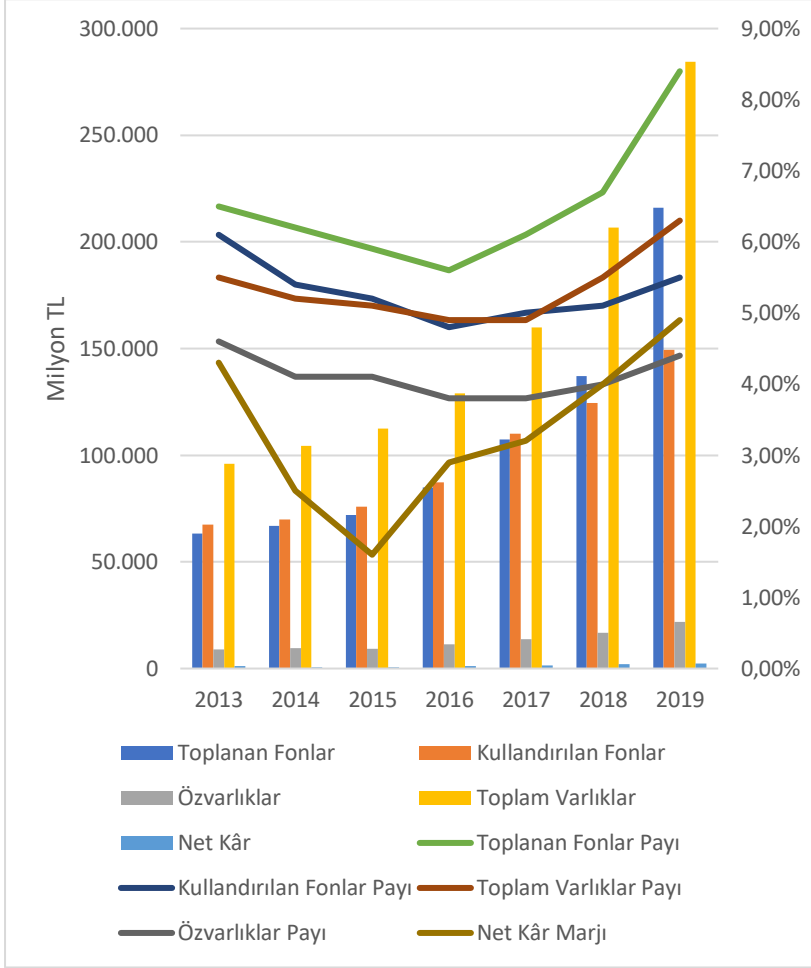
Türkiye İslami bankacılık varlıkları küresel İslami bankacılık varlıklarının Haziran 2017 verilerine göre yaklaşık olarak %2,60’ını oluşturmaktadır. Bu oran 2014 yılında %3,20 iken izleyen yıllarda düşme eğilimine girmiştir. Aşağıda Türkiye’nin küresel İslami bankacılık sektöründeki yerini görmek amacıyla bir grafik sunulmuştur.

Grafik 16. Türkiye'nin Küresel İslami Bankacılık Varlıklarındaki Payı

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2014, 2015, 2016, 2017, 2018

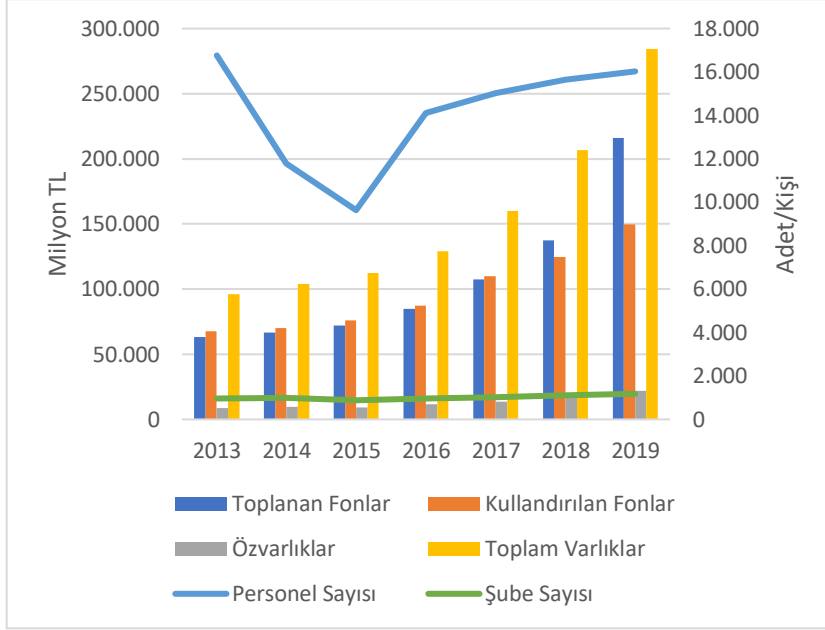
10.8.2020 itibarıyla Türkiye’de faaliyet gösteren banka sayısı toplamda 54 olup bunlardan 3 tanesi kamu katılım bankası, 3 tanesi de özel katılım bankasıdır. Bu bankalar sırasıyla Ziraat Katılım, Vakıf Katılım, Emlak Katılım, Albaraka Türk, Kuveyt Türk ve Türkiye Finans şeklindedir. Aşağıda katılım bankalarının 2013-2017 yılları boyunca bankacılık sektörü içindeki yerini gösteren bir grafik sunulmuştur.

Grafik 17. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Sektör İçindeki Yeri

Kaynak: TKBB

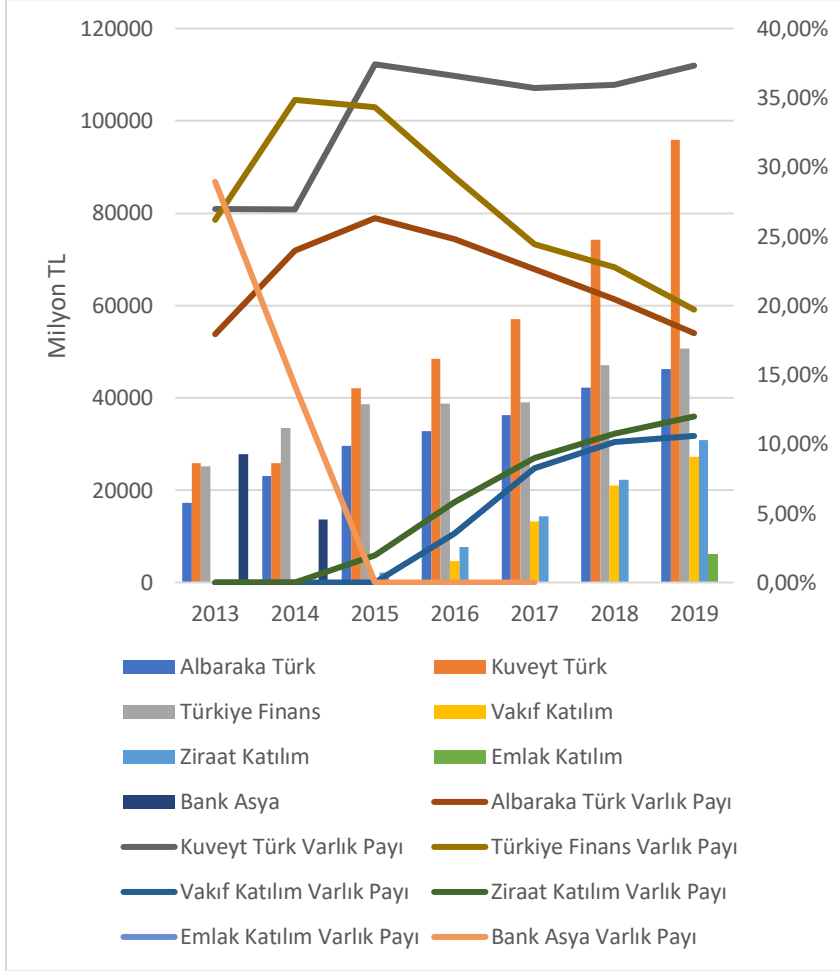
Katılım bankalarının bankacılık sektörü içindeki yerine bakıldığında Aralık 2019 itibarıyla katılım bankalarının varlıkları toplam bankacılık varlıklarının %6,3'ünü (2018 yılında %5,3), toplanan fonları %8,4'ünü (2018 yılında %6,7), kullandırılan fonları %5,5'ini (2016 yılında %5,1), özvarlıkları %4,4'ünü (2018 yılında %4) oluşturduğu görülmektedir. Aşağıda katılım bankacılığı sektörüne yönelik bazı temel göstergelerin yer aldığı bir grafik sunulmuştur.

Grafik 18. Türkiye'deki Katılım Bankacılığının Genel Görünümü

Kaynak: TKBB

Yukarıdaki grafiğin sol tarafı toplanan fonlar, kullandırılan fonlar, özvarlıklar ve toplam varlıklar kalemlerinin parasal büyüklüklerini, sağ tarafı ise personel ve şube sayılarını göstermektedir. Buna göre katılım bankacılığı sektörünün Aralık 2019 itibarıyla toplanan varlıkları 215,98 milyar TL (2018 yılında 137,22 milyar TL) iken, kullandırılan fonları 149,48 milyar TL (2018 yılında 124,56 milyar TL), özvarlıkları 21,76 milyar TL (2018 yılında 16,78 milyar TL), toplam varlıkları ise 284,45 milyar TL (2018 yılında 206,81 milyar TL) olmuştur. Diğer taraftan personel sayısı 16.040 (2018 yılında 15.654), şube sayısı ise 1.176 (2018 yılında 1.120) olarak gerçekleşmiştir. Aşağıda her bir katılım bankasının mukayeseli olarak toplam varlıklarının gösterildiği bir grafik sunulmuştur.

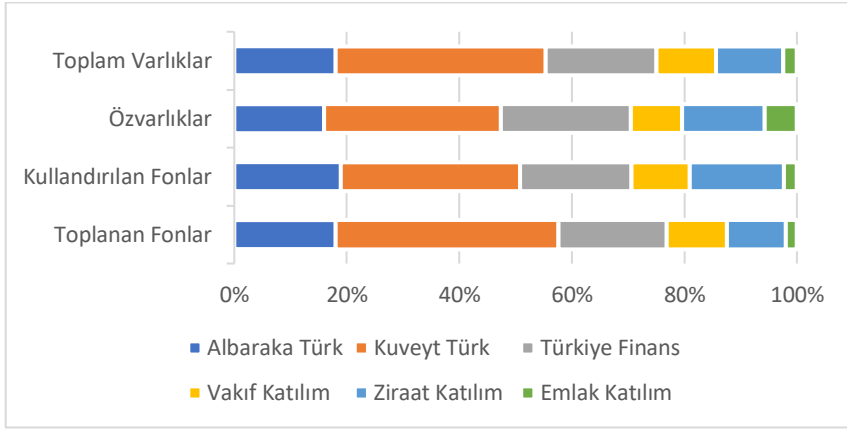

Grafik 19. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Toplam Varlıkları

Kaynak: TKBB

Katılım bankacılığı sektörünün toplam varlıkları 2019/3Ç itibarıyla yaklaşık olarak 257 milyar TL (2018 yılında 207 milyar TL) şeklindedir. Banka bazında bakıldığında Albaraka Türk 46.295 milyon TL (2018 yılında 42.224 milyon TL), Kuveyt Türk 95.860 milyon TL (2018 yılında 74.232 milyon TL), Türkiye Finans 50.631 milyon TL (2018 yılında 47.053 milyon TL), Vakıf Katılım 27.198 milyon TL (2018 yılında 20.956 milyon TL), Ziraat Katılım 30.804 milyon TL (2018 yılında 22.189 milyon TL), Emlak Katılım ise 6.181.234.000

TL tutarında toplam varlığa sahiptir. Oransal olarak bakıldığında ise 2019/3Ç itibarıyla Albaraka Türk %18,02 (2018 yılında %20,43), Kuveyt Türk %37,3 (2018 yılında %35,92), Türkiye Finans %19,7 (2018 yılında %22,77), Vakıf Katılım %10,58 (2018 yılında %10,14), Ziraat Katılım %11,99 (2018 yılında %10,74), Emlak Katılım ise %2,41 toplam varlık payına sahiptir Aşağıda katılım bankalarının 2019/3Ç verilerine göre piyasa paylarını gösteren grafik sunulmuştur.

Grafik 20. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Piyasa Payları

Kaynak: TKBB

Yukarıdaki grafiğe göre Aralık 2017 itibarıyla Kuveyt Türk'ün piyasada en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Albaraka Türk ve Türkiye Finans ise birbirine yakın paylara sahiptir. Benzer şekilde henüz piyasada yeni sayılan Vakıf Katılım ve Ziraat Katılım da birbirine çok yakın paylara sahiptir. Aşağıda katılım bankalarının 2013 – 2019/3Ç dönemlerini kapsayan başlıca finansal büyüklüklerinin tutar ve miktar olarak gösterildiği kapsamlı bir tablo sunulmuştur.

Tablo 1: Türkiye'deki Katılım Bankalarının Başlıca Finansal Büyüklükleri

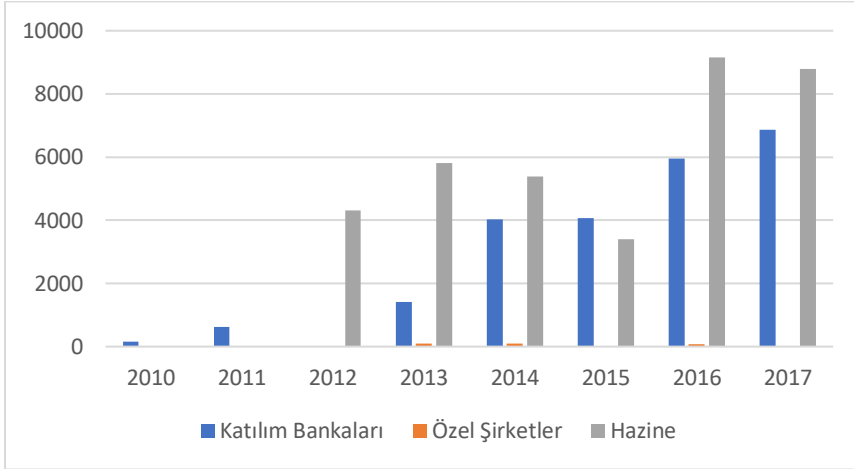
	Toplanan Fonlar (.000 TL)	Kullandırılan Fonlar (.000 TL)	Özvarlıklar (.000 TL)	Toplam Varlıklar (.000 TL)	Personel Sayısı	Şube Sayısı	
Albaraka Türk	2013	12.526.212	12.033.661	1.497.268	17.216.553	3.057	167
	2014	16.643.218	16.143.978	1.790.927	23.046.424	3.510	202
	2015	20.346.178	19.317.826	302.863	29.561.999	3.736	213
	2016	23.155.134	22.194.605	2.279.593	32.850.738	3.816	213
	2017	25.309.840	24.680.290	2.481.506	36.229.077	3.899	222*
	2018	28.623.473	25.553.233	3.261.451	42.223.652	3.988	230
	2019/3Ç	34.793.946	28.490.525	3.233.427	46.295.214	3.833	230
	Kuveyt Türk	2013	17.030.702	16.595.845	2.302.049	25.893.542	4.642
2014		22.144.614	21.213.691	3.022.870	34.008.175	5.082	308
2015		28.122.666	26.909.401	3.402.490	42.052.507	5.442	359
2016		31.901.763	29.794.645	3.912.064	48.476.955	5.588	386
2017		39.857.400	37.923.358	4.591.151	57.123.095	5.749	399*
2018		53.986.278	46.619.267	5.438.553	74.232.325	5.871	415
2019/3Ç		76.435.560	47.799.034	6.371.906	95.860.200	5.958	425
Vakıf Katılım		2016	3.034.756	3.002.870	876.418	4.681.933	340
	2017	10.088.414	9.671.218	1.107.885	13.210.145	724	72*
	2018	15.182.406	13.443.573	1.527.226	20.955.512	1.092	91
	2019/3Ç	20.766.608	15.468.822	1.841.892	27.198.135	1.231	97
Bank Asya	2013	18.511.563	20.614.105	2.510.946	27.784.947	5.074	281
	2014	8.886.953	8.544.306	1.705.392	13.679.814	3.200	200

Tablo 1'in Devamı

	Toplanan Fonlar (.000 TL)	Kullandırılan Fonlar (.000 TL)	Özvarlıklar (.000 TL)	Toplam Varlıklar (.000 TL)	Personel Sayısı	Şube Sayısı
2013	15.141.718	18.172.359	2.522.381	25.126.629	3.990	250
2014	19.112.760	24.063.493	3.153.847	33.494.790	4.478	280
2015	22.177.414	28.068.222	3.153.576	38.576.299	4.132	286
2016	21.064.781	26.479.612	3.663.014	38.807.717	4.001	286
2017	22.030.496	26.071.453	4.060.598	39.080.897	3.767	299*
2018	26.862.479	29.653.165	4.323.181	47.052.484	3.661	306
2019/3Ç	37.037.384	29.911.544	4.687.255	50.630.730	3.487	310
2015	1.256.305	1.698.958	664.530	2.177.435	458	22
2016	5.636.002	5.772.664	764.621	7.959.507	677	47
2017	10.024.595	11.730.935	1.403.681	14.350.143	892	72*
2018	15.151.098	17.707.664	2.218.584	22.188.803	1.042	80
2019/3Ç	20.133.693	25.114.422	2.991.243	30.803.790	1.106	88
Emlak Katılım	3.844.281	3.544.369	1.152.756	6.181.234	222	1
2013	63.210.195	67.415.970	8.832.644	96.021.671	16.763	966
2014	66.787.545	69.965.468	9.673.036	104.229.203	11.792	990
2015	71.902.563	75.994.407	9.324.510	112.368.240	9.636	880
2016	84.792.436	87.244.396	11.495.710	132.776.850	14.116	966
2017	107.310.745	110.077.254	13.644.821	159.993.357	15.031	1.064
2018	139.805.734	132.976.902	16.768.995	206.652.776	15.654	1.122
2019/3Ç	193.011.472	150.328.716	20.278.479	256.969.303	15.837	1.151

Kaynak: TKBB; *22.02.2020 Tarihi itibarıyla

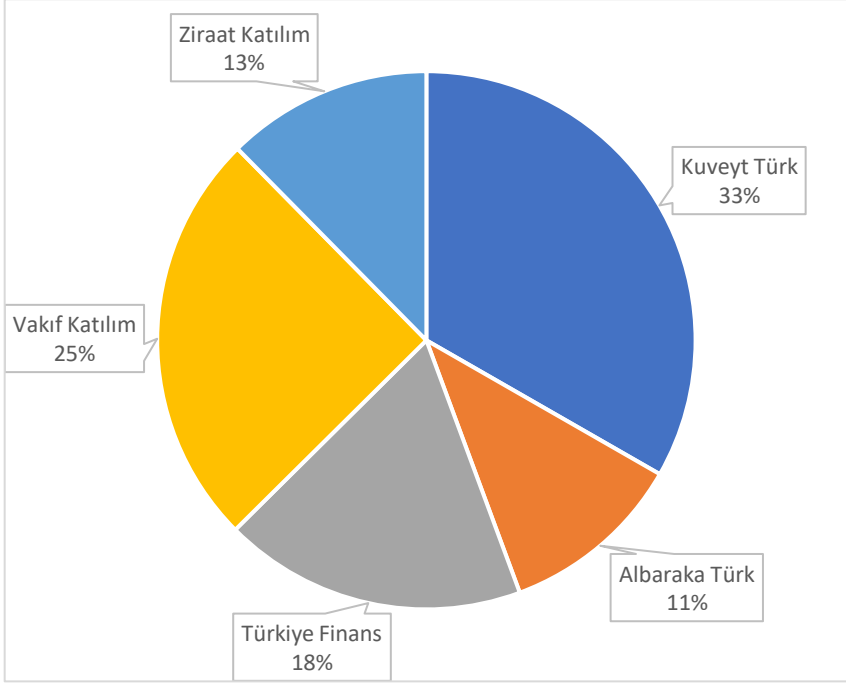
Türkiye aynı zamanda sukuk piyasasının olduğu bir ülkedir. Türkiye’de ilk sukuk ihracı 24.8.2010’da Kuveyt Türk tarafından KT Sukuk Turkey Limited şirketi aracılığıyla dayanak sözleşme kiralama işlemi olmak üzere 3 yıl vadeli olarak ihraç edilmiştir. Sukukun toplam satış değeri 100 milyon \$, kira getiri oranı ise %5,25 olarak belirlenmiştir. İkinci sukuk ihraç işlemi de yine Kuveyt Türk tarafından 29.10.2011’de KT Sukuk Varlık Kiralama A.Ş. aracılığıyla 350 milyon \$ satış değeriyle gerçekleştirilmiştir. Bu ihraç da kiralama işlemine dayalı olup kira getiri oranı ise %5,875 olarak belirlenmiştir. Aşağıdaki grafikte yıllar itibarıyla Türkiye’deki katılım bankaları, özel şirketler ve hazine tarafından yapılan sukuk ihraçları gösterilmektedir.

Grafik 21. Türkiye'de Gerçekleştirilen Sukuk İhraçları

Kaynak: TKBB

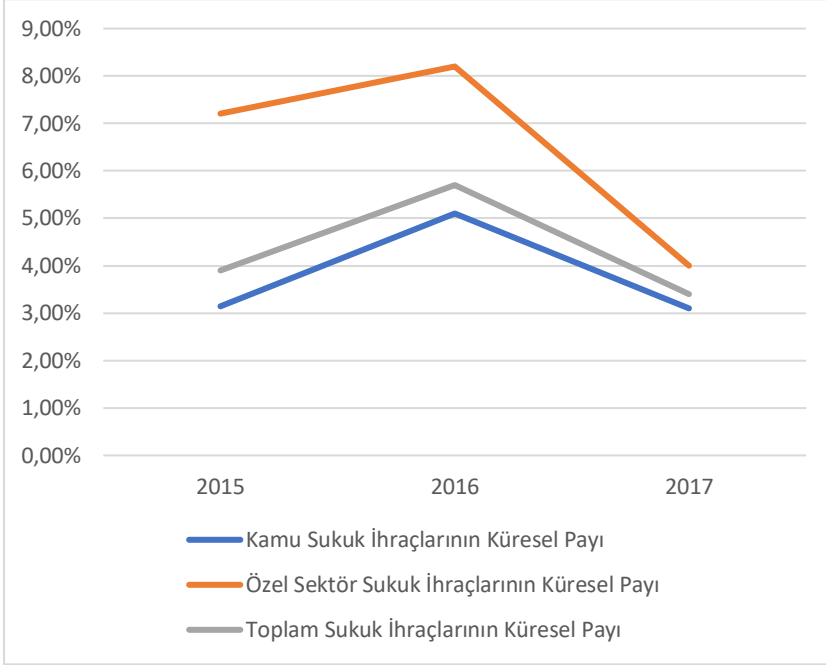
Grafığe bakıldığında ilk sukuk ihracının katılım bankaları tarafından gerçekleştirildiği ve 2012 yılı hariç diğer tüm yıllarda bankaların sukuk ihraç ettiği görülmektedir. Diğer taraftan yıllık sukuk ihraç hacimlerine bakıldığında ise en büyük payın Hazineye ait olduğu görülmektedir. Özel sektör ihraçları çok küçük payda kalmaya devam etmiştir. Aşağıda katılım bankaları tarafından 2017 yılı sonu itibarıyla gerçekleştirilen sukuk ihraçlarının bankalar arasındaki dağılımını gösteren bir grafik sunulmuştur.

Grafik 22. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Sukuk İhraçlarındaki Payları

Kaynak: TKBB

Türkiye’de katılım bankaları tarafından 2017 yılında ihraç edilen sukukun yaklaşık olarak %33’ünü Kuveyt Türk, %25’ini Vakıf Katılım, %18’ini Türkiye Finans, %13’ünü Ziraat Katılım, %11’ini ise Albaraka Türk gerçekleştirmiştir. Aşağıdaki grafikte ise Türkiye’deki sukuk ihraç eden kesimlerin son üç yıldaki küresel sukuk piyasasındaki payının gösterildiği bir grafik verilmiştir.

Grafik 23. Türkiye Sukuk İhraçlarının Küresel Payı

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2016, 2017, 2018

Türkiye %7,2 oranıyla 2017 yılında özel sektör sukuk ihraç eden üçüncü en büyük ihraççı ülke olmuştur. Aktif Bank tarafından 7 yıl vadeli olarak gerçekleştirilen hariç olmak üzere ihraç edilen sukukların tamamı finansal kuruluşlar tarafından ağırlıklı olarak yerel para birimi üzerinden ve kısa vadeli olacak şekilde ihraç edilmiştir. İhraç edilen sukukların tamamı icare sözleşmesine göre yapılandırılmıştır. İcarenin tercih edilmesinin nedeni olarak Türkiye'deki finansal kiralamaya yönelik vergi istisnasından sağlanan avantaj gösterilebilir. Türkiye'de faaliyet gösteren İslami bankaların yıllar itibarıyla sukuk ihraçları aşağıdaki tabloda detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 2: Türkiye'deki Katılım Bankalarının Gerçekleştirilen Sukuk İhraçları (Mn)

İhraç Yılı	Albaraka Türk	Kuveyt Türk	Bank Asya	Türkiye Finans	Vakıf Katılım	Ziraat Katılım	Toplam
2010		100 \$					100 \$
2011		350 \$					350 \$
2013	- 200 \$	150 TL -	370,11 TL -	- 500 \$			520,11 TL 700 \$
2014	- -	287 TL 500 \$	284,12 TL	299 TL 500 \$ 800 MYR			870,12 TL 1.000 \$ 800 MYR
2015	- 350 \$	1.524,1 TL -	- -	970 TL -	- -	- -	2.574,1 TL 350 \$
	-	800 MYR	-	360 MYR	-	-	1.160 MYR
2016	350 TL -	1.723,61 TL 850 \$	- -	985 TL -	- -	300 TL -	7.208 TL 850 \$
2017	900 TL	2.330 TL		1.258 TL	1.620 TL	1.100 TL	7.208,00 TL
2018	3.338,47 TL 90 \$	5.100 TL -	- -	4.278,1 TL -	4.367,31 TL -	3.454 TL -	20.537,88 TL 90 \$
2019	8.990 TL -	5.891 TL 200 \$	- -	8.440 TL -	9.012,7 TL -	8.150 TL -	40.483,7 TL 200.000 \$
Toplam	14.503,47 TL 440 \$	17.480,71 TL 1.550 \$	654,23 TL -	16.560,1 TL 1.000 \$ 1.660 MYR	16.265 TL -	13.904 TL -	79.367,51 TL 2.990 \$ 1.960 MYR

Kaynak: TKBB

Katılım bankaları 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na tabi olup bu Kanun hükümlerine göre özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini ifade etmektedir. Katılım bankalarının söz konusu Kanun'a göre anonim şirket şeklinde kurulması, hisselerinin tamamının nama yazılı ve nakit karşılığı çıkarılması, ödenmiş sermayesinin en az 30 milyon TL olması gerekmektedir.

Katılım bankalarının genel olarak fon toplamak ve fon kullandırmak şeklinde iki temel fonksiyonu bulunmaktadır. Katılım bankaları tarafından toplanan fonlar katılım fonu olarak ifade edilir. Katılım fonu, katılım bankaları nezdindeki gerçek ve tüzel kişilere ait özel cari hesap ve katılma hesaplarındaki parayı ifade etmektedir. Özel cari hesap katılım bankaları nezdinde açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilen ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır. Katılma hesabı ise katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu doğuran, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre katılım bankalarının gerçekleştirebileceği faaliyetler aşağıdaki gibidir:

- a) Katılım fonu kabulü.²⁰
- b) Nakdî, gayri nakdî²¹ her cins ve surette kredi verme işlemleri.²²

²⁰Türkiye'deki katılım bankaları aşağıdaki yöntemler yoluyla kaynak temininde bulunabilmektedir:

- a) Sendikasyon Yoluyla Fon Sağlama
- b) Sukuk/Kira Sertifikası Yoluyla Fon Sağlama
- c) Vekalet Yöntemiyle Fon Toplama

²¹Türkiye'deki katılım bankaları aşağıdaki isimler altında gayri nakdî krediler kullandırmaktadır:

- a) Teminat Mektubu
- b) Akreditif
- c) Aval/Kabul Kredileri

²²Türkiye'deki katılım bankaları aşağıdaki isimler altında nakdi krediler kullandırmaktadır:

- a) Kurumsal Finansman Desteği Yöntemi

- c) Nakdî ve kaydî ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri.
- d) Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri.
- e) Saklama hizmetleri.
- f) Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri.
- g) Efektif dahil kambiyo işlemleri; para piyasası araçlarının alım ve satımı, kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri.
- h) Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren basit veya karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri.
- i) Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri.
- j) Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri.
- k) Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri.
- l) Başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri.
- m) Yatırım danışmanlığı işlemleri.
- n) Portföy işletmeciliği ve yönetimi.

-
- b) Bireysel Finansman Desteği Yöntemi
 - c) Kar-Zarar Ortaklığı Yatırımı Yöntemi
 - d) Finansal Kiralama/Leasing Yöntemi
 - e) Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı Yöntemi
 - f) Selem Yöntemi ile Fon Kullandırma
 - g) İstisna Yöntemi ile Fon Kullandırma
 - h) Müşareke Yöntemi ile Fon Kullandırma
 - i) Teverrük Yöntemi ile Fon Kullandırma

- o) Hazine Müsteşarlığı ve/veya TCMB ve kuruluş birlikleri (TBB) nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı.
- p) Faktöring ve forfaiting işlemleri.
- q) Bankalar arası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık.
- r) Finansal kiralama işlemleri.
- s) Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri.
- t) Kurulca belirlenecek diğer faaliyetler.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre bankalarca verilen nakdî krediler ile teminat mektupları, kontra garantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayri nakdî krediler ve bu niteliği haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdî krediler, tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler, gayri nakdî kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler, ortaklık payları ve Kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler izlendikleri hesaba bakılmaksızın kredi sayılmıştır.

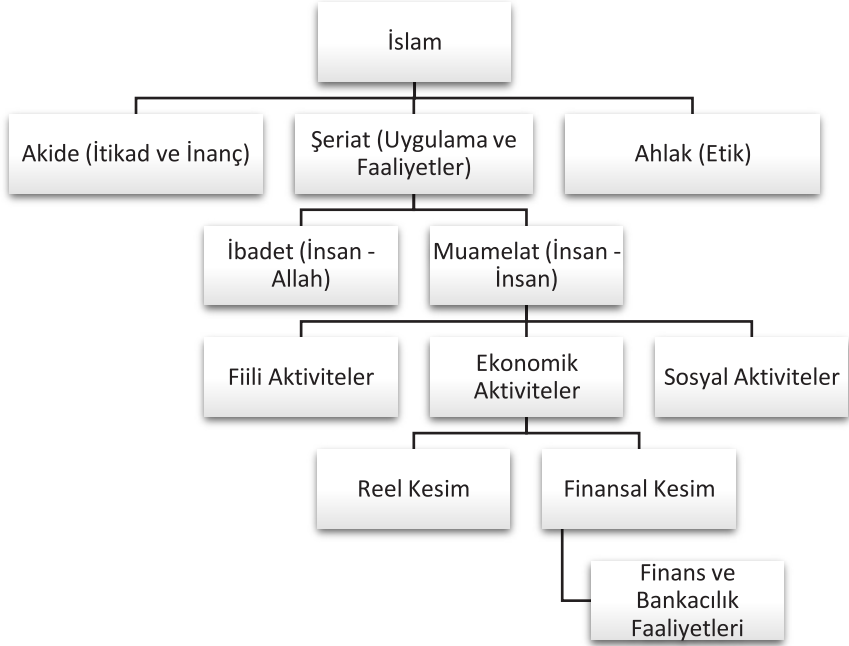
Geleneksel bankalardan farklı olarak katılım bankalarının taşınır ve taşınmaz mal ve hizmet bedellerinin ödenmesi suretiyle veya kâr ve zarar ortaklığı yatırımları, taşınmaz, ekipman veya emtia temini veya finansal kiralama, mal karşılığı vesaikin finansmanı, ortak yatırımlar veya benzer yöntemlerle sağladıkları finansmanlar da söz konusu Kanun hükümlerine göre kredi olarak kabul edilmiştir. Katılım bankaları ayrıca yine geleneksel bankalardan farklı olarak gayrimenkul, ekipman veya emtia temini veya finansal kiralama, kâr ve zarar ortaklığı, ortak yatırımlar yoluyla finansman sağlanması ve benzer faaliyetler nedeniyle üstlenilen yükümlülüklerden dolayı gayrimenkul ve emtia üzerine yapılan işlemlerde de bulunabilmektedirler.

1.4 FAİZSİZ FİNANS VE BANKACILIĞIN DİNİ TEMELLERİ

Faizsiz finans ve bankacılık temelde Kur'an ve sünnete dayanmaktadır. Güncel problemlerin çözümünde ise icma ve kıyas yöntemlerinden yararlanmak-

tadır. Faizsiz bankacılığın temel ilkeleri de yine bu doğrultuda oluşturulmuştur. İslam ekonomisi prensipleri üzerine inşa edilmiş olan faizsiz finans ve bankacılık sisteminin İslam dini içerisindeki yeri aşağıdaki şekil yardımıyla gösterilmiştir.

Şekil 4. Faizsiz Finans ve Bankacılığın İslam Dini İçindeki Yeri

Kaynak: M. Kabir Hasan and Mervyn K. Lewis, a.g.e., p.403.

Şekle göre finans ve bankacılık faaliyetleri İslam dininin şer’i uygulamaları içerisinde insan – insan ilişkileri (muamelat) çerçevesinde değerlendirilen ekonomik aktiviteler içerisinde yer almaktadır. Bu durum finans ve bankacılık sisteminin İslam’da ekonomik ve ticari düzenlemelerden yararlandığını göstermektedir.

1.4.1 Faizsiz Finans ve Bankacılığın Temel Kaynakları

Faizsiz finans ve bankacılığın iki temel kaynağı Kur’an ve sünnettir. Bunların dışında, yine Kur’an ve sünnet çerçevesinde güncel konulara çözüm üretmek için kullanılan icma ve kıyas yöntemleri de ele alınmıştır.

1.4.1.1 Kur'an- Kerim

İslam iktisadının temel kaynağı Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'an'ı Kerim'dir. Kur'an Hz. Muhammed s.a.v. vasıtasıyla Allah'ın sözlerinin toplandığı kitabın adıdır. Kur'an'da ticari hayat, borç-alacak ilişkileri, miras hukuku, işçi-işveren hakları gibi birçok konu ayetlerle düzenleme altına alınmıştır. Örneğin bir borç ilişkisi olması durumunda Allah s.v.t. Kur'an'da, Bakara Suresi ayet 282'de Müslümanları şöylece yönlendirmektedir: *"Ey iman edenler! Belirlenmiş bir vade ile birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın. Bir kâtip onu aranızda adaletle yazsın. Hiçbir kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın; (her şeyi olduğu gibi) yazsın. Üzerinde hak olan kimse (borçlu) da yazdırsın, Rabbinden korksun ve borcunu asla eksik yazdırmasın. Şayet borçlu sefih veya akli zayıf veya kendisi söyleyip yazdıramayacak durumda ise velisi adaletle yazdırsın..."*. Aynı ayetin devamında peşin olmayan alışverişler de düzenleme altına alınmıştır: *"Ancak aranızda yapıp bitirdiğiniz peşin bir ticaret olursa, bu durum farklıdır. Bu durumda onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. (Genellikle) alışveriş yaptığınızda şahit tutun. Ne yazan ne de şahit zarara uğratılsın. Eğer bunu yaparsanız (zarar vererseniz) şüphe yok ki bu, sizin yoldan çıkmanız demektir. Allah'tan korkun. Allah size gerekli olan öğretiyor. Allah her şeyi bilmektedir."*

Kur'an'da ekonomik anlamda değinilen bir diğer önemli konu da faizli işlemlerdir. Nitekim Bakara Suresi ayet 275'te: *"Riba (faiz) yiyenler (kabirlerinden) şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden (Kıyamet günü yattıkları yerden) kalktığı gibi kalkarlar. Bu akıbet onların, 'alım-satım tıpkı faiz gibidir' demeleri yüzündendir. Halbuki Allah, alım-satımı helal, ribayı ise haram kılmıştır. Bundan sonra kime Rabbinden bir açıklama, bir uyarı gelir de faizden vazgeçerse geçmişte olan kendisininindir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada ebediyen kalırlar."* Kur'an daha birçok konuda emir ve yasak bildiren ayetler bulunmaktadır. Belirtilen bu emir ve yasakların detaylarına ise Hz. Muhammed s.a.v.'in sözleri ve uygulamaları olan hadis ve sünnette yer verilmiştir.

1.4.1.2 Sünnet

Hadis ve sünnet İslam şeriatının ve dolayısıyla İslam iktisadının en temel ikinci kaynağıdır. Kur'an'da birçok yerde hem Allah'a hem de Hz. Muhammed

s.a.v.'e aynı anda uyulması konusunda Müslümanlara yönelik telkinler bulunmaktadır.

Sünnet kelime anlamı olarak yol, yöntem, adet gibi anlamlara gelmektedir. Dini anlamda ise Hz. Muhammed'in s.a.v. uygulamaları ve yaşantı biçimi anlamına gelmektedir. Sünnete ilişkin bilgiler kendisinden daha geniş bir anlam içeren hadislerden elde edilir. Sözler anlamına gelen hadisler Hz. Muhammed'in s.a.v. sözlerinin yanı sıra kendi döneminde yaşayan sahabele- rin de sözlerini kapsamaktadır. Bu bakımdan Hz. Muhammed'in s.a.v. sözle- rini diğerlerinden ayırmak için Hadisi Şerif ifadesi kullanılmaktadır.

Hadislerin bir araya getirildiği Müslümanlar arasında en meşhur iki eser, Buhari'nin Sahihi ile Müslim'in Sahihi kitaplarıdır. Bunların dışında Ebu Davud'un Süneni, Tirmizi'nin Süneni, İbni Mace'nin Süneni ve Nesai'nin sü- neni de meşhur olan diğer hadis kitaplarıdır. Bu altı kitap Kütibi Sitte olarak ün yapmıştır.

Hadisi Şeriflerin dini bir konunun çözüme kavuşturulmasında ölçü olarak alınması tamamen Kur'an'a dayanmaktadır. Nitekim Allah c.c. Kur'an'da Al-i İmran Suresi, 32: *"De ki: Allah'a ve Peygambere itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse şüphe yok ki Allah kafirleri sevmez."* Al-i İmran Suresi 80 ve 132, Ahzap Suresi 32 ve daha birçok ayette benzer ifadelere yer verilmiştir.

Dini konuların açıklığa kavuşturulmasında Kur'an'ın yanında hadis ve sünnete başvurmak bir zorunluluktur. Aksi takdirde hem Allah'ın buyruğuna karşı gelinmiş olur hem de dinin tam olarak anlaşılması ve yaşanması müm- kün olmaz. Nitekim Allah Kur'an'da Zekât vermeyi emretmişken hangi varlık- ların zekâta tabi olduğu, miktarı ve süresi hakkında herhangi bir bilgi verme- miştir. Zekât için gerekli bilgiler sadece hadisler vasıtasıyla bilinmektedir. Benzer şekilde Kur'an'da namaz kılma emri varken hangi namazın kaç rekât olarak kılınacağı bilgisi mevcut değildir. Bu bilgilere de hadisler ve sünnet va- sıtasıyla ulaşılmaktadır.

1.4.1.3 İcma

İslâm fıkının Kur'an ve Sünnet'ten sonra üçüncü önemli kaynağı olarak gö- rülen İcma yöntemi şeri anlamda İslâm âlimlerinin dinî meselelerin hükmü

üzerinde fikir birliğine varmalarını ve Müslümanların ortaklaşa benimsedikleri dinî hükümleri ifade etmektedir. Sözlükte “birleştirmek, derleyip toplamak, bir işi sağlam yapmak, azmetmek, bir konuda fikir birliğine varmak” gibi anlamlara gelen icmâ, Kur’an’da yer almamakla birlikte bu naslardan türetilmiş kelimeler dört yerde sözlük manasıyla geçer (Yûnus 10/71; Yûsuf 12/15, 102; Tâhâ 20/64). Hadislerde kelime daha çok “niyet etme” anlamında kullanılmıştır. İcmânın dinî literatürde kazandığı terim anlamı kelimenin sözlük anlamından bağımsız olmayıp fıkıh usulünde, “Muhammed ümmetinin (müçtehitler) onun vefatından sonraki herhangi bir zamanda dinî bir meselenin hükmü üzerinde fikir birliği etmeleri” şeklinde tanımlanır.²³

1.4.1.4 Kıyas

Fıkıh usulünde kıyas, “hakkında açık hüküm bulunmayan bir meselenin hükmünü, aralarındaki ortak özelliğe veya benzerliğe dayanarak, hükmü açıkça belirtilen meseleye göre belirlemek” anlamına gelir. Kıyas fıkıh literatüründe “salt düşünme (nazar), doğruya ulaştırıcı delil” manasında ve birçok istidlâl türünü belirtmekte kullanılmakla birlikte yaygın anlamları şunlardır:²⁴

- **Re’y:** “Şeriat ya tevkif ya da kıyastır” ifadesinde kıyas “şâriin bildirimi” (tevkif) mukabili olarak “re’y” anlamında, yani “mevcut naslar ekseninde beşer inisiyatifıyla sonuca ulaşma veya ulaşılan sonuç” manasında kullanılmaktadır. Bu mânâ, fıkıh usulündeki anlam eksenli “fikhî akıl yürütme” (şer’î kıyas, fikhî kıyas, usulî kıyas) manasındaki kıyasa tekabül etmektedir.
- **Şeriatın rasyonel içerikli bölümü:** “Şeriat taabbüd ve makul anlamlı (kıyas) olmak üzere iki kısımdır” ifadesinde kıyas, taabbüd (dogmatik içerikli) mukabili olarak “ma’külü’l-ma’nâ” anlamına gelmektedir. Her iki kullanımda da kıyas genelde tevkif kapsamında olup tevkife alternatif değildir.
- **Genel ilke:** Kıyas, tikel olaylara uygulandığı gibi tikel çözümlerin doğruluk kriteri olarak da kullanılan, “tümevarım yoluyla ulaşılmış genel kural” manasına da gelmektedir. Fıkıh usulünde teknik

²³ TDV İslam Ansiklopedisi, Yıl 2000, Cilt 21, s.417, İcma Md.

²⁴ TDV İslam Ansiklopedisi, Yıl 2002, Cilt 25, s.529, H. Yunus Apaydın, Kıyas Md.

anlamda kullanılan kıyasla kesiştiği nokta bulunmakla birlikte mahiyet itibarıyla ondan farklı olan genel kural anlamındaki kıyas, şer'in tamamına uygulanacak genellikte olabileceği gibi sadece bir mezhep bütünlüğü içinde veya belli bir konu bütünlüğü içinde de söz konusu edilebilir. Fıkıh literatüründe yer alan "kıyâsü'ş-şer'" ve "kıyâsü'l-mezheb" ifadeleri bu şekilde anlaşılmalıdır.

1.4.2 İslami bankacılığın Temel İlkeleri

İslami bankacılığın temel ilkelerinin başında faiz (riba) yasağı gelmektedir. Bununla birlikte işlemlerin garar (aşırı belirsizlik) ve meysir (kumar) içermemesi, kâr zarar paylaşımı esasına dayanmak zorunda olması, haram olan mal ve hizmetlerle ilgili olmaması gerekmektedir. Ayrıca paradan para kazanma amacının güdülmemesi ve sözleşmelerin kutsal kabul edilmesi de temel prensipler arasında sayılmaktadır.

1.4.2.1 Faiz (Riba) Yasağı

Faiz (riba) kelime anlamı olarak fazlalık veya artış anlamına gelmektedir. Teknik anlamda ise borç veren tarafa anaparaya (anamala) ilave olarak yapılacak önceden belirlenmiş her türlü ödemedir. Bu manada riba ivazsız veya eş bir karşı değeri bulunmayan artış anlamında kullanılabilir.

Fazlalık veya haksız artış anlamında riba "riba el fadl" ve "riba al nasiah" şeklinde ikiye ayrılır. Riba el fadl (fazla karşılık) malların eşit olmayan bir şekilde değişimi veya satımı olarak tanımlanmakta olup genellikle altın, gümüş, arpa, buğday, tuz ve hurmayı kapsayan belirli malların mübadelesi veya satımıyla ilgilidir. Riba al nasiah (temerrüt/gecikme faizi) ise ödemedeki gecikmeden dolayı ödenen anapara miktarının üzerindeki herhangi bir fazlalık olarak tanımlanır. Riba al-nasiah kredi (borç para verme) işleminde ortaya çıkan fazlalığı ifade ederken riba al-fadl satış işleminde ortaya çıkan fazlalığı ifade etmektedir.²⁵

Günümüz geleneksel bankacılık işlemlerinde uygulanan faiz türü, riba al-nasiah (gecikme faizi) sınıfına girmektedir. İslam dinine göre her türlü

²⁵ DIFC (2007), *A Guide to Islamic Finance in or from the DIFC*. Dubai International Finance Centre (DIFC). Dubai: DIFC Incorporated LLP, s.11-2.

faizli işlem kesin olarak yasaktır. İslam dini sadece “karzı hasen” adı verilen karşılıksız borca müsaade etmektedir. Bu uygulamada borç veren taraf borç tutarına hiçbir şekilde herhangi bir ilavede bulunamaz.

Faizin yasaklanması Kur’an’da üç aşamada gerçekleşmiştir. Faizle ilgili inen ilk ayet olan Rum suresi 39’uncu ayette şöyle buyurulmuştur: *“İn-sanların mallarında artış olsun diye faiz cinsinden verdiğiniz şey Allah katında artmaz. Allah’ın rızasını dileyerek verdiğiniz zekât ise işte sevaplarını kat kat arttıranlar onu verenlerdir.”* Bu ayette ribayı yasaklayan bir hüküm bulunmakla birlikte, ribanın sevap bir amel olmadığına ve onda Allah’ın buğzunun varlığına işaret edilmiştir. Faizi kısmi olarak yasaklayan ayet olan Al-i İmran suresi 130’uncu ayette ise şu manada buyurulmaktadır: *“Ey iman edenler, ribayı öyle kat kat artırılmış olarak yemeyin.”* Faizin kesin olarak yasaklanması ise Bakara suresi 275’inci ayetle olmuştur: *“Allah alışverişi helal, faizi ise haram kılmıştır. Kim de haram olan bu ribayı helal diye yemeye dönerse, işte onlar cehennemliktir, o ateşte ebedi olarak kalacaklardır.”* Ayrıca Bakara Suresinin 278-9’uncu ayetleri de bu kapsamdadır: *“Ey iman edenler Allah’tan korkun ve (cahiliyette işlediğiniz) faiz hesabından arta kalanı bırakın, eğer gerçek mü’minlerseniz. Yok eğer bu faizi terk etmezseniz bilin ki Allah’a ve Peygamberine karşı bir harbe girmiş olursunuz. Eğer ribadan tevbe ederseniz, anaparanız sizindir. Böylece ne zulmetmiş ne de zulme uğramış olursunuz.”*²⁶

1.4.2.2 Aşırı Belirsizlik (Gharar/ğarar)

Arapça kökenli bir kelime olan ğarar, akdin haksız kazanca yol açacak ölçüde kapalılık taşımasını ifade eden bir fıkıh terimidir. Sözlükte “tehlike, risk, kişinin bilmeden canını veya malını tehlikeye sokması” gibi anlamlara gelir.²⁷ Ğarar terimi Arapçadaki ğurur (iğfal edip aldatmak veya kendini beğenmek, büyüklük taslamak) kökeninden gelir. Daha açık bir ifadeyle, Dr. Ez-Zerka bu konuyu “Garar varlığı şüpheli veya özellikleri (evsafi) kesin olarak belirtilmemiş muhtemel bir malın (emtianın) satışdır. Bu satışın risk taşıyan bünyesi, tabi-

²⁶ Hamdi DÖNDÜREN (1988), *Çağdaş Ekonomik Problemlere İslami Yaklaşımlar*. İklim Yayınları, 1.Baskı, Haziran 1988, İstanbul, s.61-64

²⁷ TDV (1996). Garar mad. TDV *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 13, s. 366-371). s.366

atı, o ticari işlemi olasılık hesaplarına dayalı kumara iyiden iyiye yakınlaştırır.”²⁸ Garar kelimesinin Türkçe karşılığı için “aşırı belirsizlik” ifadesi kullanımı tercih edildiği görülmektedir. Belirsizlik bir şeyin bilinmemesi ya da bilinmeyen veya kesin olmayan şey şeklinde tanımlanabilir.²⁹ Belirsizlik, kararın sonuçları ile ilgili nesnel değerlendirme yapılamadığı için karar verme durumunda bulunan kişinin öznel değerlendirmeleri ile yetinilerek karar verilmesi gereken hali tanımlar.³⁰ Garar (belirsizlik, risk veya spekülasyon) da faiz gibi İslam dininde yasaklanmıştır. Dolayısıyla girilen işlemlerin bu etkilerden uzak olması gerekir. Sözleşmenin taraflarının yapılan işlemle ilgili tam bilgi sahibi olmaları şarttır. Örneğin, ödemenin peşin mi yoksa vadeli mi olacağı ya da malın teslimi işlem anında mı yoksa sonraki bir tarihte mi olacağı açıkça belirtilmelidir.

1.4.2.3 Kumar (Meysir) Yasağı

Kumar Arapça kökenli kimâr kelimesinden türemiş olup ortaya para koyarak oynanan bir talih oyunudur.³¹ Ancak günlük hayatta ortaya koyulan şey para olabileceği gibi değerli herhangi bir eşya hatta bir hizmet edimi, karşı tarafa sağlanacak herhangi bir fayda da olabilir. Daha kapsamlı başka bir tanım yapmak gerekirse kumar şans ve becerinin birlikte veya tek başına söz konusu olduğu bir olay yahut yarışmanın ya da belirsiz bir olayın sonucu üzerine bahse tutuşma ve bu yolla kazanç elde etme durumudur.³²

Kumar İslam dininin en önemli temel yasaklarından biridir. Kur’an-ı Kerim’de Bakara suresinin 219’uncu ayetinde mealen şöyle buyurulmaktadır: *“Ey Muhammed! Sana şarap ve kumardan soruyorlar. De ki: Bu ikisinde büyük bir günah, bir de insanlar için bazı menfaatler vardır. Fakat günahları, menfaatlerinden daha büyüktür. Yine sana neyi infak edeceklerini soruyorlar. De ki: İhtiyaçtan fazlasını infak edin. İşte böylece Allah, size ayetlerini açıklıyor. Umulur ki siz düşünürsünüz.”*. Maide suresi 90-91’inci ayetlerde ise *“Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal okları şeytan işi birer*

²⁸ Yahia Abdul-Rahman, (2015), a.g.e., s.134-135

²⁹ Cambridge Advanced Learner’s Dictionary (2008), s.1580.

³⁰ Nevzat AYPEK, v.d. (2009), a.g.e., s.79

³¹ TDK Güncel Türkçe Sözlük, Kumar maddesi

³² TDV İslam Ansiklopedisi, Kumar maddesi, Yıl 2002, Cilt 26, Sayfa 364-7

pisliktir. Bunlardan kaçının ki, kurtuluşa eresiniz.” Bu ayetlerden kumarın açıkça yasaklandığı anlaşılmaktadır. Başka ayetlerden de kumarın caiz olmadığı anlamları çıkarılabilir. Örneğin Necm suresi 39. ayette *“Doğrusu insana çalışmasından başka bir şey yoktur.”* ve *“Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin. Ancak kendi rızanızla yaptığınız ticaretle yemeniz helaldir. Birbirinizin canına kıymayın. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir.”*

Kumarın yasaklanması hadislerle de sabittir. Örneğin *“Herhangi bir kimse arkadaşına 'Gel seninle kumar oynayalım' derse (o da ma'siyet sözden dolayı) fakirlere sadaka versin!”*.³³ Başka bir hadiste *“Tavla oynayan, Allah'a ve Rasûlüne âsî olmuştur”*³⁴ şeklinde buyurulmuştur. Ancak burada doğrudan doğruya tavlının yasak olduğuna dair düz anlayış ortaya koymak doğru olmayabilir. Asıl yasaklanan şey kumar oynamaktır. Bu manada hangi oyun olursa olsun caiz değildir.

1.4.2.4 Kâr ve Zarar Paylaşımı

Bu ilke uyarınca borç veren girişimden doğan kâr veya zarara katılmayı gerektirir. İslam dini Müslümanları paralarını doğrudan doğruya borç vermek yerine kâr ve riski paylaşmak üzere ticari bir girişime yatırmaya ve ortak olmaya teşvik eder. İslami finans sermaye sağlayıcıları ve kullanıcılarının ticari girişimin riskini eşit bir şekilde paylaşmayı gerektirir.³⁵ Fon sağlayıcı ile fon kullanıcısı arasındaki risk paylaşımı İslami finansın en önemli yönlerinden biridir. Geleneksel bankalarda tam tersi bir durum söz konusudur. Geleneksel bankacılık sisteminde fon kullandırılan kişinin kayıp veya kazancına bakılmaksızın önceden anlaşılan bir oran üzerinden faiz ve anapara tahsilatı yapılır ve riskin neredeyse tamamı fon kullanıcısının üzerindedir.

Geleneksel bankalarda kredi kullandırıldığında anapara ile birlikte faiz her hâlûkârda mutlaka tahsil edilir. Bu bakımdan geleneksel bankalarda kredibilite önemli bir konu olup kredi alacak kimseler iyice araştırılıp kredi teminat atına alınır. Kâr ve zarar paylaşımı bankacılığında ise finanse edilen

³³ Buhâri, Kitabu'l-Eyman Ve'n-Nuzûr (Yeminler ve Nezirler Kitabı), Yeminler, 5/28

³⁴ Ebû Dâvud, Edeb, 56:4938

³⁵ DIFC (2007), a.g.r., s.11

proje sadece başarıya ulaşır kâr sağlandığında anaparaya ilave bir para alınabilir. Bu bakımdan İslami bankacılıkta projenin sağlamlığı, ticari basiret, ticari itibar ve girişimcinin yönetsel yeterliliği konuları daha çok ön plana çıkmaktadır.

1.4.2.5 Haram Olan Mal ve Hizmetlerin Alınır Satılması

Allah Kur'an'da bazı mal ve hizmetlerin ticaretinin yapılmasını yasaklamıştır. Bu bakımdan İslami bankaların bu kapsama giren işlerden herhangi birini yapması ya da yapan firmaları finanse etmesi uygun değildir. İslam dinine göre üretimi, alım-satımı veya çeşitli şekillerde kullanımı yasaklanmış olan ürünler ve işler genel olarak şunlardır:³⁶

- Faiz
- Domuz ürünleri
- Pornografi (ahlakı bozduğu için)
- Tütün ve alkol (sorumluluğu ortadan kaldıran her türlü sarhoşluk şekli yasaklanmıştır)
- Silahlar ve savaş aletleri (İslam barışı, toleransı ve kabul edilebilirliği teşvik ederken adaletsiz savaşları yasaklayan bir dindir)
- Geleneksel finansal hizmetler (faiz ve kredi gibi yasaklanmış veya haram kalemlerin alım satımını kapsayabileceği için)
- Spekülasyon ve aşırı belirsizlik (kumarhaneler, milli piyango biletleri, at yarışları, çeşitli bahisler dahil)

Geleneksel bankaların aksine İslami bankalar İslam ahlakı çerçevesinde hareket etmek zorundadır. Bu bakımdan İslami sistemdeki hiçbir kuruluş İslam ahlak değer sistemiyle çatışan hiçbir projeyi finanse edemezler. Örneğin, İslami bankalar şarap fabrikası, gece kulübü, kumarhane gibi İslami açıdan yasaklı ya da topluma zararı olan faaliyet ve girişimleri finanse edemez.³⁷

³⁶ DIFC (2007), a.g.r., s.12

³⁷ Brain KETTELL (2011) *Introduction to Islamic Banking and Finance*. New Delhi: John Wiley & Sons Ltd., s. 35

1.4.2.6 Paradan Para Kazanmamak

Paradan para kazanmak borç olarak verilen paranın faiziyle geri alınmasıyla mümkün olabilir. Hiçbir risk almadan yani kesin bir getiri içeren bu şekilde yapılacak bir işlem zaten faiz kapsamına girer ki İslam dini açısından kabul edilebilir değildir. İslam dininde para sadece bir değişim (mübadele) ve değer aracıdır. Kâğıt paralar tek başına hiçbir değer taşımaz. Bu bakımdan parayı bir bankaya yatırarak veya bir kimseye borç vererek sabit faiz ödemesi yoluyla türemesine müsaade edilmez. İnsan emeği ve riskin üretken bir girişime yönlendirilmesi o girişimin finanse edilmesinde kullanılan paradan daha önemlidir. Müslüman fıkıhçılar parayı sermayeden ziyade potansiyel sermaye olarak görürler. Nitekim para sadece bir işe yatırıldığı zaman sermaye olma özelliği kazanır. Dolayısıyla kredi olarak bir işe aktarılan para sermaye değil bir ticari borç niteliği taşır.

1.4.2.7 Sözleşmelerin Kutsallığı

Tüm anlaşmalar özellikle parasal yükümlülük içerenler, öncelikli olarak hiçbir belirsizlik içermeksizin kaydedilmeli ve özgür irade çerçevesinde düzenlenmelidir. Tutar, vade, ödeme, taraflar, ödeme yeri, malın cinsi ve nitelikleri, miktar vs. hiçbir şüpheye mahal vermeyecek şekilde kayda geçirilmelidir. Aynı zamanda şahitlere de yer verilmelidir. Anlaşmayı yazan kişinin güvenilir ve ehil olmasına dikkat edilmelidir. Kur'an anlaşmaların koşullarına uyulması konusu üzerinde önemle durmaktadır. Bu önem hem kişiler arasında yapılan hem de devlet arasında yapılan anlaşmalar için eşit ölçüdedir.³⁸ Kur'an'a göre verilen sözün mutlaka yerine getirilmesi gerekmektedir. Nitekim verilen söz aynı zamanda Allah katında bir sorumluluğu doğurmaktadır (Bakınız Kur'an-ı Kerim 17:34). Yüce Allah, Kur'an'da mealen: "Ey iman edenler! Akitlerin gereğini yerine getirin." (Kur'an-ı Kerim 5:1) şeklinde buyurarak anlaşma şartlarına sadık kalınması gerektiği emredilmektedir. Başka bir ayette ise sözlerini yerine getirenlerin Allah'ın sevgisini kazanacağı belirtilmektedir.

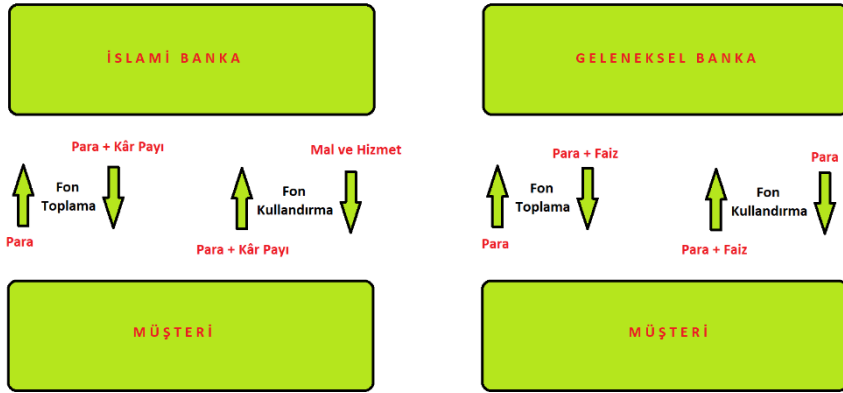
1.5 FAİZSİZ BANKACILIK VE GELENEKSEL BANKACILIK KARŞILAŞTIRMASI

Geleneksel bankacılık sistemi genel olarak belirli bir faiz karşılığında borç para alıp bu paranın belirli bir faiz karşılığında üçüncü bir tarafa borç olarak

³⁸ Syed Muhammad HASANUZ ZAMAN (2018), a.g.e., s.181

kullanılması mantığına dayanır. Bankanın aldığı ve verdiği faiz arasındaki fark ise bankanın kârını oluşturmaktadır. Faizsiz bankacılık sisteminde ise temel mantık müşteriye mal veya hizmet satışına dayanmaktadır. Bu süreç bankaya belirli bir mal veya hizmet alımı için başvuran müşteriye bankanın söz konusu mal veya hizmeti belirli bir kar ilave ederek satması şeklinde işler. Bu demektir ki faizsiz bankacılıkta geleneksel bankadan farklı olarak mutlaka ortada bir mal veya hizmet alım satımı olmalıdır. Buna karşılık geleneksel bankada tüm süreç borç alma ve verme üzerine işler. Faizsiz banka ile müşteri ve geleneksel banka ile müşteri arasındaki bu ilişki aşağıdaki şekil yardımıyla daha somut hale getirilmeye çalışılmıştır.

Şekil 5. Faizsiz/İslami Bankalar ile Geleneksel Bankaların Çalışma Usulleri

Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere İslami banka ile müşteri arasında fon kullandırma yönünde mal veya hizmet ve para akışı olmak durumundadır. Buna karşılık geleneksel banka ile müşteri arasında sadece para akışı söz konusudur. Benzer şekilde fon toplama yönünde ise İslami banka müşteriden para almakta bunun karşılığında müşteriye ilave olarak kâr payı ödemesi yapmaktadır. Ancak bu kâr payı sabit bir tutar olmayıp değişiklik gösterebilmekte hatta kâr payı yerine zarar (sermaye kaybı) bile söz konusu olabilmektedir. Geleneksel banka tarafından ise fon toplama yönünde yine para ve faiz du-

rumu söz konusu olmaktadır. İslami bankalar ile geleneksel bankalar arasındaki diğer temel farklılıklar ise aşağıdaki tablo yardımıyla özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 3: Faizsiz/İslami Banka ile Geleneksel Banka Karşılaştırması

Özellik	İslami Banka	Geleneksel Banka
Kavram ve temel	İslami ilkelere dayalı	İnsan ürünü ilkelere dayalı
Getiri oranı	Belirli bir getiri oranı yok	Önceden belirlenen faiz oranı
Kâr en çoklama yöntemi	İslami kısıtlamalar çerçevesinde kârın en çoklanması hedeflenir.	Kısıtlama olmaksızın kârın en çoklanması hedeflenir.
Fon kullandırma yöntemi	İşe ortak olma ve ticari alacak	Para olarak borç verip belirli bir faizle geri alma
Mevduat garantisi	Sadece cari hesaplar garanti altındadır.	Tüm mevduatlar garanti altındadır
Müşterinin temerrüde düşmesi	Katılım bankaları temerrüde düşen müşterileri için kullandırdığı fonlardaki oranları geçmemek kaydıyla gecikme cezası alabilir. Ancak alınan tutar sosyal sorumluluk projelerinde kullanılır.	Gelir olarak kaydedilmek üzere bileşik faiz yoluyla borca ilave yapılır.
Fon toplama yöntemi	Özel cari hesaplar ve katılma hesapları aracılığıyla	Vadesiz ve vadeli mevduat hesapları aracılığıyla
Bilgi ve uzmanlığın artırılması	İslami banka kar ve zarara kattığı için proje değerlendirme ve değerlendirme uzmanlarına büyük önem verir.	Sabit gelir garantisi olduğu için proje değerlendirme ve değerlendirme uzmanlarına pek önem vermez.
Bankanın müşteri karşısındaki konumu	Müşteriyle ortaklık, yatırımcı, tacir, alıcı ve satıcı ilişkisi içindedir.	Müşteriyle borçlu ve alacaklı ilişkisi içindedir.

Kaynak: Pakistan Merkez Bankası (NBP). Yazar tarafından bazı ilave ve güncellemeler yapılmıştır.

Yukarıdaki tablodan görüleceği üzere İslami bankalar ile geleneksel bankalar birçok yönden birbirinden ayrılmaktadır. En temel farklardan biri

olarak İslami bankaların İslami ilkelere göre hareket etmesi olarak gösterilebilir. Bir diğer önemli farklılık ise İslami bankalar topladıkları fonlar karşılığında risk paylaşım esasına göre çalışırken geleneksel bankalar tüm riski tek taraflı olarak üstlenir. Fon kullandırma noktasında da İslami bankalar mudarebe, müşareke, selem ve istisna gibi sözleşmeler yoluyla riski müşteriyle paylaşırken geleneksel bankalar riski tek taraflı olarak tamamen karşı tarafa yüklemektedir. Aşağıda bu iki bankacık anlayışının fon toplama ve değerlendirme yaklaşımları ayrı ayrı başlıklar altında karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

1.5.1 Katılım Fonu ve Mevduat Farkı

Bankaların fon toplama yöntemleri 5411 sayılı Bankacılık Kanununda düzenlenmiştir. Buna göre katılım fonu, katılım bankaları nezdinde açtırılan gerçek ve tüzel kişilere ait özel cari hesap ve katılma hesaplarında yer alan parayı ifade etmektedir. Mevduat ise, yazılı ya da sözlü olarak veya herhangi bir şekilde halka duyurulmak suretiyle ivazlı veya ivazsız olarak, istendiğinde ya da belli bir vadede geri ödenmek üzere kabul edilen parayı ifade etmektedir. Aşağıda bu iki fonun özelliklerinin karşılıklı olarak verildiği bir tablo sunulmuştur.

Tablo 4: Katılım Fonu ve Mevduat Karşılaştırması

Katılım Fonu	Mevduat
Katılım bankaları nezdinde açılır.	Mevduat bankaları nezdinde açtırılır.
Özel cari hesaplar ve katılma hesaplarında toplanan paraları ifade eder.	Vadesiz ve vadeli mevduat hesaplarında toplanan paraları ifade eder.
Toplanan fonlar İslami ilkeler ve yasalar çerçevesinde herhangi bir işte değerlendirilir.	Toplanan fonlar yasalar çerçevesinde herhangi bir işte değerlendirilebilir.
Gerçek ve tüzel kişilere ait olabilir.	Gerçek ve tüzel kişilere ait olabilir.
İstenildiğinde geri ödenir.	İstenildiğinde geri ödenir.
Karşılığında kâr veya zarar doğabilir.	Karşılığında faiz alınabilir.

Yukarıdaki tabloda bu fonun sadece genel özelliklerine yer verilmiştir. Bunların dışında özellikle bu fonların katılma hesapları ve vadeli mevduat hesapları şeklinde toplanması halinde aralarında önemli farklılıklar ortaya

çıkılmaktadır. Katılma hesapları ve vadeli mevduat hesapları ayrı bir başlık altında ele alındığı için burada değinilmemiştir.

1.5.2 Özel Cari Hesap ve Vadesiz Mevduat Hesabı Farkı

Özel cari hesaplar katılım bankalarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır. Vadesiz mevduat hesabı ise mevduat bankaları nezdinde açtırılan yazılı ya da sözlü olarak veya herhangi bir şekilde halka duyurulmak suretiyle ivazsız (faizsiz) olarak, istendiğinde kısmen veya tamamen geri ödenmek üzere kabul edilen fonların oluşturduğu hesaplardır. Aşağıda bu iki hesabın özelliklerinin karşılıklı olarak verildiği bir tablo sunulmuştur.

Tablo 5: Özel Cari Hesap ve Vadesiz Mevduat Karşılaştırması

Özel Cari Hesap	Vadesiz Mevduat Hesabı
Katılım bankaları nezdinde açtırılır.	Mevduat bankaları nezdinde açtırılır.
Gerçek ve tüzel kişiler adına açtırılabilir.	Gerçek ve tüzel kişiler adına açtırılabilir.
Belirli bir vade içermez.	Belirli bir vade içermez.
Toplanan fonlar İslami ilkeler ve yasalar çerçevesinde değerlendirilir.	Toplanan fonlar yasalar çerçevesinde herhangi bir işte değerlendirilebilir.
Karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödemesi yapılmaz.	Karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödemesi yapılmaz.
Yatırılan para istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilir.	Yatırılan para istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilir.
Hesaptaki paranın geri ödenmesi 100.000 TL'ye kadar devlet garantisi altındadır.	Hesaptaki paranın geri ödenmesi 100.000 TL'ye kadar devlet garantisi altındadır.
Para transferi, fatura ödeme, çek keşide etme gibi bankacılık hizmetleri yapılabilir.	Para transferi, fatura ödeme, çek keşide etme gibi bankacılık hizmetleri yapılabilir.

Yukarıdaki tablodan görüleceği üzere bu iki hesap arasındaki temel farklılık toplanan fonların ne şekilde kullanılacağıyla ilgilidir. Öte yandan özel cari hesaplar katılım bankalarına özgü hesaplarken vadesiz mevduat hesapları ise mevduat hesaplarına özgü hesaplardır. Bunların dışında bu hesaplar arasında işleyiş olarak pek bir farklılık yoktur. Bankacılık işlemleri bakımından

da hemen her yönden benzer özelliklere sahiptir. Örneğin para transferi gerçekleştirme, fatura ödeme ve çek keşide etme gibi temel bankacılık hizmetleri her iki hesap türünde aynı şekilde gerçekleştirilebilmektedir.

1.5.3 Katılma Hesabı ve Vadeli Mevduat Hesabı Karşılaştırması

Katılma hesapları, katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullanılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır. Vadeli mevduat hesabı ise, yazılı ya da sözlü olarak veya herhangi bir şekilde halka duyurulmak suretiyle bir ivaz (faiz) karşılığında, istendiğinde ya da belli bir vadede geri ödenmek üzere kabul edilen fonların oluşturduğu hesaplardır. Aşağıda bu iki hesabın özelliklerinin karşılaştırmalı olarak verildiği bir tablo sunulmuştur.

Tablo 6: Katılma Hesabı ve Vadeli Mevduat Karşılaştırması

Katılma Hesabı	Vadeli Mevduat Hesabı
Katılım bankaları nezdinde açtırılır.	Mevduat bankaları nezdinde açtırılır.
Gerçek ve tüzel kişiler adına açtırılabilir.	Gerçek ve tüzel kişiler adına açtırılabilir.
Belirli bir vade içerir.	Belirli bir vade içerir.
Belirli bir tutar yatırılır.	Belirli bir tutar yatırılır.
Hesap açılışı sırasında kâr payı oranı belli değildir. Vade sonunda belli olur.	Belirli bir faiz oranı dahilinde hesap açılır ve sonuna kadar bu oran değişmez.
Hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmesi garanti edilmez.	Hesap sahibine önceden belirlenmiş belirli bir getiri ödenmesi garanti edilir.
Hesap sahibine anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmez.	Hesap sahibine anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilir.
Vade sonunda toplamda ne kadar ödeneceği belli değildir. Anaparanın üstünde veya altında bir ödeme yapılabilir.	Vade sonunda toplamda ne kadar ödeneceği bellidir. Hesap sahibine anapara ve önceden belli olan faiz ödenir.
Kâr veya zarara katılma sonucu doğurur.	Kâr veya zarara katılma söz konusu değildir.
Riske katılım söz konusudur.	Riske katılım söz konusu değildir.

Anaparanın geri ödenmesi 100.000 TL'ye kadar devlet garantisi altındadır.	Anaparanın geri ödenmesi 100.000 TL'ye kadar devlet garantisi altındadır.
Vade sonunda ödenecek kâr payı tutarı vade sonunda kesinleşir.	Vade sonunda ödenecek faiz tutarı vade başında bellidir.
Kâr paylaşım oranı vade başında bellidir ve sabittir.	Faizle ilgili herhangi bir paylaşım söz konusu değildir. Hesap sahibine önceden belirlenen bir oranda faiz ödemesi yapılır.
Birçok kişinin katılımından oluşan ortak bir fon havuzudur.	Tek kişinin katılımından ibarettir.
Hesapta/havuzda toplanan fonlar faizsiz işlemlerde değerlendirilir.	Hesaptaki tutarın nasıl değerlendirileceği belli değildir.
Kâr payı üzerinden kaynakta vergi kesintisi yapılır.	Faiz üzerinden kaynakta vergi kesintisi yapılır.
Vade sonunda vergi sonrası kâr payı ödemesi yapılır.	Vade sonunda vergi sonrası faiz ödemesi yapılır.
Hesabın erken kapatılması halinde hesap sahibine herhangi bir ödeme yapılmaz.	Hesabın erken kapatılması halinde hesap sahibine herhangi bir ödeme yapılmaz.
Vade sonunda, başlangıçtaki tutarla birlikte, kâr elde edilmişse kâr payı ödemesi yapılır. Zarar edilmişse başlangıçtaki tutarın altında bir ödeme yapılabilir. Ancak günümüz katılım bankalarında uygulanan kâr dengeleme rezervi sayesinde zarar edilse bile katılımcılara genellikle başlangıçtaki tutarın da üzerinde bir geri ödeme yapılır.	Vade sonunda, banka söz konusu mevduattan kâr da etse zarar da etse hesap sahibine başlangıçtaki tutarla birlikte faiz ödemesi yapılır.

Katılma hesapları ve vadeli mevduat hesapları birbirinden çok farklı özelliklere sahiptir. Yukarıdaki tabloda belirtildiği üzere bu farklılıkların en önemlilerinden biri katılım fonu adı altında katılma hesapları yoluyla çeşitli kişilerden toplanan fonların bir havuzda toplanarak ortak bir şekilde işletilmesi sonucu elde edilen kârın katılımcılara payları ve havuzda geçirdikleri süre göz önüne alınarak dağıtılmasıdır. Bu durum vadeli mevduat hesapla-

rında söz konusu değildir. Vadeli mevduat hesaplarında toplanan fonlar herhangi bir havuzda toplanmaksızın istenildiği şekilde değerlendirilebilir ve elde edilen kazanç ne kadar olursa olsun vadeli mevduat hesaplarına sadece belirtilen faiz oranı üzerinden bir ödeme yapılır. Başka bir farklılık ise katılma hesaplarındaki fonlar İslami ilkeler ve yasalar çerçevesinde uygun işlerde değerlendirilebilirken vadeli mevduat hesaplarındaki fonların değerlendirilmesinde sadece yasalar çerçevesinde hareket edilir. Hemen şunu belirtmek gerekir ki katılma hesapları için yasaların yanında İslami ilkelere göre de hareket edileceği hususu 5411 sayılı Bankacılık Kanununda belirtilmemiştir. Katılım bankalarının çalışma usulleri gereği tamamen gönüllülük esası çerçevesinde İslami ilkelere göre hareket edilmektedir. İstendiği takdirde katılım bankaları İslami usullere göre hareket etmeyebilir ancak bu durumda İslami bankacılık ruhunun dışına çıkmış olacağı için bu bankaların geleneksel bankalardan hiçbir farkı kalmaz.

İKİNCİ BÖLÜM

FAİZSİZ FİNANS FON TOPLAMA VE
KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ

Faizsiz finansal kuruluşlar ve bankalar gerek fon kaynakları bakımından gerekse de müşterilerine fon kullandırma yöntemleri bakımından geleneksel finansal kuruluşlar ve bankalardan ayrılmaktadır. Bu bölümde öncelikle faizsiz finans fon kaynakları, ardından da fon kullandırma yöntemleri üzerinde durulmuştur. Aşağıda söz konusu yöntemler bir arada verilmiştir.

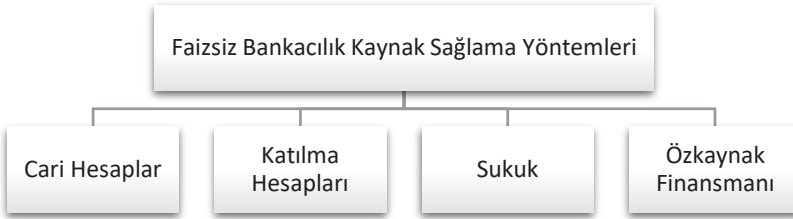
Şekil 6: Faizsiz Finans Fon Toplama ve Kullandırma Yöntemleri

Fon Toplama Yöntemleri	Fon Kullandırma Yöntemleri
• Cari Hesaplar • Katılma Hesapları • Sukuk • Özkaynak Finansmanı	• Satışa Dayalı • Murabaha • Selem • İstisna • Ortaklığa Dayalı • Mudarebe • Müşareke • Borca Dayalı

2.1 FAİZSİZ FİNANS FON TOPLAMA YÖNTEMLERİ

Faizsiz finansal kuruluşlar ve bankaların kaynak sağlama yöntemleri genel olarak cari hesaplar, katılma hesapları, sukuk ihracı ve özkaynak finansmanı şeklindedir. Aşağıda öncelikle bu kurumların kaynak sağlama yöntemleri şekil üzerinde gösterilmiş ardından ayrı başlıklar altında açıklanmıştır.

Şekil 7 Faizsiz Bankalarda Kaynak Sağlama Yöntemleri

2.1.1 Cari Hesaplar

Cari hesaplar herhangi bir getiri ve vade içermeyen hesaplardır. Faizsiz banka eğer isterse hesap sahibine hediye adı altında belli bir tutar ödeyebilir. Ancak bu tutarın şart koşulmamış olması ve tamamen bankanın kendi isteği üzerine verilmiş olması gerekmektedir. Aksi taktirde ödenen bu tutar faiz olarak değerlendirilir. Cari hesaplara yatırılan paralar banka nezdinde emanet (vedia) olarak görülebilir. Bu şekilde kabul edildiğinde bankanın kendisine emanet edilen paraları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaması gerekir. Aksi takdirde emanete uygun davranmamış olur. Bir diğer bakış açısına göre cari hesaplar bankanın kullanımına sunulmuş bir borçtur. Karzı hasen de denilen bu borç türünde banka parayı dilediği gibi kullanabilmekte, geri istendiğinde ise ödemek zorundadır. Ancak geri ödemede herhangi bir fazlalık ödemesi söz konusu değildir.

Cari hesaplara yatırılan paranın borç olarak kabul edilmesi halinde hesap sahibinin enflasyonist etkiden uzak tutulması gerekir. Çünkü burada borç verme konusunda esas olan nominal tutar değil reel tutar olmalıdır. Bu bakımdan bankanın borcu geri ödeme sırasında enflasyonist etkiyi göz önüne alarak gerekirse belirli bir fazlalık ödemesi gerebilir. Diğer taraftan günümüz uygulamasında müşteriye her ne kadar banka tarafından herhangi bir fazlalık ödenmese de müşteri parasının saklanması, dilediğinde dilediği yerden geri

çekebilmesi, belli bir ücret karşılığında veya ücretsiz bir şekilde başka bir hesaba transfer edebilmesi, fatura vb. ödemeleri gerçekleştirebilmesi gibi bankacılık hizmetleri olarak bir bakıma fayda sağlamaktadır. Bu bakımdan bankanın herhangi bir fazla ödeme yapmasına da gerek olmadığı söylenebilir.

Cari hesaplar Türk lirası ya da ABD doları, Euro gibi yabancı para cinsinden açılabilir. Türkiye’de altın cinsinden açılan cari hesaplar da vardır. Katılım bankaları altın günü adı altında belirli günlerde altın konusunda uzman kişiler eşliğinde çeşitli türden altınları kabul etmektedir. Kabul edilen altınlar o günkü altın kuru üzerinden müşterinin hesabına yansıtılmaktadır. Müşteri böylece altınları ev yerine daha güvenli olan bir yerde tutma imkânı bulmakta ve dilediği anda para olarak ya da altın olarak geri çekebilmektedir. Banka kabul ettiği altınlar karşılığında herhangi bir fazla ödemede bulunmamaktadır. Bununla birlikte hesaptan altın olarak çekim yapılması halinde o günkü gram fiyatı üzerinden %2-3 oranında bir kesinti yapmaktadır. Bu kesinti altının fiziki olarak saklanması bir bedeli olarak görülebilir.

2.1.2 Katılma Hesapları

Katılma hesapları belirli bir vade içeren ancak herhangi bir getiri garantisi vaatmeyen kar ve zarara katılma hakkı veren hesaplardır. Getiri garantisi olmaması bu hesapları geleneksel bankalardaki vadeli mevduat hesaplarından ayıran en belirgin özelliktir. Müşteriler tarafından bu hesaplara yatırılan paralar banka tarafından vadelerine göre ayrılarak bir havuzda toplanır. Banka daha sonra havuzda toplanan paraları murabaha, sukuk gibi faizsiz ürünlerde değerlendirerek kazanç sağlar. Daha sonra bu kazanç genellikle %80’i müşterinin, %20’si bankanın olacak şekilde taraflar arasında paylaşılır. Banka müşterinin belirlediği vade sonunda %20’lik payını aldıktan sonra kalan tutarı müşterinin katılma hesabına yansıtır.

Faizsiz bankalar birçok ülkede geleneksel bankalarla birlikte çalışmak durumundadır ve genellikle geleneksel bankalar müşterilerine daha yüksek mevduat getirisi vadederler. Bu bakımdan İslami bankalar geleneksel bankalarla daha iyi rekabet edebilmek için kârın düşük olduğu zamanlarda müşterilere Kâr Payı Dengeleme Rezervi (Profit Equalisation Reserve – PER) adıyla bir ek ödemede bulunabilirler. Tamamen bankanın inisiyatifinde olan bu uygulama banka tarafından vade başında vaat edilmediği sürece bir sakınca arz

etmez. Dengeleme için kullanılan tutarlar önceki dönemlerde banka tarafından sağlanan kârlardan dağıtılmayıp bankada bırakılan kısımlardan oluşur. Kârın düşük olduğu dönemlerde ise uygun tutarlarda katılma hesaplarına yansıtılır ve böylece hesap sahibine daha fazla getiri sağlanmaya çalışılır. Bankanın bu şekilde yapmasının sebebi faiz hassasiyeti olmakla birlikte sistemin nasıl çalıştığını tam olarak algılayamamış kişilerin düşük getiri elde etmeleri durumunda geleneksel bankalara kayacakları endişesi sebep olarak gösterilebilir. Oysa bu hesapların en büyük özelliği kâr ve zarara katılma hakkı vermesidir. Katılma hesaplarına yatırılan paralar üzerinden kâr sağlanabileceği gibi zarar da edilebilir. Zarar edilmesi anaparadan kayıp demektir ki bu durumun müşteri tarafından hiç hoş karşılanmayacağı çok açıktır. Bu bakımdan İslami banka kârın düşük olduğu bazı dönemlerde dilerse kâr dengeleme uygulamasına gidebilir.

Türkiye’de BDDK tarafından 18.10.2018 tarih ve 30569 sayılı Resmî Gazete yayınlanan “Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” hükümlerine göre katılım bankalarının, dağıtılacak kâr payı tutarlarında fon sahipleri lehine artırım yapmaları mümkündür. Yapılacak artırım, kâr dengeleme rezervinin kullanımı ve/veya süreklilik arz etmemek kaydıyla katılım bankasının kendi lehine tahakkuk eden kâr payından feragat etmesi şeklinde gerçekleşir. Zarar ortaya çıkan dönemlerde katılım bankalarının fon sahipleri lehine zararları üstlenmeleri mümkündür. Zarar tutarı kâr dengeleme rezervinin kullanımı ve/veya süreklilik arz etmemek kaydıyla katılım bankasının kendi özkaynaklarından karşılanabilir. Bir katılım bankasının zarar ortaya çıkan dönemlerde kâr dağıtımını gerçekleştirmesi için olağan genel kurul kararıyla katılım bankası yönetim kurulunun yetkili kılınması ve yönetim kurulunun bir hesap dönemi içerisinde en fazla üç kez olmak üzere her bir kâr dağıtımı için ayrı karar alması zorunludur. Katılım bankaları, katılma hesapları için dönem sonlarında dağıtacakları kârlardan, müşteriyle imzalanacak sözleşmede hüküm yer alması, söz konusu iki amaç dışında başka amaçlarla kullanılmaması ve bakiyenin nihai olarak fon havuzuna aktarılması şartıyla kâr dengeleme rezervi ayırabilirler. Ayrılacak kâr dengeleme rezervine ilişkin azami oran ile uygulama usul ve esasları, BDDK tarafından belirlenir.

2.1.3 Sukuk

Arapça bir kelime olan Sukuk, “sakk” kelimesinin çoğulu olup bir varlık veya intifa hakkı üzerindeki sahipliği temsil eden bir finansal sertifikadır.³⁹ Menkul kıymetleştirme (securitisation) tevrîk kavramının eş anlamlısı olup bu kavram yerine Arapçada taskîk (sukuklaştırma) ve tesnîd (senetleştirme) kavramları da kullanılmaktadır. Sukuk ihraç işlemi mevcut mal veya menfaat halindeki ya da her ikisinin birlikte bulunduğu varlıklar üzerindeki mülkiyeti, birbirine eşit değerde birimlere ayırmak ve bu birimlerin değerlerine göre sertifika (sukuk) ihraç etmektir.⁴⁰ İlk defa Malezya hükümeti tarafından 2002 yılında gerçekleştirilen, daha sonra Batı’da ve İslâm ülkelerinde yaygınlaşmaya başlayan varlığa dayalı tahvil veya faizsiz bono yahut kira sertifikası uygulamasında yatırımcıya verilen belgeler sukûkun ilk örnekleri olarak gösterilebilir.⁴¹ Tahvillerin İslami versiyonu olan sukuk varlığa dayalı menkul kıymetlerle (VDMK) benzer olup birkaç yönden geleneksel tahvillerden ayrılmaktadır. Geleneksel tahviller belirli bir faiz oranı üzerinden borcun geri ödenmesi sözü verirken, sukuk bir dayanak varlığa sahip olmak, anapara garantisinde bulunmamak ve yatırımcılara ödenecek getirinin dayanak varlığın performansına bağlı olacak şekilde yapılandırılmak zorundadır.⁴² Aynı zamanda sukukta dayanak varlığın İslami ilkelere uygun bir varlık olması gerekir.

Sukuk her ne kadar konvansiyonel tahvile benzetilse de yapılandırılma ve piyasaya sürülme noktasında önemli farklılıklar göstermektedir. Sukuk hamilleri sukuk satın alırken bir bakıma dayanak varlığa geçici olarak ortak olmuş olurlar. Sukuk hamillerine belli dönemler halinde sabit veya değişken ödemeler yapılır. Sukuk ihracında dayanak varlığın (mudarebe, müşareke, murabaha, selem, istisna vs.) mutlaka İslami esaslara uygun olması gerekmektedir. Dolayısıyla sukuk sahiplerine ödenen getiriler faiz değil dayanak varlıktan elde edilen kâr paylarıdır denilebilir. Konvansiyonel tahvilin birincil ve ikincil

³⁹ AOSG Survey (2011). *Accounting for Islamic Financial Transactions and Entities*. s. 34

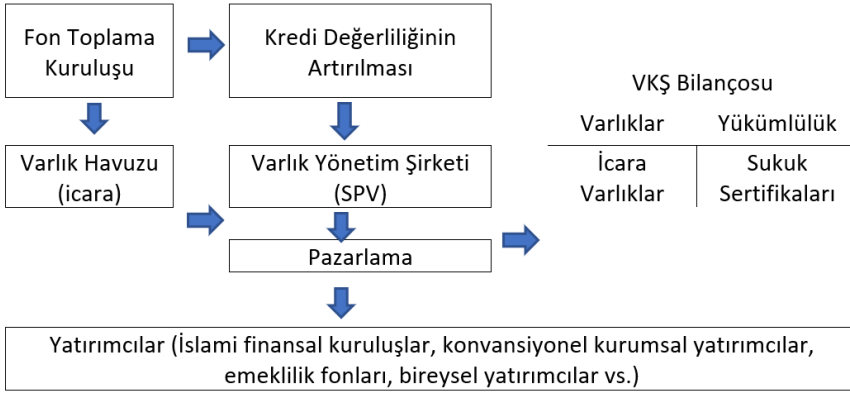
⁴⁰ AAOIFI İslami Standart 17, 2012, s. 390

⁴¹ Cengiz Kallek, İslam Ansiklopedisi, Sak maddesi, s. 584

⁴² The IMF and Islamic Finance: Sukuk, <http://www.imf.org/external/themes/islamicfinance/> March 2015

piyasada işlem görmesinin özünde tamamen faiz yatmaktadır. Tahvil herhangi bir dayanak varlıkla desteklenmez. Başka bir ifadeyle tahvilin anaparası ödenemediği takdirde tahvil hamillerinin ihraççıdan talep edecekleri herhangi bir varlık söz konusu değildir. Bir başka husus da tahvil hamillerine anaparaların belli bir oranı doğrultusunda faiz kapsamına giren dönemsel sabit ödemeler yapılır.

Şekil 8. Sukukun İşleyişi

Kaynak: Zamir IQBAL and Abbas MIRAKHOR (2011), s. 185. *Varlık Yönetim Şirketi (VKŞ)/Special Purpose Vehicle (SPV)

Sukuk türleri genel olarak mal satımına dayalı sukuk türleri, menfaat (fayda) satımına dayalı sukuk türleri, ortaklık esasına dayalı sukuk türleri, tarımsal faaliyete dayalı sukuk türleri ve diğer faaliyetlere dayalı sukuk türleri şeklinde çeşitli gruplar halinde incelenebilir. Aşağıdaki tabloda sukuk türleri kısaca özetlenmiştir:

Tablo 7: Satışa Dayalı Sukuk Türleri

	Murabaha Sukuk	Selem Sukuk	İstisna Sukuk
Dayanak Sözleşme	Murabaha	Selem	İstisna
Getiri Şekli	Taksit ödemeleri üzerinden sabit dönemsel getiri	Selem konusu malın satışından elde edilen dönemsel getiri	İstisna konusu varlığın kiralanasından elde edilen dönemsel getiri
İkincil Piyasa	Mevcut değil	Selem mali teslim edildiğinde mevcut	Mevcut değil

Tablo 8: Menfaat Satımına Dayalı Sukuk Türleri

	İcara Sukuk	Kullanım Hakkına Dayalı Sukuk
Dayanak Sözleşme	İcara	• Mevcut varlıklara ilişkin • Tanımlanmış gelecekte sunulacak varlıklara ilişkin • Belirli bir tarafın sunacağı hizmetlere ilişkin • Tanımlanmış gelecekte sunulacak hizmetlere ilişkin
Getiri Şekli	Tahsil edilen kira geliri üzerinden sabit veya değişken dönemsel getiri	Tahsil edilen kira geliri üzerinden sabit veya değişken dönemsel getiri
İkincil Piyasa	Mevcut	Mevcut

Tablo 9: Ortaklık Esasına Dayalı Sukuk Türleri

	Müşareke Sukuk	Mudarebe Sukuk	Yatırım Vekaleti Sukuk
Dayanak Sözleşme	Müşareke	Mudarebe	Yatırım vekaleti
Getiri Şekli	Elde edilen kâr payı üzerinden dönemsel değişken getiri	Mudarebe kârı üzerinden dönemsel değişken getiri	Yatırım vekaleti üzerinden elde edilen gelir
İkincil Piyasa	Mevcut	Mevcut	Mevcut

Tablo 10: Tarımsal Faaliyete Dayalı Sukuk Türleri

	Muzaraa Sukuk	Musakat Sukuk	Muğarese Sukuk
Dayanak Sözleşme	Muzaraa (tarım ortaklığı)	Musakat (bağ/bahçe sulama ortaklığı)	Muğarese (tarımsal/tohum ekimi)
Getiri Şekli	Elde edilen mahsulün satışından pay alma	Elde edilen ürünün satışından pay alma	Elde edilen ürünün satışından pay alma
İkincil Piyasa	Ortaklık hakkı sunuluyorsa mevcut	Ortaklık hakkı sunuluyorsa mevcut	Mevcut

Tablo 11: Diğer Faaliyetlere Dayalı Sukuk Türleri

	Hibrit Sukuk	Vekalet (Wakala) Sukuk	Yatırım (İstithmar) Sukuk	Menfaat (Menfa'a) Sukuk	Pay Senedine Dönüştürülebilir Sukuk
Dayanak Sözleşme	İki veya daha fazla İslami finansman sözleşmesi	Vekalet	Çoğunluğunu gayrimenkullerin oluşturduğu çeşitli yatırım varlıkları	Menfaat	Pay senedi
Getiri Şekli	Dayanak sözleşmelerden elde edilen değişken veya sabit dönemsel getiri	Dayanak sözleşmelerden elde edilen değişken veya sabit dönemsel getiri	Yatırım varlıklarından elde edilen gelirler üzerinden dönemsel getiri	Kullanım hakkı alınan varlığın işletilmesi sonucu elde edilen gelirden dönemsel getiri	Önceden belirlenen bir fiyat üzerinden pay senedi alma hakkı
İkincil Piyasa	İkincil piyasada işlem görebilen dayanak sözleşmeler %51 ve üzeriyse mevcut	İkincil piyasada işlem görebilen dayanak sözleşmeler %51 ve üzeriyse mevcut	İkincil piyasada işlem görebilen dayanak sözleşmeler %51 ve üzeriyse mevcut	Mevcut	Mevcut

Murâbaha alacaklarının veya diğer alacakların ikincil piyasalarda işlem görmesine olanak sağlayacak şekilde yatırım sertifikası (sukuk) ihraç etmek uygun değildir.⁴³ Selem, istisna, murabaha sukuk hariç (sukuk sahibi araziye sahip olmadığı zaman bazı durumlarda muzâraa ve müsâkât sukuklar da hariç) yukarıdaki sukuk türlerinin tamamı ikincil piyasada işlem görebilir. İslam İşbirliği Teşkilatı-İİT (Organisation of Islamic Cooperation-OIC) Fıkıh Konseyi'nin nakit veya borç benzeri araçlardan oluşan bir havuza binaen ihraç edilen sukukun ikincil piyasada işlem göremeyeceği yönünde aldığı karar gereğince söz konusu sukuk türlerinin ikincil piyasada işlem görmesi sınırlandırılmıştır. Böyle bir sınırlama getirilmesinin temel amacı faize açık kapı bırakmamak olarak gösterilebilir.

2.1.4 Özkaynak Finansmanı

Özkaynaklar genel anlamda bankanın tüm yükümlülüklerini (vadesiz mevduatlar, vadeli mevduatlar, personel borçları, menkul kıymet borçları vs) yerine getirdikten sonra varlıklarından arta kalan kısmı ifade etmektedir. Bu durum bilanço eşitliğinden yola çıkarak aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

$$\text{VARLIKLAR} = \text{BORÇLAR} + \text{ÖZKAYNAKLAR}$$

$$\text{ÖZKAYNAKLAR} = \text{VARLIKLAR} - \text{BORÇLAR}$$

Özkaynaklar başka bir tanıma göre ise kuruluş sırasında nakit veya duran varlık olarak koyulan başlangıç sermayesi, duran varlıkların yeniden değerlendirme artışları, geçmiş yıllar karları, dönem kârının dağıtılmayıp kuruluştaki bırakılan kısmı ve sermaye artışlarının toplamı şeklinde ifade edilebilir.

Faizsiz finans kurumu yönetimi fon bulmak amacıyla sermaye artırımına başvurabilir. Ancak bu seçenek her zaman avantajlı olmayabilir. Çünkü sermaye artırımı ilave ortak anlamına gelir ki bu da daha fazla kâr payı ödemek ve yönetimi daha fazla kişiyle paylaşmak demektir. İlave fon bulmanın bir diğer yolu da kârın dağıtılmayıp banka hizmetinde bırakılmasıdır. Ancak

⁴³ AAOIFI İslami Standart 8, 2012, s. 164 ve 182

yasal zorunluluklar nedeniyle karın bir kısmı mecburen dağıtılmak zorundadır. Bankanın özkaynak yoluyla sağlayabileceği finansman imkânlarında aşağıda kısaca bahsedilmiştir.

2.1.4.1 Kuruluş Sermayesi

Kuruluş sermayesi bankanın kuruluşu sırasında koyulan sermayedir. Kuruluş sermayesi para, para benzeri varlıklar, menkul kıymetler, alacaklar, demirbaşlar ve gayri menkullerden oluşabilir. 5411 sayılı Bankacılık Kanununun yedinci maddesine göre Türkiye’de kurulacak bir bankanın anonim şirket şeklinde kurulmuş olması, hisse senetlerinin tamamının nama yazılı olarak nakit karşılığı şeklinde çıkarılması ve nakden ve her türlü muvazaadan ari olarak ödenmiş sermayesinin en az 30 milyon TL olması gerekmektedir. Kuruluş sermayesi içinde nakit ve nakit benzeri varlıklar ne kadar ağırlıkta ise bankanın fon kullandırma imkânı da aynı derecede fazla olacaktır.

2.1.4.2 Nakit Sermaye Artırımı

Nakit sermaye artırımı banka kurulduktan sonra ilave sermaye artırımına gidebilir. Gerçek anlamda bir fon kaynağı olabilmesi için bankanın nakit sermaye artırımına gitmiş olması gerekir. Nitekim 5411 sayılı Bankacılık Kanununun on yedinci maddesine göre sermaye artırımlarının, her türlü muvazaadan âri olarak, ilgili mevzuatla ilâve edilmesine izin verilen kaynaklar hariç, iç kaynaklara başvurulmadan nakden ödenmesi şarttır.

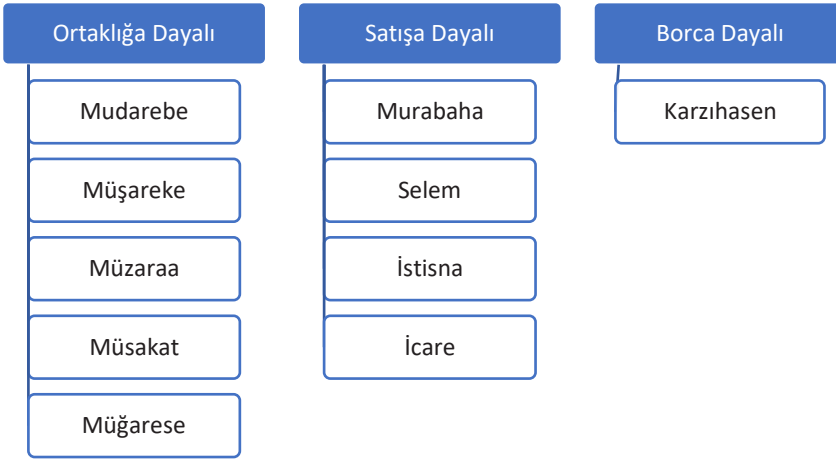
2.1.4.3 Dağıtılmamış Kârlar

Dağıtılmamış kârlar dönem içinde elde edilen gelirlerden giderler ve vergiler düşüldükten sonra kalan tutarın ortaklara ve çeşitli adlar altında personele dağıtılmayıp bankada bırakılan kısmıdır. Bankada bırakılan bu kısım genel olarak yasal zorunluluklar gereği ayrılan kanuni yedek akçeler, ana sözleşme hükümleri gereği ayrılması gereken statü yedekleri ve gelecekte vuku bulması ihtimal dahilinde olan ihtiyaçlar için ayrılan fonlardan oluşmaktadır. Kârın bir kısmının bu şekilde dağıtılmayıp bankada bırakılması demek bu kadar tutarın bankadan nakit olarak çıkmaması anlamına gelir ki bu da banka için fon kaynağı demektir.

2.2 FAİZSİZ FİNANS FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ

Faizsiz bankacılık fon kullandırma yöntemleri genel olarak İslami/faizsiz satış sözleşmeleri ve İslami/faizsiz ortaklık sözleşmeleri şeklinde iki ana gruba ayrılabilir. Faizsiz bankacılık fon kullandırma yöntemleri öncelikle aşağıdaki şekil üzerinde gösterilmiş ardından alt başlıklar halinde açıklanmıştır.

Şekil 9. Faizsiz Finans Fon Kullandırma Yöntemleri

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü üzere İslami ortaklık sözleşmeleri mudarebe, müşareke, müğarese, müsakat ve müzaraa; İslami satış sözleşmeleri murabaha, selem, istisna ve iare; İslami borç verme sözleşmeleri ise karzıhasen finansman yöntemlerinden oluşmaktadır. Aşağıda bu yöntemlere tek tek değinilmiştir.

2.2.1 Murabaha (Maliyet Artı Kâr Satışı)

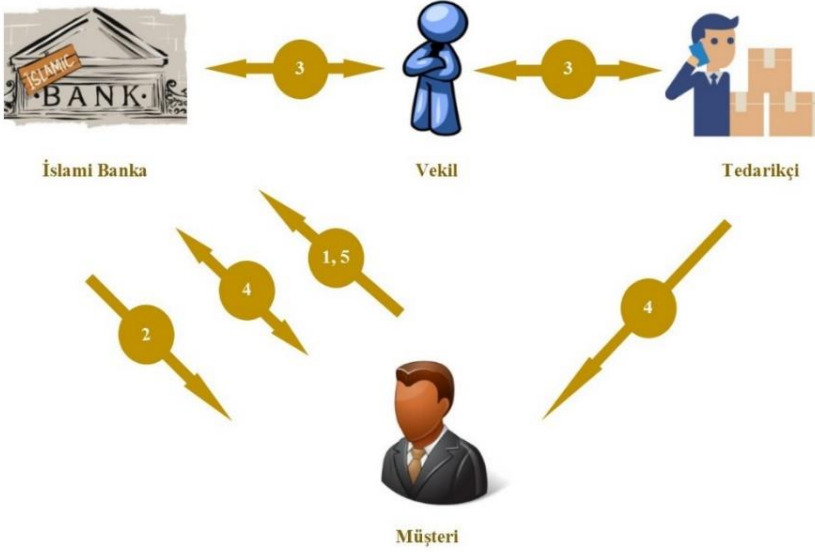
Murabaha "artma, kâr, ticari kazanç" anlamındaki ribh kökünden türemiş ve sözlükte "kazandırma, kâr hakkı tanıma" manasına gelmektedir. Murabaha terim anlamında ise bir malın alış fiyatı veya maliyeti üzerine belirli bir kâr ilave ederek satılmasını ifade eder.⁴⁴ Murabaha güvene dayalı satış sözleşmelerinden (büyü'u'l-emâne) biri olup murabaha akdinde ortaklaşa olarak anlaşılan kâr tutarı, mal bedelinin belirli bir yüzdesi ya da maktu bir tutar olabilir. Taraflar arasında herhangi bir vaddeleşme olmaksızın kurulan murabaha

⁴⁴ TDV (2014) İslam Ansiklopedisi, Cilt 13, ss. 366-371, Murabaha maddesi, s.148.

akitleri normal/klasik murabaha olarak adlandırılır. İslami finans kuruluşu aracılığıyla mal almak isteyen müşterilerle daha önceden taraflar arasında vaadleşme gerçekleştirilerek murabaha sözleşmesi akdedilirse de finansal/çağdaş murabahadan söz edilmiş olur.⁴⁵ Faizsiz finans kuruluşlarınca kullanılan murabaha yöntemine finansal/çağdaş murabaha denmesinin nedeni normal/klasik murabaha ile karıştırılmasını önlemek içindir.⁴⁶ Günümüz faizsiz bankaların kullandığı murabaha yöntemi finansal/çağdaş murabahadır. Faizsiz bankaların kullandığı bu yöntem literatürde daha çok satın alma emirli murabaha (murabaha to the purchase order) olarak bilinmektedir. Finansal/çağdaş murabaha işleminde faizsiz banka müşterinin talep ettiği malı satıcıdan peşin ya da vadeli olarak satın alır ve vaadleşme aşamasında kararlaştırılan kâr marjı (murabaha kârı) üzerinden peşin veya vadeli olarak müşteriye satar. Faizsiz bankanın malı müşterinin gösterdiği bir satıcıdan satın almasında hiçbir sakınca yoktur. Önemli olan faizsiz bankanın söz konusu malı öncelikle kendi mülkiyetine geçirmesidir. Şayet malın mülkiyetinin doğrudan doğruya müşteriye geçirilmesi uygun değildir. Aşağıda murabaha finansman yönteminin işleyişini gösteren bir şekil sunulmuştur:

⁴⁵ AAOIFI İslami Standart 8, 2012, s. 179-80; AAOIFI, 2016, Accounting, Auditing and Governance Standards, s. 128

⁴⁶ AAOIFI İslami Standart 8, 2012, s. 190

Şekil 10. Murabaha Finansman Yönteminin İşleyişi

Murabaha finansman yönteminin gösterildiği şekilde birinci adımda müşteri faizsiz finans kuruluşu (İslami banka) aracılığıyla mal satın alma talebinde bulunur. İkinci adımda İslami banka müşteriye malın fiyatını da gösteren bir teklif sunar. Şartlar uygunsa müşteri satın alma vaadinde bulunur ve taraflar arasında isteğe bağlı olarak çerçeve sözleşme (prensip anlaşması) düzenlenir. Bu aşamada İslami banka müşteriden müracaat komisyonu, kaparo ve teminat isteyebilir. Üçüncü adımda İslami banka murabaha malını satıcıdan bizzat kendisi veya tayin edeceği bir vekil yoluyla satın alarak mülk edinir. Bu aşamada malın hükmen teslimi anlamında tasarruf hakkı veya teslimi ifade eden belgeler bankaya geçer. Dördüncü adımda İslami banka ile müşteri arasında sözleşme imzalanarak malın müşteriye satışı ve teslimi gerçekleşir. Son adımda ise müşteri kararlaştırılan şartlara göre İslami bankaya ödeme yapar.

2.2.2 Selem ve Alt Selem

Selem (Islamic forward sale) bir malın belirli şartlara göre peşin ödeme karşılığında ertelenmiş teslimle satın alınması veya bir malın peşin ödeme karşılığında ertelenmiş teslimle satılmasıdır.⁴⁷ Aşağıda selem ve alt (paralel) selem finansman yönteminin işleyişini gösteren bir şekil sunulmuştur.

Şekil 11. Selem ve Alt Selem Finansman Yönteminin İşleyişi

Selem ve alt selem finansman yönteminin işleyişinin gösterildiği söz konusu şekilde ilk aşamada İslami banka (katılım bankası) tedarikçiyle nitelikleri, özellikleri, teslim yeri ve tarihi belirli olan malı ileri bir tarihte satın almak üzere anlaşmaya varır ve banka ödemeyi peşin olarak yapar. Buraya kadar olan işlem selem işlemidir. Banka daha sonra üçüncü aşamada olduğu gibi üçüncü bir kişiyle bir selem sözleşmesi daha düzenler. Ancak bu sözleşme prensip olarak bankanın tedarikçi ile yapmış olduğu sözleşme neticesinde teslim alacağı mala bağlı değildir. Bununla birlikte banka ikinci selem sözleşmesinde teslimi ilk selem sözleşmesinden sağlayacağı mal ile yapacaktır. An-

⁴⁷ AAOIFI, 2016, s. 129

cak banka malı zamanında ya da belirlenen şartlarda tedarikçiden teslim almazsa ikinci selem malını bağımsız olarak sağlamakla yükümlüdür. Normal şartlarda herhangi bir sorun yaşanmazsa teslim gününde banka malı tedarikçiden teslim alarak müşteriye teslim eder ve böylece alt selem sözleşmesi süreci tamamlanmış olur.

2.2.3 İstisn'a/Eser ve Alt İstisn'a/Eser

İstisna/eser sözleşmesi özellikli bir varlığın henüz tamamlanmamışken satış işlemine konu edildiği bir satış türüdür. Başka bir tanıma göreyse, üretilmesi talep edilen ve henüz mevcut olmayıp nitelikleri belirlenmiş eserlerin satışı üzerine kurulan bir satış sözleşmesi türüdür. Alt istisna/eser ise daha önce kurulan eser sözleşmesinde işveren konumunda olan tarafın satın alacağı eserin özelliklerini taşıyan eseri yüklenici sıfatıyla başka bir tarafla istisna sözleşmesi yapması durumudur. Günümüz İslami finans uygulamasında ise kullanılan yöntem daha çok bu yöntem üzerinedir. Aşağıda istisna (eser) ve alt (paralel) istisna (eser) finansman yönteminin işleyişini gösteren bir şekil sunulmuştur.

Şekil 12. İstisna/Eser Finansman Yönteminin İşleyişi

Kaynak: IDB (2014), s.33

İstisna/eser finansman yönteminin işleyişinin gösterildiği söz konusu şekilde ilk olarak banka alıcının talebi üzerine bir varlık inşa etmeyi/üretmeyi

ve bunu alıcıya satmayı kabul ettiği istisna sözleşmesini onaylar. Alıcı da söz konusu varlığı inşa edildiğinde/üretildiğinde satın almayı vaat eder. İkinci adımda banka ve alıcı arasında istisna⁴⁸ ve istisna vekilliği⁴⁹ sözleşmeleri imzalanır. Daha sonra alıcı belgeleri değerlendiren ve etkinliği beyan eden etkinlik belgelerini bankaya sunar. Böylece proje uygulaması başlamış olur. Dördüncü aşamada alıcı, bankanın vekili olarak, bir danışman (ayrıntılı proje, kontrol ve gözetim için) ve bir de müteahhitle (yüklenici)/üretici (varlığı inşa etmesi/üretmesi için) sözleşme imzalar. Alıcı varlığı inşa dönemi boyunca banka namına sigorta ettirir. Böylece İnşa etme/üretim süreci de başlamış olur. Sonraki adımda banka doğrudan danışmana ve yükleniciye kademeli olarak ödeme yapmaya başlar. Altıncı aşamada inşa etme/üretim sürecinin sonunda denetleme ve kabul üzerine, varlığın mülkiyeti alıcıya geçer. Böylece alıcı sözleşmede belirtilen satış fiyatını ödemekle yükümlü olur. Son olarak alıcı satış fiyatını taksitler halinde bankaya öder.

2.2.4 İcare (Leasing)

İcare Arapça kökenli bir kelime olup Türkçe karşılığı kiralamak demektir. Terim anlamı ise, bir varlığın belirli bir kullanım hakkının sahibi tarafından belirli bir dönemsel getiri karşılığında satıldığı kiralama sözleşmesidir.⁵⁰ İcare (ijarah/leasing) belirli bir varlığın yararlanma hakkının belirli bir kira bedeli karşılığında anlaşılan bir dönem boyunca kiralanması için yapılan bir sözleşmedir. İcare sözleşmesi sözleşmeye taraf olan her iki tarafı da bağlamaktadır.⁵¹ İcare finansman yönteminin işleyişi aşağıdaki şekil yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

⁴⁸ İstisna sözleşmesi satış fiyatı, finansman akışı, varlığın özellikleri, teslimat koşulları ve tarihi ile ödeme planını kapsayan hüküm ve koşulları ifade eder.

⁴⁹ İstisna vekilliği sözleşmesi varlığın tedarikine ilişkin alıcı tarafından uyulması gereken talimatları listeler. Bu sözleşme doğrultusunda alıcı, banka adına bir vekil gibi hareket eder.

⁵⁰ IDB (2014), s.21

⁵¹ IFSB, List Of Terminologies And Definitions Used in the IFSB Documents

Şekil 13. İcare Finansman Yönteminin İşleyişi

Kaynak: IDB (2014), s.25

İcare finansman yönteminin işleyişinin şematize edildiği yukarıdaki şekilde yer alan her bir işlem adımı kısaca aşağıda açıklanmıştır.

1. **Onaylama:** Banka müşterinin talebini değerlendirmeye alır ve uygun görülmesi halinde kira sözleşmesi kurulur. Kurulan sözleşme uyarınca kiralama konusu sabit varlık banka tarafından tedarik edilip kiralama vaadinde bulunan müşteriye kiralanır.
2. **İmza:** Banka ve müşteri arasında icare⁵², icare vekilliği⁵³ ve hizmet vekilliği⁵⁴ sözleşmeleri imzalanır.

⁵² İcare sözleşmesi: Bu sözleşme kâr oranı, finansman akışı dahil kiralama faaliyetinin hüküm ve koşullarını sağlar. Bu sözleşmeye ayrıca kiralama dönemi sonunda varlığın mülkiyetinin transferini sağlayan bir hibe sözleşmesi de eklenir.

⁵³ Vekillik sözleşmesi: Bu sözleşme ile, kiracı varlığı tedarik etmesi için vekil olarak görevlendirilmiş olur.

⁵⁴ Hizmet vekilliği sözleşmesi: Bu sözleşme yoluyla, kiracı varlığın devam ettirilmesi konusunda banka namına bir vekil olarak görevlendirilmiş olur. Bu devam ettirme varlığın onarım ve sigorta koşullarını kapsamaktadır.

3. **Etkinlik:** Müşteri belgeleri değerlendiren ve etkinliği beyan eden etkinlik belgelerini bankaya sunar. Böylece proje uygulaması başlar.
4. **Tedarik:** Banka müşteriye varlığı tedarik edecek tedarikçi ile sözleşme imzalaması ve varlığın teslimini denetleme, izleme ve gerçekleştirilmesi için vekil olarak tayin eder. Müşteri aynı zamanda varlığı kiralama dönemi boyunca banka namına sigortalatır.
5. **Harcama:** Banka varlığın fiyatını doğrudan tedarikçiye öder.
6. **Teslimat:** Müşteri (artık kiracı/müstecir), bankanın vekili olarak, varlığı tedarikçiden teslim alır.
7. **Kira ödemesi:** Müstecir (kiracı) sabit kira ödemelerini üzerinde anlaşılan kiralama dönemi boyunca bankaya öder.
8. **Mülkiyet devri:** Kiralama dönemi sonunda, banka varlığın mülkiyetini müstecire bir bağış olarak ya da çok düşük bir ücret mukabilinde transfer eder.

2.2.5 Mudarebe

Mudarebe emek ve sermaye arasında bir kâr ve zarar ortaklığıdır.⁵⁵ Kırâz da denilen mudarebe, taraflardan birisinin sermaye diğerinin de emek katkısında bulunarak ortak bir yatırım faaliyetinde yardımlaşmalarını düzenleyen meşru bir ortaklık sözleşmesidir.⁵⁶ Sözleşmeyle kurulan bu ortaklıkta sermaye katkısında bulunan taraf sermaye sahibi (rabbü'l-mâl), emek katkısında bulunan taraf ise emek sahibi (mudârib, âmil veya mukâriz) olarak adlandırılır.⁵⁷ Bu ortaklık neticesinde elde edilen kâr, anlaşılan oranlara göre taraflar arasında şâyi hisseli olarak paylaşılır.⁵⁸ Mudarebe ortaklığında genel olarak

⁵⁵ Ahmet TABAKOĞLU (2013), *İslam İktisadına Giriş*. İstanbul: Dergâh Yayınları.; AAOIFI (2016), *Accounting, Auditing and Governance Standards.*, s. 129

⁵⁶ AAOIFI (2012) *İslami Standart 13*. s.297 ve 308; M. A. KHAN (2003). *Zakah Accounting and Auditing: Principles, Rules and Experience in Pakistan*. Islamic Economic Studies, 10(2), s. 245

⁵⁷ Ahmed ELTIEB, "Accounting issues for Islamic banks". (İçinde) Simon ARCHER and Rifaat Ahmed ABDEL KARIM (ed.) (2002). *Islamic finance Innovation and Growth*. Euro money books and AAOIFI: Nestor House. London.; AAOIFI İslami Standart 13, 2012, s. 297 ve 308; M. A. KHAN (2003), s.245.

⁵⁸ AAOIFI İslami Standart 13, 2012, s. 297 ve 308; M. A. KHAN (2003), s.245.

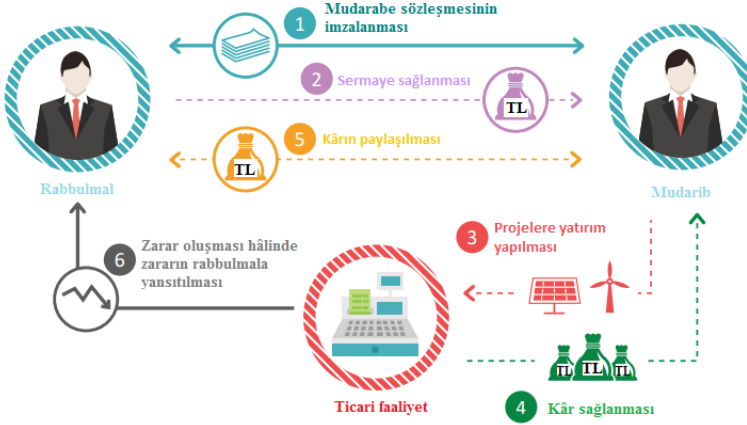
sermayenin geçerli bir para olması, sözleşme zamanında sermayenin çalışana belli olarak teslim edilmesi ve kârın oransal olarak tespit edilmesi şartları vardır. Bu şartların oluşması durumunda sermaye mudaribe bir emanet olarak teslim edilir. Sermayedar burada vekil sıfatını kazanır. Herhangi bir suretle sözleşme bozulursa tüm kâr sermayedara kalır ancak mudaribe de emeğinin karşılığı olarak belli bir tutarda ücret ödenir.⁵⁹

Mudarebe fon sağlayıcı rolündeki yatırım hesabı sahipleri ile mudarib rolündeki İslami banka arasında da uygulanabilir. Mudarebede kâr iki taraf arasında anlaşılan orana göre paylaşılırken, zarar durumunda kasıt, ihmal veya İslami banka tarafından üzerinde anlaşılmış şartları ihlal etmeleri hariç fon sağlayıcılar tarafından karşılanır. Ancak mudaribin ihmali ve sözleşme şartlarına riayet etmemesi halinde mudarib zarara da katılmak durumunda kalabilir.⁶⁰ Bu şartlar altında İslami banka yatırım hesabı sahiplerinin fonlarını kabul edeceği yönündeki isteğini ilan eder. Kasıt, ihmal veya ihlal gibi durumlarda ortaya çıkacak kayıplar İslami banka tarafından karşılanır. Bir mudarebe sözleşmesi aynı zamanda fon sağlayıcı olarak kendi adına ya da yatırım hesabı sahipleri adına hareket eden İslami banka ile işletme sahipleri ve çiftçiler, tüccarlar vb. dahil diğer esnaflar arasında da uygulanabilir.⁶¹ Mudarebe finansman yönteminin işleyişi genel olarak aşağıdaki gibidir:

⁵⁹ Ahmet TABAKOĞLU (2013), a.g.e., s.129.

⁶⁰ IDB (2014), s.45; AAOIFI, 2016, Accounting, Auditing and Governance Standards, s. 129

⁶¹ AAOIFI, 2016, Accounting, Auditing and Governance Standards, s. 129

Şekil 14. Mudarebe Finansman Yönteminin İşleyişi

Mudarebe finansman yönteminin işleyişinin şematize edildiği yukarıdaki şekilde yer alan her bir işlem adımı kısaca aşağıda açıklanmıştır.

- Onaylama:** Banka öncelikle talepte bulunan potansiyel kuruluşu (mudarib) takibe alır. Banka herhangi bir sektör/bölge/proje kısıtı belirtmeksizin söz konusu mudaribe sermaye sağlamayı uygun görürse sınırlandırılmış/sınırlandırılmamış mudarebe talebini onaylar. Banka ve mudarib yatırımdan elde edilecek kârın aralarında ne şekilde paylaşılacağını belirten oran üzerinde anlaşmaya varırlar. Herhangi bir zarar durumunda banka bu zarardan tek başına sorumlu olur. Ancak mudaribin herhangi bir ihmal ve/veya ihlali söz konusu olursa zarar her iki tarafı da bağlar.
- İmza:** Banka ile mudarib arasında sınırlandırılmış ya da sınırlandırılmamış mudarebe sözleşmelerinden uygun olan biri imzalanır.
- Yatırım:** Mudarib elindeki sermayeyi kâr sağlamak amacıyla sınırlandırılmış mudarebe ise sermaye sahibinin, sınırlandırılmamış mudarebe ise kendi uygun gördüğü projeye kanallize eder.
- Kâr paylaşımı:** Projeden elde edilen kâr banka ile mudarib arasında önceden kararlaştırılan oran üzerinden paylaşılır.

2.2.6 Müşareke

Müşareke sözleşmesi her iki tarafın da sermaye koyduğu ve her iki tarafın da aktif olarak yönetime katılabildiği bir ortaklık sözleşmesidir. Taraflar (İslami banka ile müşteri) sermaye olarak nakit değer koyabilecekleri gibi menkul veya gayrimenkul varlıklar da koyabilirler. Zarar durumunda taraflar arasında sermaye katılım oranına göre paylaşım yapılır. Kâr durumunda ise taraflar arasındaki anlaşmaya göre paylaşım yapılır.⁶² Bununla birlikte herhangi bir ortak lehine oransal olmayan maktu bir kâr payı şart koşulması uygun değildir. Müşareke ortaklığı, İslami banka ile müşteri arasında yeni bir projeyi hayata geçirmek veya mevcut bir projeye ortak olmak amacıyla her bir tarafın eşit veya değişen oranda sermaye koyması şeklinde de kurulabilir. Bu sayede taraflardan her biri devamlı veya azalan bazda sermaye sahibi olur ve belirlenen oranlar üzerinden kârdan pay alır. Ancak kayıplar sermaye katılım oranına göre paylaşılacak zorundadır. Bunun tam tersi bir şart koşulmasına izin verilmez.⁶³ Projenin yönetiminde taraflardan sadece biri ya da her ikisi birden bulunabilir. Müşareke kontratında kâr paylaşımı ve yönetim gibi konular taraflar arasında istenildiği gibi belirlenebilir. Bu anlamda müşareke finansmanı çok esnek bir finansman yöntemidir.⁶⁴ Müşareke finansmanında işlemleri yürüten uzman kişilere müşarık adı verilir.

Sabit ve azalan olmak üzere iki tür müşareke ortaklığı söz konusudur. Sabit müşarekede ortaklık süresi boyunca ortakların payları sabittir. Azalan müşareke (diminishing musharakah) ise ortaklardan herhangi birinin ortaklık konusu projenin tamamına sahip olana kadar diğer bir ortağın hisselerini belirlenen bir süre boyunca aşamalı olarak satın almayı taahhüt ettiği bir ortaklık türüdür. Azalan müşareke ortaklığı için öncelikle inan şirketi olmak üzere diğer şirketlerle ilgili genel hükümler uygulanmalıdır. Bu bakımdan herhangi bir ortak lehine şirket sermayesindeki payını geri çekme hakkı veren bir maddenin sözleşmeye konması uygun değildir. Ayrıca ortaklık konusu bir varlığın ortaklardan sadece birine ait olduğunu öne sürerek sigorta ve bakım masraflarının söz konusu ortağa yüklenilmesi de uygun değildir. Azalan müşareke

⁶² OJK, Sharia Banking Statistics 2017 September, s.v.

⁶³ AAOIFI, 2016, Accounting, Auditing and Governance Standards, s. 128

⁶⁴ Brain Kettell (2011), a.g.e., s. 154

ortaklığı genel olarak iki aşamadan oluşur. Birinci aşamada taraflar arasında ortaklık kurulur. İkinci aşamada ise hisse alım-satımı gerçekleştirilir. Diğer taraftan sermayesinin alınıp satılması piyasa değeri üzerinden veya sözleşmede belirtilen fiyat üzerinden gerçekleşebilir. Ancak pay alım satımına ilişkin kesin bir taahhüt talebinde bulunulması uygun değildir. Ortaklık ve satış sözleşmelerinden birinde diğerinin şart koşulması uygun olmadığı için alım satım taahhüdünün ortaklıktan bağımsız bir vaat ve sözleşmeyle gerçekleştirilmesi gerekir. Dolayısıyla peyderpey satılacak hisseler için taraflar arasında ortaklıktan bağımsız bir satış sözleşmesi düzenlenmelidir.⁶⁵ Taraflar (İslami banka ile müşteri) arasında hisse devrinde genel olarak iki yol izlenmektedir. Birinci yolda müşteri şirketteki kâr payı hakkını tamamen İslami bankaya devreder. İkinci yolda ise müşteri belli dönemler itibarıyla İslami bankanın hisselerini şirketin tamamına sahip oluncaya kadar satın almaya devam eder.

2.2.1 Karzı Hasen

Sözlükte "kesip koparmak. Karşılık vermek", mekanla ilgili olarak kullanıldığında "çaprazından dolaşıp gitmek" gibi anlamlara gelen karz terim olarak geri ödemek üzere verilen mal veya birine ödünç borç verme demektir.⁶⁶ Karz; altın, gümüş, nakit para ve misli olan şeyleri ya da selem akdi olabilen her tür malı başkasına ödünç vermek anlamına gelir. Karz kelimesi Kur'an-ı Kerim'de Hadid suresi 11. ayette *"Allah'a karzı hasenle ödünç verecek olan kimdir? İşte o, bunun karşılığını kat kat artıracaktır. Ona, bundan başka çok değerli bir mükâfat da vardır."* şeklinde geçmektedir. Karzı hasen ise ivaz (karşılık) beklenmeden verilen ödünç anlamındadır.⁶⁷ İhtiyaç sahibi bir kimseye ödünç vermenin karzı hasen adıyla yaygınlık kazanması Kur'an'da geçen bu teşvik ve nitelendirmeden kaynaklanır.⁶⁸ Bu bakımdan karzı hasenin aynı zamanda bir teberrü (bağış) olduğu da söylenebilir.

Karz ilişkisinin ortaya çıkabilmesi için öncelikle icap ve kabulün olması gerekir. Bundan başka ödünç veren kişinin teberrüye ehil kimse olması

⁶⁵ IFSB, List Of Terminologies And Definitions Used in the IFSB Documents; AAOFİ İslami Standart 12, 2012, s. 279-80

⁶⁶ TDV İslam Ansiklopedisi, Yıl 2001, Cilt 24, Karz Md., ss. 520-525, s.520.

⁶⁷ Hamdi DÖNDÜREN (1988), a.g.e., s.87-94

⁶⁸ TDV İslam Ansiklopedisi, Karz Md., s.521.

gerekir. Baba, vasi ve mümeyyiz küçükler, temsil ettikleri kimsenin malını te-berrü edemedikleri gibi, ödünç vermeye de ehil değildirler. Ödünç verilen şey-yin karşı tarafa teslim edilmesi gerekir. Ödünç verilen şey misli nitelikte ola-bileceği gibi selem akdine konu olabilen herhangi bir mal da olabilir. Karz ak-dinde muhayyerlik (cayma hakkı) şart koşulsa bile bu şart geçerli değildir. Zira karz akdinde zaten taraflar dilediği zaman akdi feshetme hakkına sahiptir. Karz akdinde vade şartı da geçerli değildir. Aksi takdirde nesie faizi ortaya çıkabilmektedir. Borcun geriye ödenmesi sırasında verilen fazlalık başlan-gıçta şart koşulmuşsa veya örf haline gelmişse caiz değildir. Ancak herhangi bir şart koşulmamış ve bu konuda yerleşmiş bir adet yoksa verilen fazlalığın bir sakıncası yoktur. Nitekim Hz. Muhammed s.a.v. ödünç aldığı iki yaşındaki bir deve karşılığında daha değerli olan altı yaşındaki bir başka deve vermiş ve *“Şüphesiz sizin en hayırlınız, ödeme bakımında en güzel olanınızdır.”* şeklinde buyurmuştur.⁶⁹

Karzı hasen Türkiye’de pek yaygın olmamakla birlikte bazı katılım bankaları ve kamu kurumları tarafından uygulanmaktadır. Kuveyt Türk Katılım Bankası cari hesap müşterilerine yönelik belirli bir limit ve gösterilecek teminatlar dahilinde ödünç (karzı hasen kredisi) kullanırmaktadır.⁷⁰ Türkiye Finans Katılım Bankası da “Yedek Hesap” adı altında karzı hasenli cari hesap hizmetini başlatmıştır. Banka bu kapsamda müşterilerine herhangi bir kâr oranı ve işlem ücreti olmaksızın faturalarını ödeme ve ATM’lerden nakit çekme imkânı sunmuştur.⁷¹ Ziraat Katılım Bankası ise kurumsal müşterilerine yönelik nakdi finansman kapsamında vergi ve SGK prim ödemelerine yönelik “Karzı Hasen Finansmanı” adıyla finansman desteği sunmaktadır. Söz konusu finansman desteği banka ve kurum arasında belirlenen vade dahilinde kul-landırılmaktadır.

⁶⁹ Hamdi DÖNDÜREN (1988), a.g.e., s.87-88; TDV İslam Ansiklopedisi, Karz Md., s.521.

⁷⁰ Kuveyt Türk KT, Bankacılık Hizmetleri Sözleşmesi, Özel Cari Hesaplarla İlgili Hükümler

⁷¹ Katılım Dünyası, *Türkiye Finans’tan bir ilk: Karz-ı Hasen’li Cari Hesap*, 28 Temmuz 2015, <https://katilimdunyasi.com/2015/07/28/turkiye-finanstan-bir-ilk-karz-i-hasenli-cari-hesap/> (Erişim 20.4.2018)

Albaraka Türk Katılım Bankası de Karzı Hasen uygulamasını Umre Finansmanı için kullanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) 2017 yılı umre programı kapsamında hacı adaylarına yönelik olarak söz konusu bankayla taksit imkânı sunması için ilk protokolü imzalamıştır. Protokol kapsamında hacı adayları kullandıkları finansmanı herhangi bir vade farkı olmaksızın 4 veya 6 taksitte geri ödeme imkanına kavuşmuştur.⁷² DİB Albaraka Türk dışında Ziraat Katılım, Vakıf Katılım, Kuveyt Türk ve Türkiye Finans ile de protokoller imzalamıştır.

2.2.2 Diğer Faizsiz Finansman Sözleşmeleri

Müzaraa (zirai ortakçılık) toprak sahibinin sahip olduğu toprağı (araziyi) bu topraktan elde edilecek mahsulü bölüşmek üzere birisine işletmesi şeklinde kurulan bir emek-toprak ortaklığıdır. Bir başka tanıma göre ise müzaraa tarla sahibi ile bu tarlayı ekip biçecek kişi (ziraatçı) arasında ürün paylaşımına dayanan bir ortaklık türüdür. Bu ortaklığa göre arazi, emek sahibine ziraatçılık yapması için teslim edilir ve emek sahibi (ziraatçı) elde edilen üründen, oranı belirli şayi bir pay alır. Bir sözleşmeye bağlı olarak kurulan bu ortaklık türünde genel olarak her iki tarafın da akıl-baliğ olması ve toprağın ziraata elverişli olmasının yanı sıra tohumun kimin tarafından verileceğı, ekilecek şeyin nevi ve mahsulün bölüşüm şeklinin açıkça belirtilmiş olması gerekmektedir. Sözleşmenin bozulması halinde mahsul toprak sahibine ait olup tohumu çiftçi vermişse toprak sahibi uygun bir kira alır. Şayet tohumu toprak sahibi vermişse o zaman da hiçbir mahsul elde edilmese bile çiftçiye uygun bir ücret takdim edilir. Toprak sahibinin ölmesi durumunda varisler mahsul olgunlaşmaya kadar çiftçiye müdahalede bulunamazlar. Çiftçinin ölümü halinde ise çiftçinin varisleri çalışmayı devralıp kaldığı yerden sürdürebilir ve toprak sahibi ise bunu engelleyemez.⁷³

Müsakat (bağ-bahçe ortaklığı) ağaç sahibinin mahsulün arada paylaşılması şartıyla ağaçların bakımını yapacak birisiyle ortaklık sözleşmesine dayalı olarak kurulan bir emek ağaç ortaklığıdır. Bir başka tanıma göre ise müsakat ortaklığı hâlihazırda dikili meyve ağacı bulunan bahçe sahibi ile bu

⁷² Millî Gazete, *Diyanet taksitle umreye götüreceğ*, 27 Kasım 2016.

⁷³ AAOIFI İslami Standart 12, 2012, s. 295

meyve ağaçlarının bakımını üstlenip ürün yetiştirecek kişi arasında ürün paylaşımına dayanan bir ortaklık türüdür. Bu ortaklığa göre meyvesi yenen belirli miktardaki dikili ağaç, emek sahibine teslim edilir ve emek sahibi taraf elde edilen meyveden/üründen, oranı belirli şayi bir pay alır. Müsakat ortaklığı müzaraa ortaklığı ile çok benzerdir ancak müsakatta farklı olarak tohumu kimin tedarik edeceği ve toprağın ziraata uygun olup olmaması önemli değildir.⁷⁴

Müğarase ortaklığı (ağaç dikip yetiştirme ortaklığı) boş arazi sahibi ile ağaç dikip ürün almayı planlayan emek sahibi arasında ürün paylaşımına dayanan bir ortaklık türüdür. Bu ortaklık üzerinde ağaç bulunmayan boş arazi sahibi ile bu araziye ağaç dikecek emek sahibi arasında kurulur. Bu ortaklığa göre boş arazi, buraya ağaç dikip yetiştirecek emek sahibine teslim edilir ve taraflar yetiştirilen ağaçlara ve ağaçlardan elde edilen ürünlere başta anlaş-tıkları oranda sahip olurlar.⁷⁵

⁷⁴ Ahmet Tabakoğlu, a.g.e.

⁷⁵ AAOIFI İslami Standart 12, 2012, s. 295

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FAİZSİZ FİNANSAL KURULUŞLARA YÖNELİK MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA

Faizsiz finans ve bankacılığın kendine özgü doğası bu alana özgü muhasebe ve raporlama standartlarını da gerekli kılmıştır. 1980’lerin sonuna kadar sadece akademik alanda dillendirilen bu ihtiyaç 1990’ların başında İslami Finansal Kurumlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu’nun (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions – AAOIFI) kurulmasıyla birlikte önemli ölçüde giderilmiştir. Muhasebe standartlarının yanı sıra denetim, şer’i, yönetim ve etik alanlarda standartlar yayınlayan bu kurum bugün dünya genelinde uygulama alanına sahiptir. AAOIFI Muhasebe ve Denetim Standartları 2019 yılında Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından Türkçeye çevrilerek mevzuata kazandırılmış ve 1.1.2020’den itibaren faizsiz finans kurumlarının isteğe bağlı olarak uygulamasına izin verilmiştir. Bu bölümde öncelikle İslami açıdan muhasebe kavramı üzerinde durulmuş, ardından İslami finans kuruluşlarına yönelik ulusal ve uluslararası düzeyde muhasebe ve finansal raporlama düzenlemelerine değinilmiştir. Son olarak İslami finans kurumlarına yönelik Türkiye’deki geçmişten bugüne muhasebe ve finansal raporlama düzenlemeleri ele alınmıştır.

3.1 İSLAMİ AÇIDAN MUHASEBE

Muhasebe bilgi üretme sürecidir. Bir işletmenin tüm paydaşları potansiyel bilgi kullanıcısıdır. Ancak tüm paydaşlar bilgi kullanımı açısından aynı öneme sahip değildir. Finansal raporlar hazırlanırken yatırımcılar ve kreditorler daha çok öncelenir. İşletmeyle maddi ilişki içinde olan bu kesimlerin öncelenmesinin sebebi işletme içindeki finansal bilgilere doğrudan ulaşma imkanına sahip olmamalarıdır. Bu bakımdan yatırımcılar ve kreditorlerin işletme hakkında ortak bilgi ihtiyaçları göz önüne alınarak minimum bilgi akışı sağlanmaya çalışılır. Bu bağlamda işletmenin varlıkları, yükümlülükleri, özkaynakları, gelir ve giderleri ile nakit akışları hakkında özet bilgiler sunulur. Normal şartlarda muhasebeden beklenen tüm bilgi kullanıcılarına yönelik işletmenin finansal durumu hakkında ihtiyaç duyulan bilgileri sağlamaktır. Ancak bu durum genellikle maliyet ve zaman kısıtından dolayı mümkün olmaz.

Günümüz muhasebe anlayışında bilgi kullanıcılarının sadece finansal bilgilere odaklandığı varsayılır. Bu durumun tüm insanların homoekonomikus (ekonomi insanı) olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Oysaki insan günlük hayatında aynı zamanda dini inançları tarafından da yönlendirilen bir varlıktır. Dolayısıyla kararlarını sadece ekonomik bakımdan değil aynı zamanda dini inanışları bakımında da gözden geçirme ihtiyacı duyabilir. Dini inanca sahip bir insan ekonomik kararlarını alırken ekonomik refahını maksimum kılmamanın yanı sıra sevaplarını da maksimum kılmak isteyebilir. Böylelikle hem dünya hayatını hem de ahiret hayatını garanti altına almayı hedefler. Gerek Hristiyanlar gerek Museviler gerekse de Müslümanlar dünya hayatında Allah'ın rızasını elde etmenin anahtarı olan emir ve yasaklarına uymak suretiyle Cennet'i kazanacaklarına ve orada ebedi olarak kalacaklarına inanmaktadırlar. İktisadi anlamda İslam inancına göre Allah'ın rızasını kazanmanın birçok yolu bulunmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

- Farz olarak zekât vermek
- Nafile olarak sadaka vermek
- Faizli işlemlere girişmemek

- Haram olan ürün ve hizmetlerden uzak durmak (domuz ürünleri, alkollü içecekler, uyuşturucu maddeler, erkek için ipek ve altın, ölü hayvan eti, kumar, fuhuş vs.)
- Sosyal yardımlarda bulunmak
- Sadaka-i cariyede bulunmak (kamu yararına yapılan işler köprü, cami, eğitim kurumu, çeşme vs.)

Müslüman bilgi kullanıcıları yukarıda ifade edilen konularda bilgi sahibi olmak isteyebilir. Dolayısıyla işletmelerin Müslüman bilgi kullanıcılarının ihtiyaç duyduğu spesifik ancak hayati derecede önemli olan konuları da açıklaması gerekebilir. Örneğin Müslüman bir yatırımcı yatırım yapmak istediği işletmenin kazançlarını hangi kanallardan sağladığı, gelirleri içinde faiz gelirlerinin olup olmadığını ya da varsa ne kadar olduğu, işletmedeki payına isabet eden zekât tutarı gibi konular hakkında bilgi ihtiyacı duyabilir. Bu anlamda muhasebenin aynı zamanda hesap verilebilirlik ve sosyal sorumluluk fonksiyonlarına sahip olduğu öne sürülebilir.

3.1.1 Muhasebe Kavramı

Muhasebe, kullanıcıların bilinçli ekonomik kararlar almalarını mümkün kılmak için ekonomik olayların tanımlanması, kaydedilmesi, sınıflandırılması, yorumlanması ve iletilmesi olarak tanımlanabilir. Bilinçli ekonomik kararlar almanın nihai amacı mevcut sınırlı kaynakları en verimli ve kârlı olacak şekilde kullanıma tahsis etmektir. Muhasebe bir örgütün kaynaklarının oluşumunu, bu kaynakların kullanılma biçimini, örgütün işlemleri sonucunda bu kaynaklarda meydana gelen artış veya azalışları ve örgütün finansal açıdan durumunu açıklayan bilgileri üreten ve bunları ilgili kişi ve kuruluşlara ileten bir bilgi sistemidir.⁷⁶ Muhasebe, bir işletmeyle ilgili ekonomik olay ve işlemleri takip eden, sınıflandıran, belgelere dayandıran, kayıt altına alan, bunları

⁷⁶ Orhan SEVİLENGÜL (2003). *Genel Muhasebe*. Gazi Kitabevi, Ankara, s.9.

finansal tablo ve raporlara dönüştürerek ilgililere sunan bir bilgi üretim sistemidir.⁷⁷ Muhasebe, işletmelerdeki ekonomik olaylara ait kayıtlama, rapor düzenleme ve düzenlenen raporları yorumlayarak ilgililere mali açıdan yol göstermeye ilişkin usul ve kuralları öğreten bir bilim dalıdır.⁷⁸

Muhasebenin çıktısı finansal raporlardır. Muhasebenin ürettiği bilginin kullanıcılara iletilmesi finansal raporlar yoluyla sağlanır. Finansal raporlar bu raporları hazırlayan kuruluş ile bu kuruluşun paydaşları arasında bilgi transferini sağlayan, kuruluşun ise diğer benzer kuruluşlarla ve sektör içindeki yerini mukayese edilmesini sağlayan ayrıca kuruluşun mevcut ve geçmiş durumunu değerlendirmek suretiyle gelecekle ilgili planlar yapma ve faaliyetlerin organize edilmesine imkân sunan muhasebe çıktılarıdır.⁷⁹ Muhasebe ürettiği bilginin türüne göre finansal muhasebe, maliyet muhasebesi ve yönetim muhasebesi şeklinde üçe ayrılır. Finansal muhasebe sektör bakımından banka muhasebesi, sigorta muhasebesi, inşaat muhasebesi gibi alt dallara ayrılmaktadır. Muhasebe bilimi İslami açıdan el alındığında ise İslami muhasebe adıyla yeni bir disiplin karşımıza çıkmaktadır. Literatürde muhasebe bilimi İslam dininin gerekliliklerini dikkate alıyorsa “İslami muhasebe”, almıyorsa “geleneksel muhasebe” şeklinde adlandırılmaktadır.

3.1.2 İslami Muhasebe Kavramı

Hameed (2003) göre İslami muhasebe, işletmenin faaliyetlerini sürekli bir şekilde İslami ilkelere uygun olarak yerine getirdiğini ve sosyoekonomik amaçlarını gerçekleştirdiğini göstermek amacıyla paydaşlarına uygun bilgiler sağlayan muhasebe sürecidir.⁸⁰ İslami muhasebe standartları doğrudan doğruya

⁷⁷ Murat KİRACI ve Tunç KÖSE (2002), *IASC, FASB ve TMMOB’teki Muhasebe Standartları Süreci ve Uyumlaştırma*. Osmangazi Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 1, Sayı 3, Haz. 2002, s.48

⁷⁸ Remzi ÖRTEN (2000), *Genel Muhasebe ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulama Örnekleri*. Gazi Kitabevi, Ankara, s.2.

⁷⁹ IASB Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve.

⁸⁰ Maswati Abd. Talib, Amalina Abdullah and Asna Atqa Abdullah (2014). Syari’ah-Based Accounting (SbA): Awareness of Accounting Academicians in Malaysia. *Pertanika J. Soc. Sci. & Hum.* 22 (S): 175 – 196 (2014).

İslami öğretilerden türetilen muhasebe standartları olarak tanımlanabilir.⁸¹ İslami muhasebe, sosyal refahı artırmak ve Allah'ın lütfunu aramak gayesi ve bilginin potansiyel ve beklenen kullanıcıları tarafından bilinçli yargı ve kararlar alınmasını mümkün kılmak amacıyla – İslami dünya görüşü ve ahlakından esinlenen ve Şeri hükümler (İslam hukuku) ile uyumlu ekonomik ve diğer ilgili bilgilerin tanımlanması, ölçülmesi ve iletilmesi sürecidir.⁸² İslami muhasebe, bir kuruluşun İslami ilkelere göre hareket etme ve sosyoekonomik hedeflerini yerine getirme noktasında paydaşlarını ikna etmesini mümkün kılacak gerekli bilgileri (finansal bilgilerle sınırlı olması gerekmez) söz konusu paydaşlara sağlayan bir muhasebe sürecidir. İslami muhasebe aynı zamanda Müslümanların Allah'a karşı (kişiler arası/çevresel işlemler açısından) hesap verebilirliklerini değerlendirmelerine imkân sağlayan bir araçtır.⁸³ Gelişen bir disiplin olarak İslami muhasebe, genel olarak İslami bilgi kaynaklarını esas alarak bir organizasyonun finansal raporlamasıyla ilgilenmektedir. Hiç kuşkusuz İslami muhasebenin amaç, hedef, operasyonel faaliyetleri ve sonuçları İslam akaidi ve Şeriatına göre belirlenmiştir.⁸⁴

İslami muhasebe süreci finansal tablolara alma (recognition), ölçme (measurement), işlemlerin kaydedilmesi (recording) ile hakların ve yükümlülüklerin makul sunumu (fair presentation) aşamalarından oluşur. Bu anlamda İslami muhasebe ile geleneksel muhasebe arasında bir fark yoktur. Hak ve yükümlülüklerin finansal tablolara alınması meydana gelmekte olabilen gerçekleşmiş işlemlerin tüm değişikliklerini izleyen belirli bir dönemle ilgili olmasıdır. Ölçme, gerçekleşmiş işlemlerin finansal etkilerinin ve aynı döneme ait diğer olayların etkilerinin miktarını (parasal olarak) ifade etmektir. Kaydetme

⁸¹ Taheri, Mohammad R. (2000). The basic principles of Islamic economy and their effects on accounting-standards-setting. Published by Accountancy (www.accountancy.com.pk) on 9/11/2003. Aktaran, Siswantoro & Ibrahim (2017), p.49

⁸² Abul Rahim Abdul Rahman (2011), An Introduction to Islamic Accounting Theory and Practice. Kuala Lumpur, s. iv

⁸³ Shihab Ahmed Hameed (2009). Accounting and Auditing for Islamic Financial Institutions. International Islamic University Malaysia, Kuala Lumpur

⁸⁴ Alim Al Ayup Ahmed, (2012). Accounting in Islamic Perspective: A Timely Opportunity, A Timely Challenge. ASA University Review, ss. 11-31, s. 16

finansal etkilerin diğer olaylarla birlikte sınıflandırılmasıdır. Son olarak dönemsel raporlama ise belirli bir dönemdeki finansal kayıtların açıklanması olarak ifade edilebilir.⁸⁵ İslami perspektiften finansal raporlama işletmenin İslami ilkelere göre faaliyet gösterip göstermediği ve topluma ve çevreye karşı sorumluluklarını yerine getirip getirmediği değerlendirmesi yapmalarını mümkün kılmak amacıyla uygun bilginin kullanıcılara iletilmesi sürecidir.⁸⁶ İslami muhasebenin amacı girilen ekonomik faaliyetlerde sosyoekonomik adaletin tesis edilmesini gerçekleştirmek ve Allah'a, topluma ve bireylere karşı yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlamaktır. İslami muhasebenin teknik ve insani olmak üzere iki yönü vardır. İslami muhasebenin teknik yönü kâr dağıtımı ve zekât ölçümüyle ilgiliyken insani yönü topluma karşı sorumlulukların İslami ilkelere uygun olarak yerine getirilip getirmediğiyle ilgilidir.⁸⁷ İslami muhasebenin iki temel ilkesi tam açıklama ve sosyal hesap verebilirliktir.⁸⁸ İslami muhasebenin amaçları ve özellikleri aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:⁸⁹

- Sosyoekonomik adaletin sağlanmasına yardımcı olmak,
- Allah'a, topluma ve bireylere karşı yükümlülüklerin yerine getirilmesine yardımcı olmak,
- Dünya ve Ahiret hayatının kazanılmasına yardımcı olmak⁹⁰
- Kâr ya da servet yerine zekât maksimizasyonu (sadece bireysel çıkar değil aynı zamanda toplumsal refahın öne çıkarılması)
- Herhangi bir faaliyetin (muhasebe) politikası İslam Şeriatıyla uyumlu olmalı (Müslümanlar buna uymak zorundadır)

⁸⁵ Seif I. Tag El-Din (2014) a.g.e., s.2.

⁸⁶ MASB (2008) Financial Reporting from an Islamic Perspective. Draft Statement of Principles i-1, s. 16-18.

⁸⁷ Roszaini HANIFFA and Mohammad HUDAIB (2001), *A Theoretical Framework for the Development of the Islamic Perspective of Accounting*. (İçinde) NAPIER, C. & HANIFFA, R. M. (eds.), *Islamic Accounting*. Edward Elgar. s.20

⁸⁸ Lewis, M. K. (2001) a.g.e., s.125.

⁸⁹ Triuwono, I. (2000), Shari'ah Accounting Implementation of Justice in a form of trust, JAAI Vol. 4 No. 1, Jun 2000. (Aktaran) Ather, S. M. & Ullah, H. (2009) Islamic Accounting Systems and Practices, The Cost and Management, November-December, 2009, s.10

⁹⁰ Roszaini HANIFFA and Mohammad HUDAIB (2001). a.g.e., s.20

- Doğası gereği bireysel karakter ile sosyal karakter arasında bir denge kurar (Müslümanlar başkalarının refahıyla ilgilenen en cömert toplumdur)
- Girişim insanlığın ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerin baskısından kurtarmaya katılmaya teşvik edilir. (Ekonomik karar alma, ürün fiyatlarının belirlenmesi konularında doğru ve uygun bilgilerin sağlanması)
- Dünya ve ahiret arasında bir köprü görevi üstlenir (Her Müslümanın nihai amacı Allah'ın koyduğu emir ve yasaklara bu dünyada uyarak Cenneti kazanmaktır)

3.1.3 Geleneksel Muhasebe ve İslami Muhasebe Karşılaştırması

Geleneksel muhasebe piyasada bilgi etkinliğini sağlayarak mevcut kaynakların en verimli bir şekilde kullanılması için tahsis edilmesini nihai olarak amaçlamışken, İslami muhasebe kullanıcıları işletmenin giriştiği işlemlerde İslami ilkelere ne derecede uyduğu konusunda bilgilendirme ve gerek finansal gerekse sosyoekonomik amaçlarına ulaşip ulaşmadığını değerlendirme imkânı sunar. Aynı şekilde geleneksel muhasebe ekonomik olayları ve işlemleri tanımlamaya odaklanmışken İslami muhasebe sosyoekonomik ve dini olay ve işlemlere odaklanmıştır. Geleneksel muhasebede çoğunlukla tarihi maliyet üzerinden raporlama yapılırken İslami muhasebede en azından zekâtın hesaplanması konusunda cari değer üzerinden hareket edilir. Bilgi kullanıcıları konusunda da farklılıktan söz edilebilir. Geleneksel muhasebe özellikle yatırımcılar ve kredörlere odaklanılmışken, İslami muhasebede toplumun tüm kesimleri hedeflenmektedir. Bu ifadelerden İslami muhasebe ve geleneksel muhasebe arasında (a) bilgi sunma amacı, (b) tanımlanan bilginin türü, ölçüm şekli, kaydedilme şekli ve iletilme şekli ve (c) iletilen kesim (bilgi kullanıcıları) konularında farklılıklar ortaya çıktığı öne sürülebilir.⁹¹ Geleneksel muhasebe ile İslami muhasebe arasındaki farklılıklar aşağıdaki tabloda kısaca özetlenmeye çalışılmıştır.

⁹¹ Dwi RATMONO (2005). The Nature of Islamic Accounting and Cultural Influence on Perceived Usefulness of the Islamic Corporate Reporting: Perception of Moslem Accounting Academicians in Java. Master of Science in Accounting, Semarang: University of Diponegoro., s.25-6

Tablo 12: Geleneksel ve İslami Muhasebenin Özellikleri

Özellikler	Geleneksel Muhasebe	İslami Muhasebe
Felsefi bakış açısı	• Ekonomik akılcılık	• Tevhid (yaratıp idare etme ve hüküm koymada Allah'ın tek otorite olması)
İlkeler	• Seküler • Bireyci • Kâr maksimizasyonu • En güçlüünün hayatta kalması • Süreç	• Dini • Toplumsal • Makul kâr • Özkaynak • Çevre
Ölçütler	• Modern ticaret hukukuna dayalı – etikten ziyade keyfi • Sınırlı açıklama (kamu çıkarına uygun bilginin açıklanması) • Kişisel hesap verilebilirlik (kaynakları kontrol eden bireye odaklanan)	• İslam fıkından (Kur'an ve sünnet) ilham alan ahlaki kurallara dayalı • Tam açıklama (İslam fıkıyla uyumlu herhangi bir makul bilgi talebini sağlamak) • Kamusal hesap verebilirlik (kaynakların tüketimine katılan topluluğa odaklanan)

Kaynak: Abdullah. 2018:245; Baydoun ve Willet, 2000:82

Yukarıdaki tablodan görüleceği üzere geleneksel muhasebe ile İslami muhasebe arasındaki en temel farklılık dayandıkları dünya görüşü noktasında ortaya çıkmaktadır. Geleneksel muhasebe ekonomik akılcılık (homo ekonomikus) üzerine kurulmuşken İslami muhasebe Tevhid anlayışı üzerine şekillenmiştir. Farklı dünya bakış açıları geleneksel muhasebede seküler, bireyci, kâr odaklı, rekabet ve süreç ilkelerinin; İslami muhasebe ise dini, toplumsal, makul kâr, özkaynak ve çevre ilkelerinin benimsemesi sonucunu doğurmuştur.

3.2 DÜNYADA FAİZSİZ FİNANSAL KURULUŞLARA YÖNELİK MUHASEBE STANDARTLARI ÇALIŞMALARI

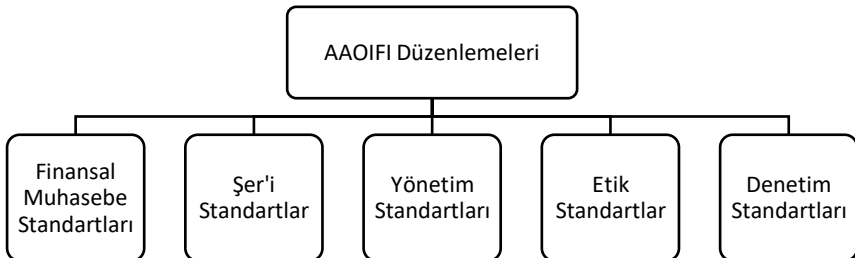
İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Standartları Organizasyonu (AAOIFI) uluslararası düzeyde İslami Finansal Muhasebe Standartları yayınlamaktadır.

yan tek kurumdur. Bununla birlikte Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu (IASB) da mevcut standartlarını İslami muhasebeye yakınlaştırma konusunda bazı girişimlerde bulunmaktadır. Böylelikle tüm dünyada uygulanabilir standartlar ortaya koymak suretiyle ortak bir muhasebe ve raporlama dili oluşturmak amaçlanmaktadır. Ancak IASB'nin halihazırda İslami finansal ürünlerle ilgili henüz tamamlanmış bir standardı bulunmamaktadır. Bu başlık altında AAOIFI finansal muhasebe standartları ile IASB'nin İslami muhasebe ile ilgili yaptığı çalışmalar ele alınmıştır.

3.2.1 İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI)

Faizsiz bankalar ve finansal kuruluşlar tarafından 26.2.1990'da Cezayir'de düzenlenen bir toplantıda, uluslararası standart ve uygulamalar ile İslami ilkelere uyumlu ihtiyaçları göz önüne alarak İslami finansal kuruluşların faaliyetleriyle ilgili muhasebe, denetim, yönetim ve etik standartlar hazırlamak ve geliştirmek amacıyla *İslami Bankalar ve Finansal Kuruluşlar Finansal Muhasebe Organizasyonu (Financial Accounting Organization for Islamic Banking and Financial Institution – FAOIBFI)* adıyla kâr amacı gütmeyen uluslararası ve özerk bir kurumun oluşturulması kararlaştırılmıştır. Söz konusu Kurum, İslam Kalkınma Bankası (IDB) öncülüğünde Bahreyn'in Manama kentinde 27.3.1991'de resmen faaliyete başlamıştır. Kurum İslami finansal kuruluşlara yönelik ilk standardını 1993 yılında yayınlamıştır. Kurumun adı daha sonra *İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions – AAOIFI)* olarak değiştirilmiştir. Aşağıda AAOIFI'nin düzenleme alanına giren konuları gösteren bir şekil sunulmuştur.

Şekil 15. AAOIFI Düzenlemelerinin Kapsamı

2018 Eylül sonu itibarıyla AAOIFI 54 Şer'i standart, 26 muhasebe standardı ve bir adet kavramsal çerçeve, 5 denetim standardı, 2 ahlaki kurallar ve 7 yönetim standardı olmak üzere toplamda 94 standart yayınlamıştır. AAOIFI'nin amaçları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- (a) Uluslararası standartları ve İslami ilke ve kuralları göz önüne alarak İslami finansal kurumların faaliyetleriyle ilgili muhasebe, denetim, yönetim ve etik fikirler geliştirmek,
- (b) İslami finansal kurumların faaliyetleriyle ilgili muhasebe, denetim, yönetim ve etik fikirleri ve bunların uygulanmasını eğitim seminerleri, dönemsel haber bültenlerinin yayınlanması, raporların hazırlanması, araştırma ve diğer araçlar vasıtasıyla yaymak,
- (c) Muhasebe standartları ve bunlara ilişkin yorumlar hazırlayıp sunmak yoluyla İslami finansal kuruluşlarca benimsenen muhasebe politikaları ve prosedürleri uyumlaştırmak,
- (d) Denetim ve yönetim standartları ve bunlara ilişkin yorumlar hazırlayıp sunmak yoluyla İslami finansal kuruluşlarla ilgili denetim ve yönetim uygulamalarının niteliğini ve homojenliğini artırmak,
- (e) İslami finansal kuruluşlara yönelik etik kuralların hazırlanması ve yayınlanması yoluyla bu kurumlarla ilgili iyi etik uygulamaları teşvik etmek,
- (f) Yatırım, finansman ve sigorta konularında Şer'i standartlar ve kurallar hazırlamak, sunmak ve yorumlamak yoluyla İslami finansal kurumların Şer'i denetim kurulları ile merkez bankalarının rolünün aktif hale getirilmesi niyetiyle, fetvalar ile bu kurumların uygulamaları arasındaki çelişki ve uyumsuzlukları önlemek amacıyla söz konusu Şer'i denetim kurulları arasında, mümkün olduğu ölçüde, kavram ve uygulama uygunluğu veya benzerliği sağlamak
- (g) İlgili düzenleyici organlar, İslami finansal kuruluşlar, İslami finansal hizmetler sunan diğer finansal kuruluşlar ve AAOIFI tarafından yayınlanan standartların yanı sıra açıklama ve yönergelerin uygulanması amacıyla muhasebe ve denetim firmalarıyla yakınlaşmak

AAOIFI faizsiz finansal kuruluşlara yönelik muhasebe ve raporlama standartları geliştirilmesinde çağdaş muhasebe düşüncesinde belirlenmiş olan amaçlardan yola çıkarak, bu amaçları İslam şeriatı süzgecinden geçirip daha sonra bunlardan İslam şeriatıyla uyumlu olanları kabul etmek, uyumlu olmayanlarıysa reddetmek şeklinde bir yaklaşım benimsemiştir. Bununla birlikte öncelikle İslam'ın özünü ve öğretilerini esas alan amaçlar belirleyip daha sonra çağdaş muhasebe düşüncesi bağlamında belirlenen bu amaçları değerlendirmek şeklinde ifade edilebilen başka bir yaklaşım daha öne sürülmektedir ki birçok yazar tarafından bu yaklaşım benimsenmektedir (Karim, 1986; Adnan & Gaffikin, 1997; Askari & Clarcke, 1997; Alam, 1997; Baydoun & Willet, 1997).

AAOIFI Finansal Muhasebe Standartları Bahreyn, Ürdün, Kırgızistan C., Morityus C., Nijerya, Katar, Katar Uluslararası Finansal Merkez (QIFC), Umman, Pakistan, Sudan, Suriye ve Yemen gibi ülkelerde tamamen veya kısmen yasal zorunluluk olarak uygulanmaktadır. Aynı zamanda Endonezya ve Pakistan'da yerel İslami muhasebe standartlarının geliştirilmesinde esas alınmış, Kuveyt'te ise rehber olarak önerilmektedir. AAOIFI Finansal Muhasebe Standartları düzenleyici kuruluşların yanı sıra çok sayıda Şer'i danışma şirketi, denetim firması, tekafül şirketi, bankacılık dışı finans şirketi, sermaye piyasası kuruluşu, eğitim/kurs kuruluşu tarafından da takip edilmektedir.

Şekil 16. AAOIFI Finansal Muhasebe Standartlarının Uygulanma Çevresi

Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere yasal zorunluluk olarak uygulayan ülke ve kurumlar Bahreyn, Ürdün, Kırgızistan C., Morityus C., Nijerya, Katar, Katar Uluslararası Finansal Merkez (QIFC), Umman, Pakistan, Sudan, Suriye, Yemen ve İslam Kalkınma Bankası (IDB) şeklindedir. Endonezya ve Pakistan AAOIFI Finansal Muhasebe Standartlarını yerel İslami muhasebe standartlarını geliştirirken referans olarak almışlardır. Dubai Uluslararası Finansal Merkez (DIFC), Labuan (Malezya’da federal bir bölge) ve Maldiv C. (Maldivler) ise AAOIFI Finansal Muhasebe Standartlarını esas alan ikincil raporlamaya izin vermektedir. Ayrıca Bangladeş’te bireysel bankalar gönüllü olarak AAOIFI Finansal Muhasebe Standartlarını uygulayabilmektedir. Kazakistan’ın

muhasebe mevzuatı AAOIFI Finansal Muhasebe Standartlarına göre geliştirilmiştir. Afrika ve Orta Asya'nın yanı sıra Brunei⁹², Dubai Uluslararası Finansal Merkez (DIFC), Mısır, Fransa, Kuveyt, Lübnan, Malezya, Suudi Arabistan, Güney Afrika, BAE ve Birleşik Krallıklar ise AAOIFI Finansal Muhasebe Standartlarını gönüllü olarak uygulayan ülkelerdir.

Umman'daki tam teşekküllü İslami bankalar ile İslami pencereler ve yabancı bankaların İslami banka şubeleri AAOIFI tarafından yayınlanan finansal muhasebe standartlarına uygun olarak muhasebeleştirme ve finansal raporlama yapmak durumundadırlar. AAOIFI'nin yetersiz kaldığı durumlarda ise ilgili IFRS'lerin kullanılmasına mücade edilmektedir.⁹³ Bununla birlikte AAOIFI Finansal Muhasebe Standartlarının dünya çapında uygulanması istenilen düzeyde değildir. Özellikle Müslüman çoğunluğa sahip daha birçok ülkede AAOIFI standartları henüz uygulama alanına sahip değildir. Taheri (2000) AAOIFI standartlarının çeşitli Müslüman ülkelerde uygulanmasının en iyi yolunun İslami muhasebe uzmanlarının birlikte hareket etmesiyle mümkün olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca İslam İşbirliği Teşkilatı (OIC) ülkelerinin İslami muhasebe standartları alanında ihtisas yapan araştırmacıları desteklemeye yönelik finansal kaynak sunmaları gerektiğini ve söz konusu standartları yasal olarak uygulamaları gerektiğini önermektedir.⁹⁴

3.2.1.1 İslami Finansal Kuruluşlarda Finansal Raporlamaya Yönelik Kavramsal Çerçeve

İslami finansal kuruluşlarca (İFK) yapılan finansal muhasebe ve raporlamanın ana amacını ve temel kavramlarını tanıtan Kavramsal Çerçeve AAOIFI'nin 22.06.2010'da düzenlenen 39 nolu toplantısında kabul edilmiş ve 01.06.2011'den itibaren yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Kavramsal Çerçeve AAOIFI Finansal Muhasebe Standartlarının esasını oluşturmaktadır. Bu kap-

⁹² Brunei ya da resmî adıyla Brunei Barış Ülkesi Devleti, Brunei Darü's-Selam Devleti Güneydoğu Asya'da Borneo adasında yer alan sultanlık. Ülkenin tek komşusu Malezya'dır. Başkenti Bandar Seri Begavan'dır.

⁹³ CBO (Central Bank of Omman), Islamic Banking Regulatory Framework. Title 3: Accounting Standards and Auditor Reports. Applicable Accounting Standards.

⁹⁴ Taheri, Mohammad R. (2000). a.g.e., p.6

samda işlem, olay, koşul ve durumların ne şekilde tanımlanacağı (varlık, yükümlülük, özkaynak, gelir veya gider olarak finansal tablolara alma), finansal tablo dışı bırakma, ölçme, açıklama ve finansal raporlarda sunma konusunda kılavuzluk sağlanmaktadır. Bu tür bir Kavramsal Çerçeve hazırlanmasında üç önemli neden öne sürülmüştür:

- a) Ortak bir muhasebe ve finansal raporlama çerçevesi kurma ve Şer'i ilke ve kurallarla uyumlu genel amaçlı finansal raporların ortak kullanıcılarına yardım etme ihtiyacı
- b) İFK'ler ile ticari ilişki içinde oldukları taraflar arasındaki ilişki ile geleneksel kuruluşlar, sigorta şirketleri, yatırım fonları ve diğer organizasyonlarla ticari ilişki içinde olanların ilişkisinden ayrılır. Geleneksel firmaların aksine İFK'ler yatırım ve finansman işlemlerinde faiz kullanamazlar, yüksek spekülasyonlu işlemlere girmezler ve İslam Şeriatının yasakladığı işlemleri yapamazlar.
- c) İFK'lerin finansal raporların ortak kullanıcılarının bilgi ihtiyaçları özgün ve spesifik olup dolayısıyla bu tür işletmelerin finansal raporları aynı tür işletmelerle kurulan ilişkinin ve bu işletmelerle girilen işlem, olay ve şartların özünü yansıtmalıdır.

Kavramsal Çerçevenin oluşturulmasında kullanılan yaklaşım finansal muhasebe ve raporlamanın temel amaçları ışığında aşağıda belirtilen şekilde oluşturulmuştur.

- a) Diğer standart belirleme organlarına ait muhasebe kavramlarından İslami ilkeler, doğruluk ve dürüstlük idealleriyle uyumlu olanların tanımlanması
- b) Şer'i ilke ve ideallerle uyumlu açıklama ve daha çok şeffaflığı gerektiren yönlerin tanımlanması
- c) Şeriat ve İFK finansal raporlarının amacına yönelik yeni kavramların geliştirilmesiyle çatışan diğer standart belirleme organlarınca kullanılan kavramların tanımlanması
- d) İFK'lerdeki belirli işlem ve olayların doğasını ifade eden kavramların tanımlanması. Ör., İFK'lerce mudarebe modeline göre mobilize edilen fonlar.

- e) Ana kullanıcıların, özellikle de genel amaçlı finansal raporlarda yer verilmeyen bilgilere ulaşma yetki ve imkânı bulunmayanların tanımlanması
- f) Finansal raporların kullanıcılarının bilgi ihtiyaçlarının tanımlanması

Kavramsal Çerçeveye göre Kamu otoriteleri ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayacak bilgi türlerini doğrudan elde etme güç ve yetkisine sahiptir. Buna karşılık diğer dış kullanıcıların bilgiye erişimi sınırlı ve İFK'lerin genel amaçlı finansal raporlarında sunulan bilgiye dayanmaktadır. Dolayısıyla, finansal raporların söz konusu kullanıcıların ortak bilgi ihtiyaçlarına odaklanması gerekmektedir. İFK'lerden ilave bilgi elde etme yetki ve imkânı bulunmayan finansal rapor kullanıcılarının ortak bilgi ihtiyaçları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- a) İFK'lerin finansal ve diğer tüm işlemlerinde Şer'i ilkelerle uyumlu hareket edip etmediğini değerlendirme imkânı sunan bilgi
- b) İFK'lerin maruz kaldıkları risklerin, işlemlerin, finansal durum ve faaliyetlerinden değerlendirilmesinde yardımcı olacak bilgi
- c) İFK'lerin (i) mevcut ekonomik kaynakları makul oranlarda değer artırmada kullanıp kullanmadığını, (ii) sosyal sorumluluklarını yerine getirip getirmediğini, (iii) kendileriyle ekonomik ilişki içinde olanların ekonomik ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığını ve (iv) uygun seviyede likiditeyi devam ettirip ettirmediğini değerlendirme imkânı sunan bilgi
- d) İFK ve çalışanlar arasındaki ilişki ile çalışanların geleceklerini değerlendirme imkânı sunan bilgi, haklarının güvence altına alınıp geliştirilmesi ve yönetsel ve üretken beceri ve yeteneklerini geliştirme yeteneği dahil.

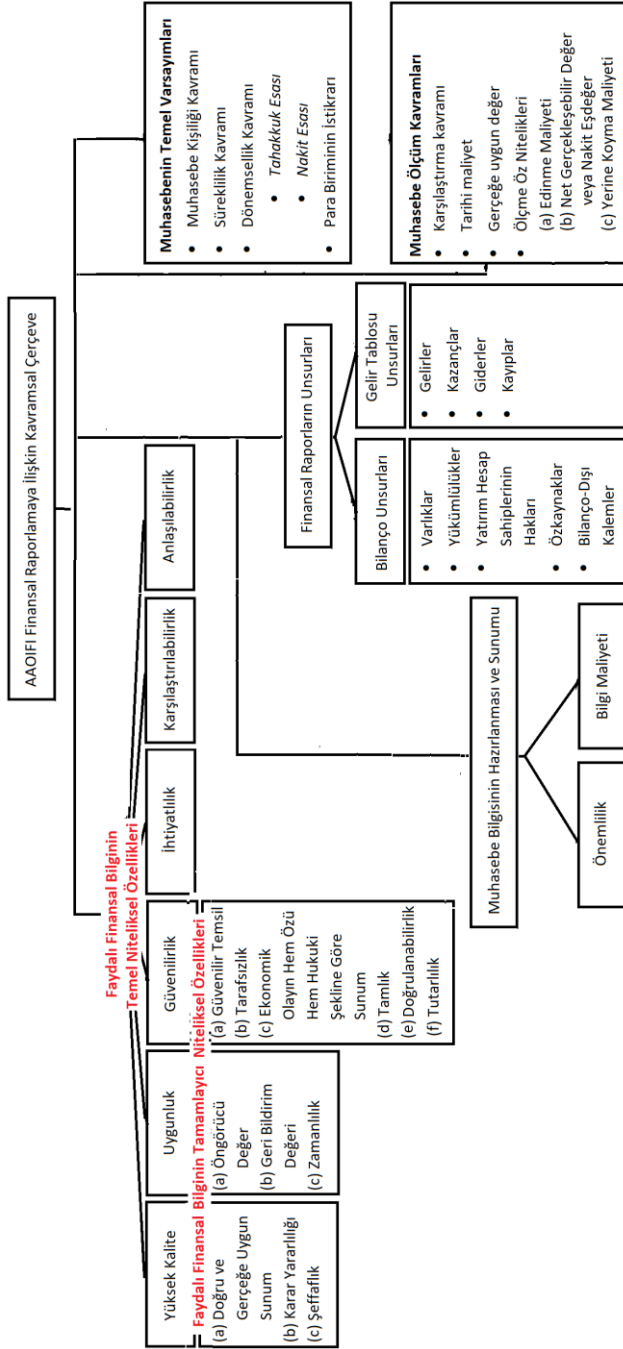
AAOIFI açısından finansal muhasebenin ve raporlamanın amaçları karar alma konusunda yardımcı olmak amacıyla finansal raporlarda yer verilen bilginin türünü ve doğasını saptamaktır. Bu nedenle, finansal muhasebenin amaçları finansal raporların kullanıcılarının ortak bilgi ihtiyaçlarına odaklanmak durumundadır. Aşağıdaki tabloda finansal muhasebenin ve finansal raporlamanın amaçlarını gösteren bir tablo sunulmuştur.

Tablo 13: Finansal Muhasebenin ve Finansal Raporların Amaçları

Finansal Muhasebenin Amaçları	Finansal Raporların Amaçları
a) Şer’i ilke ve kurallar çerçevesinde tüm çıkar gruplarının hak ve yükümlülüklerini saptamak b) İFK’nin yönetsel ve üretken yeteneklerinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve Şer’i ilkelerle uyumlu amaç ve politikalara göre hareket etmesini teşvik etmek c) İFK’lerle girilen işlerde makul kararlar almalarını mümkün kılmak amacıyla finansal raporlar aracılığıyla söz konusu raporların kullanıcılarına yönelik faydalı bilgiler sağlamak	a) İFK’nin Şer’i kurallara ve amaçlarına uyumu ile bu uygunluğu oluşturması hakkında bilgiler b) İFK’nin kaynak ve yükümlülükleri ile bunlarla ilgili işlem, olay ve durumların etkisi hakkında bilgiler c) Zekât hesaplamaya yönelik bilgiler d) İFK’nin emanetçi olarak sorumluluklarını yerine getirip getirmediği hakkında bilgiler e) İFK’nin sosyal sorumluluklarını yerine getirip getirmediği hakkında bilgiler

Aşağıdaki tabloda ise AAOIFI Kavramsal Çerçeve’deki şekliyle muhasebenin temel varsayımları, faydalı finansal bilginin temel ve tamamlayıcı niteliksel özellikleri, muhasebe bilgisinin hazırlanması ve sunumu, muhasebe ölçüm kavramları ve finansal raporların unsurlarının gösterildiği bir tablo verilmiştir.

Şekil 17: AAOIFI Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve

AAOIFI Kavramsal Çerçeveye göre muhasebe dört temel varsayım üzerine inşa edilmiştir. Bu varsayımlar muhasebe kişiliği kavramı, süreklilik kavramı, dönemsellik kavramı ve para biriminin satın alma gücünün istikrarı şeklindedir. Dönemsellik kavramı işletmenin sürekli kabul edilen ömrünün belli dönemlere (yıllık, altı aylık) ayrılmasıdır. Faaliyetlerle ilgili ortaya çıkan gider, gelir, kazanç ve kayıpların dönemlere yansıtılması konusunda tahakkuk esası ve muhasebenin nakit esası şeklinde iki yaklaşım vardır. Tahakkuk esasına göre söz konusu kalemler gerçekleştiği anda, nakit esası ise parasal olarak ödendiği ya da tahsil edildiği anda dönem sonucuna yansıtılmalıdır. IASB bunlardan ilkinin, AAOIFI her ikisini de benimsemiştir.

Finansal raporlamanın amaçlarından biri de işletmeyle ilgili karar alıcı olan kişilere yönelik faydalı bilgiler sunmaktır. AAOIFI'ye göre faydalı finansal bilginin temel özellikleri yüksek kalite, uygunluk, güvenilirlik, ihtiyatlılık, karşılaştırılabilirlik ve anlaşılabilirlik özelliklerine sahip olmalıdır. Bilginin yüksek kalitede olduğunun göstergeleri doğru ve gerçeğe uygun sunum, karar yararlılığı ve şeffaflık şeklinde ifade edilmiştir. Bilginin uygunluk ölçütleri ise öngörücü değer, geri bildirim değeri ve zamanlılık şeklindedir. Son olarak faydalı finansal bilginin güvenilir olduğunun göstergeleri de güvenilir temsil, tarafsızlık, ekonomik olayın özünün yanı sıra hukuki şekline göre sunum, tamlik, doğrulanabilirlik ve tutarlılık kavramlarıyla ifade edilmiştir.

Muhasebe bilgisinin hazırlanması ve sunumunda iki temel nitelik etkilidir. Bunlardan ilki önemlilik olup bilginin kullanıcılar açısından karar almayı etkileyen nitelikte olup olmamasıyla ilgilidir. Eğer bilgi karar alma aşamasında önemliyse sunulmalıdır. İkincisi ise bilgi maliyeti olup sunulacak bilginin getireceği fayda ile maliyetinin karşılaştırılmasıyla ilgilidir. Şayet bir bilgi önemli olmasına rağmen sunulması sonucunda sağlayacağı fayda, maliyetini karşılamıyorsa bu bilgiyi sunmanın bir anlamı olmayabilir.

Finansal tablo kalemlerinin ilk muhasebeleştirilmesi sırasında ve sonraki ölçümlerinde kullanılan bazı ölçütler bulunmaktadır. Bunlar AAOIFI Kavramsal Çerçevede ölçme öz nitelikleri, karşılaştırma kavramı, tarihi maliyet ve gerçeğe uygun değer şeklinde ifade edilmiştir. Ölçme öz nitelikleri varlık ve yükümlülüklerin finansal muhasebe amaçları doğrultusunda ölçülmesi

gereken nitelikler olup edinme maliyeti, net gerçekleşebilir (veya nakit karşılığı/nakit eşdeğer) değer ve yerine koyma maliyeti ölçütlerinden oluşmaktadır. Karşılaştırma kavramı döneme ilişkin gelir ve kazançlar ile gider ve kayıpların karşılaştırılarak net gelir veya net kayba ulaşılmasını ifade etmektedir. Tarihi maliyet varlık ve yükümlülüklerin ilk muhasebeleştirme sırasında finansal tablolara yansıtılan değerlerini ifade etmektedir. Son olarak gerçeğe uygun değer ise karşılıklı pazarlık ortamında istekli taraflar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutar şeklinde ifade edilebilir.

AAOIFI'ye göre, raporlama (reporting) İFK'lerin belirli bir tarihteki finansal durumu ile belirli bir dönemdeki finansal faaliyet sonuçları, nakit akışları, özkaynaklardaki değişimler ve bilanço-dışı yatırım hesaplarıyla ilgili dönemsel raporlar hazırlamaktır. Sunum (presentation) İFK'lerin faaliyet sonuçları ve finansal durumundaki nakit akışlarını da kapsayan diğer değişimleri tanımlamak amacıyla tamamlanmış işlem ve olayların finansal etkilerinin sınıflandırılmasıdır. AAOIFI Kavramsal Çerçeveye göre unsurlar (elements) işlem, olay ve şartların finansal etkilerinin gruplandırılmış geniş sınıflarıdır. Genel amaçlı finansal raporların temel unsurları varlıklar, yükümlülükler, yatırım hesap sahiplerinin hakları, özkaynaklar, bilanço-dışı kalemler, gelirler ile giderler ve kayıplardan oluşur. Finansal muhasebe süreci finansal tabloya alma, ölçme, sunum ve raporlama sürecidir. Dipnotlar finansal durum tablosunda, kâr veya zarar ve diğer kapsamlı gelir tablosunda (veya tablolarında), özkaynak değişim tablosunda ve nakit akış tablosunda sunulanlara ilave olarak açıklanan bilgileri içerir. Dipnotlar, bu tablolarda sunulan kalemler hakkında açıklamalar veya söz konusu kalemlerin alt sınıfları ile finansal tablolara alınma kistasını karşılamayan kalemler hakkında bilgi sağlar.

3.2.2 Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu (IASB)

Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (International Accounting Standards Committee – IASC) 1973 yılında kurulmuş ve yayınladığı standartları 2001 yılına kadar Uluslararası Muhasebe Standartları (International Accounting Standards – IAS) adıyla düzenlemeler yapmıştır. 2001 yılında adını Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Board – IASB) olarak değiştirmiş ve bundan sonraki standartları Uluslararası

Finansal Raporlama Standartları (International Financial Reporting Standards – IFRS) adıyla yayımlamaya başlamıştır. IASB dünyada çok geniş bir uygulama alanına sahiptir. Hemen her ülke IASB tarafından yayınlanan muhasebe standartlarını uygulamaktadır. Standartların uygulanması gönüllülük esasına dayanmaktadır. Ancak birçok ülke yasal ve kurumsal düzenlemeler yaparak uygulanmasını zorunlu hale getirmektedir. Böylece tüm dünyada ortak bir muhasebe ve finansal raporlama dilinin oluşturulması hedeflenmektedir. IASB’nin İslami finansal araç ve işlemleriyle ilgili herhangi bir standardı bulunmamakla birlikte bu konuda çalışmaları bulunmaktadır. Söz konusu çalışmaları İslami Finans İstişare Grubu (Islamic Finance Consultative Group – IFCG) aracılığıyla yürütmektedir. Ayrıca, IASB ile paralel olarak Asya Okyanusyası Standart Belirleyiciler Grubu (Asia-Oceanian Standard-Setter Group – AOSSG) da İslami finansla ilgili muhasebe ve raporlama konularında araştırmalar yapmaktadır. AOSSG yaptığı çalışmalarla, UFRS’lerin uygulanması sırasında çıkan zorluklar hakkında IASB’ye bir nevi danışmanlık yapmaktadır.

3.2.2.1 IASB Kavramsal Çerçeve

Finansal Raporlamaya Yönelik Kavramsal Çerçeve 16.05.2005 tarih ve 25702 sayılı Resmî Gazetede yayımlandığı haliyle Türkiye’de ilk etapta “Finansal Raporlamanın Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve” adıyla 01.01.2006’dan geçerli olmak üzere yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Kavramsal Çerçeve 27.01.2011’de “Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve” adını almıştır. Kavramsal Çerçeve finansal raporlamanın amacı, faydalı finansal bilginin niteliksel özellikleri, finansal tabloları oluşturan unsurların tanım, tahakkuk ve ölçümleme esasları ile sermaye ve sermayenin devamlılığı (korunması) kavramlarını açıklamaktadır.

Kavramsal Çerçevenin esasını oluşturan genel amaçlı finansal raporlamanın amacı mevcut ve potansiyel yatırımcılara, borç verenlere ve diğer kreditorlere raporlama yapan işletmeye yönelik kaynak sağlama kararlarını verme aşamasında faydalı finansal bilgi sağlamaktır. Mevcut ve potansiyel yatırımcıların, borç verenlerin ve kredi veren diğer tarafların birçoğunun, raporlama yapan işletmelerden doğrudan kendilerine bilgi sağlanmasını talep etme imkânı bulunmamaktadır. Söz konusu kesimler ihtiyaç duydukları finansal bilgiyi büyük oranda genel amaçlı finansal raporlardan elde ederler.

Bu bakımdan bu kullanıcılar genel amaçlı finansal raporlar açısından asli kullanıcılarıdır. Genel amaçlı finansal raporlar tarihi maliyet değer üzerinden hazırlanır. Başka bir ifadeyle işletmenin cari değeri hakkında doğrudan bir bilgi sunmazlar. Bununla birlikte değerın tespit edilmesine yardımcı olacak bilgiler sunarlar. IASB Finansal Raporlama Standartları azami sayıdaki asli kullanıcının bilgi ihtiyacını karşılayacak şekilde geliştirilmiştir. Ancak işletme için önemli olan alt bilgi kullanıcılarının ihtiyaçları da dikkate alınabilir. Aşağıdaki tabloda Kavramsal Çerçevenin kısa bir özeti sunulmuştur.

Tablo 14: IASB Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve

Temel Varsayımlar	
İşletmenin sürekliliği	
Faydalı Finansal Bilginin Niteliksel Özellikleri	
Temel Niteliksel Özellikleri	Destekleyici Niteliksel Özellikleri
- İhtiyaca Uygunluk ▪ Tahminlerde Kullanılabilme ▪ Teyit Etme (Geri Dönüt) - Gerçeğe Uygun Sunum ▪ Tam ▪ Tarafsız (Önyargısız) ▪ Hatasız	- Karşılaştırılabilirlik - Doğrulanabilirlik - Zamanlılık - Anlaşılabilirlik
Maliyet Kısıtı	
Değer Ölçüm Esasları	
- Tarihi Maliyet - Gerçeğe Uygun Değer - Kullanım Değeri (Varlıklar için)	- İfa Değeri (Yükümlülükler için) - Cari Maliyet
Finansal Tablo Unsurları	
Finansal Durum Tablosu Unsurları	Gelir Tablosu Unsurları
- Varlıklar - Borçlar - Özkaynaklar	- Gelirler - Giderler
Genel Amaçlı Finansal Rapor Kullanıcıları	
Asli Kullanıcılar	İkinci Derece Kullanıcılar
- Mevcut ve Potansiyel Yatırımcılar - Borç Verenler - Borç Veren Diğer Taraflar	- İşletme Yönetimi - Devlet ve Düzenleyici Kuruluşlar

IASB Kavramsal Çerçeveye göre işletmenin sonsuz bir ömre sahip olduğu ve yakın bir zamanda tasfiyeye ya da faaliyet hacminde bir daralmaya gitmeyeceği varsayımıyla hareket edilir. İşletmenin sonsuz kabul edilen ömrü

belirli dönemlere ayrılarak işlemler olaylar ve durumların işletmenin ekonomik kaynakları ve hakları üzerindeki etkileri tahakkuk esas gereği nakit hareketinin ne zaman gerçekleştiğine dikkat edilmeksizin ortaya çıktığı döneme yansıtılır. Faydalı finansal bilginin niteliksel özellikleri, raporlama yapan işletmenin finansal raporunda sunulan finansal bilgilere dayanarak mevcut ve potansiyel yatırımcılara, borç verenlere ve kredi veren diğer taraflara işletme hakkındaki kararlarını alırken azami faydada bulunacak bilgiyi tanımlamaktadır. Finansal bilginin faydalı olması o bilginin ihtiyaca uygun olması ve gerçeğe uygun olarak sunması anlamına gelir. Finansal bilginin karşılaştırılabilir, doğrulanabilir, anlaşılabilir ve zamanında sunulmuş olması halinde de söz konusu bilginin faydası arttırılmış olur.

İhtiyaca uygun finansal bilgi, kullanıcılar tarafından verilen kararları etkileme gücüne sahiptir. Finansal bilgi; tahminlerde kullanılabilme, teyit etme veya her iki özelliği birden taşıyorsa, verilen kararları etkileme gücüne sahiptir. İhtiyaca uygunluğun işletmeye özgü hali olan “önemlilik” kavramı bir bilginin verilmemesi veya yanlış verilmesi kullanıcıların belirli bir raporlama yapan işletmeye ilişkin finansal bilgiye dayanarak verecekleri kararları etkileyebiliyorsa bu bilginin önemli olduğunu ifade etmektedir. Finansal raporlarda açıklanması gereken ekonomik olayların gerçeğe uygun bir şekilde sunulması gerekir. Gerçeğe uygun bir sunumun tam olarak sağlanabilmesi için bu sunumun tam, tarafsız (önyargısız) ve hatasız bir şekilde sunulması gerekir.

Finansal tablolar işlem, olay ve koşulların finansal etkilerini ekonomik özelliklerine göre geniş gruplar halinde sınıflandırarak gösteren tablolardır. Dolayısıyla bir finansal tablo unsuru işlem ve diğer olayların finansal etkilerinin ekonomik özelliklerine göre geniş gruplar halinde sınıflandırılarak gösterilmiş halidir. Finansal durum tablosu unsurları varlıklar, yükümlülükler ve özkaynaklardan oluşurken gelir tablosu unsurları ise gelirler ve giderlerden oluşur.

Varlık geçmişte olan işlemlerin sonucunda ortaya çıkmış, işletme kontrolünde olan ve gelecekte işletmeye ekonomik fayda sağlaması beklenen değerlerdir. Borç geçmiş olaylardan kaynaklanmış ve ödenmesi halinde

işletmeden ekonomik fayda çıkışına neden olacak mevcut yükümlülüklerdir. Özkaynaklar ise işletme varlıklarından borçların düşülmesi halinde kalan kısmı ifade etmektedir. Gelir muhasebe döneminde, ekonomik yararlar işletme bünyesine varlık girişi veya diğer şekillerdeki varlık çoğalmaları sonucundaki artışı veya özkaynaklarda hissedarların yatırdıkları fonlar dışındaki kalemlerde artış meydana getiren borçlardaki azalmayı ifade eder. Giderler ise muhasebe döneminde, ekonomik yararlar varlık çıkışı veya diğer şekillerdeki varlık eksilmeleri sonucundaki azalışları veya özkaynaklarda hissedarlara yapılan ödemeler sonucunda ortaya çıkan azalmaların dışında özkaynaklarda azalma sonucunu doğuran borçlarda meydana gelen artışları ifade etmektedir.

IASB Kavramsal Çerçeveye göre finansal tablolara alma (recognition), “unsur (element) tanımını karşılayan bir kalemin finansal tablolara dahil edilmesi süreci” olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle unsur tanımını karşılayan bir kalemin varlık, borç, özkaynak, gelir veya gider unsurlarından hangisinin kapsamına girdiğinin belirlenmesi sürecidir. Bu süreçte değerlendirme yapılırken söz konusu kalemin (işlem veya olayın) hukuki yönünden ziyade ekonomik özü dikkate alınmaktadır.

3.2.2.2 İslami Finans İstişare Grubu (IFCG)

IASB’nin İslami finans ve yatırım araçlarıyla ilgili herhangi bir doğrudan standart düzenlemesi bulunmamaktadır. Bununla birlikte genel hatlarıyla birçok standart bu araçlarla ilişkilendirilebilmektedir. Ancak bazı durumlarda mevcut standartlar ihtiyaca cevap verememektedir. Bunun farkında olan IASB mevcut standartlarını İslami finansal ürünlerle uyumlaştırma konusunda çalışmalar başlatmıştır. Bu doğrultuda IASB bünyesinde 2011 yılında Şerî Uyumlu Araçlar ve İşlemler Çalışma Grubu (Consultative Group on Shariah-Compliant Instruments and Transactions) adıyla bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Daha sonra grubun adı İslami Finans İstişare Grubu (Islamic Finance Consultative Group – IFCG) olarak değiştirilmiştir. Grubun öncelikli amacı UFRS (IFRS)’lerin İslami Finansal Araç ve İşlemlere uygulanması sırasında ortaya çıkan zorlukları ele alıp tartışmaktır. Tartışılan konular daha sonra UFRS

Yorumlama Komitesi (IFRS IC)⁹⁵ gündeme alınmaktadır. IFCG'nin bugüne kadar düzenlediği toplantılar ve bu toplantılarda ele alınan konular aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 15: UFRS Yorumlama Komitesi Toplantıları

Toplantı Tarihi	Toplantı Yeri	Gündem Konusu
2.6.2013	Kuala Lumpur	Şerî Uyumlu Finansal Araçlar ve İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi
5.9.2014	Kuala Lumpur	UFRS 9'un İslami Finansa Uygulanmasındaki Sorunlar
9.4.2015	Bahreyn	UFRS 9'un İslami Finansa Uygulanmasındaki Sorunlar
13.6.2017	Jakarta	UFRS 9, UFRS 15 ve UFRS 16'nın İslami Finansa Uygulanmasındaki Sorunlar

Ayrıca IFCG tarafından 27.3.2018 tarihinde Dubai (BAE)'de Dubai Finansal İşlemler Kurumunda aşağıdaki başlıkları içeren kapsamlı bir toplantı düzenlenmiştir: (AP: Agende Paper)

- IFCG Toplantı Gündemi Mart 2018
- AP5: Endonezya Tecrübeleri: İslami Esaslı İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi
- AP6: Pakistan'da İslami Finansal İşlemlere Yönelik Muhasebe Standartları
- AP3: IFRS 9'a göre İslami Ürünlerde Erken Ödemeler: Erken Ödemede Tam Faiz Ödemeyi Gerektiren İslami Ürünler
- AP2: IFRS 17 Sigorta Sözleşmeleri (Sunum)

⁹⁵ UFRS Yorumlama Komitesi (IFRS Interpretations Committee): Kurum'un, standartların uygulanmasıyla ilgili soruları yorumlama ve cevaplandırma görevini üstlenmiş organıdır. Standartlar hakkında sorulan sorulara göre bir değerlendirme yaparak söz konusu standartlar hakkında gereksiz ve yarasız bulunabileceği gibi iyileştirilme yapılması da yorumlanabilir. Komite kararlarını Gündem Kararı (Agenda Decision) adıyla yayınlar ve 60 gün boyunca yorumlara açık tutulur. Komitenin kararları aynı zamanda UFRS'lerin uygulanması konusunda uygulayıcılara yol gösterici niteliğe sahiptir. Komite, UFRS Vakfı (IFRS Foundation) tarafından atanmış 14 üyeden oluşmaktadır.

- Bağlantılı İşlemler İçeren İslami Finans Anlaşmaları
 - AP1: IFRS’lerin Bağlantılı İşlem Örneklerine Uygulanması
 - AP1: IFRS’lerin Bağlantılı İşlemlere Uygulanması (Sunum)
- İslami Finansla İlgili Finansal Raporlama Sorunlarında Güncelleme
 - AP4: AOSSG İslami Finans Çalışma Grubu: İslami Finansal İşlemlerin UFRS’ye göre Raporlanması
 - AP4A: İslami Finansla İlgili Finansal Raporlama Sorunlarında Güncelleme (Sunum)

3.2.2.3 Asya Okyanusya’sı Standart Belirleyiciler Grubu (AOSSG)

IASB’nin İslami finansla ilgili çalışmaları kapsamında Asya Okyanusya’sı Standart Belirleyiciler Grubu (Asia-Oceanian Standard-Setter Group – AOSSG) aracılığıyla yürütmüş olduğu çalışmalardan da söz etmekte yarar vardır. AOSSG Asya Okyanusya’sı bölgesindeki muhasebe standardı belirleyicilerinden oluşan bir gruptur. Grup UFRS’lerin kabul edilmesine ilişkin sorunları tartışmak ve tecrübeleri paylaşmak ve yüksek kalitede küresel muhasebe standartlarının geliştirilmesine katkı sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. AOSSG’nin altında UFRS’nin İslami finansa uygulanmasında ortaya çıkan sorunları ortak bir platformda tartışmak ve çözüm önerileri sunmak amacıyla Malezya öncülüğünde İslami Finans Çalışma Grubu (Islamic Finance Working Group – IFWG) adıyla bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Grubun üyeleri Brunei, Endonezya, Pakistan, Suudi Arabistan ve Suriye’dir. Grubun üyelerinin coğrafi özellikleri göz önüne alındığında aslında Türkiye’nin de gruba dahil olması yerinde bir karar olabilir. Zira Türkiye’de de İslami finans alanında faaliyet gösteren birçok kuruluş bulunmakta ve bunlar da UFRS’lerin uygulanması sırasında birtakım sorunlarla karşılaşabilmektedirler. AOSSG’nin İslami finansla ilgili yapmış olduğu çalışmaların bir listesi aşağıda tablo olarak sunulmuştur.

Tablo 16: AOSSG'nin İslami Finansla İlgili Yapmış Olduğu Çalışmalar

Tarih	Konu
Ekim 2010	İslami Finansla ilgili Finansal Raporlama Sorunları
Aralık 2011	İslami Finansal İşlemler ve Kuruluşlar Muhasebesi AOSSG Anketi
Kasım 2013	Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Muhasebe ve İslami Finans AOSSG Anketi
Mart 2015	İslami Finansal Kuruluşların Finansal Tabloları Üzerine Bir Çalışma
Şubat 2017	İslami Finansal Kuruluşların Finansal Tabloları Üzerine 2014 Çalışmasına İlişkin Güncelleme
Şubat 2018	UFRS'ye Göre İslami Finansal İşlemler Raporlaması Raporu

AOSSG'nin Mart 2015 tarihli İslami Finansal Kuruluşların Finansal Tabloları Üzerine yapılan çalışmasının Türkiye ile ilgili bölümünde İslami finansal kuruluşların finansal raporlama çerçeveleri incelenmiş ve aşağıdaki tespitlerde bulunulmuştur:

- Türkiye'deki finansal kuruluşların muhasebe ve finansal raporlama işlemleri BDDK ve SPK olmak üzere iki ana düzenleyici kurum tarafından yönlendirilmektedir.
- BDDK mevzuatına göre Türkiye'deki tüm bankalar KGK'nın yayınladığı uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye Muhasebe Standartlarına (TMS) uymak durumundadırlar. Aynı şekilde SPK mevzuatına göre de Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarına uymakla yükümlüdürler.
- Finansal tablolarda icare ifadesi geçmemektedir. Bu türden kiralamalarda TMS 17 Kiralamalar standardı esas alınmaktadır. Kira geliri tahakkuk esasına göre kayda alınmaktadır.
- Kâr-zarar paylaşımlı yatırım hesapları sadece Albaraka Türk ve Kuveyt Türk Katılım bankalarında mevcuttur. Bu hesaplar her iki bankanın da bilançosunda yükümlülük olarak gösterilmiştir. Hesaplar başlangıçta, alınan tutarın gerçeğe uygun değeri olan maliyet değeriyle ölçülmüştür.

3.2.3 AAOIFI ve IASB'nin Karşılaştırılması

IASB Kavramsal Çerçeveye göre finansal raporlamanın temel amacı mevcut ve potansiyel yatırımcılara, borç verenlere ve kredi veren diğer taraflara yönelik işletmeye kaynak sağlama kararlarını verirken faydalı olacak finansal bilgiler sağlamaktır. AAOIFI Kavramsal Çerçeveye göre ise faydalı finansal bilgilerin yanı sıra İslami finansal kuruluşların İslami ilkeler ve İslam iş ahlakıyla ne derece uyumlu olduğu, sosyal sorumluluklarını yerine getirip getirmediği ve zekât hesaplama ve zekât dağıtımına yönelik bilgiler sunulmalıdır. IASB finansal araçlara yönelik spesifik bir ayırım yapmadan daha kapsayıcı standartlar yayımlarken AAOIFI murabaha, müşareke, mudarebe, sukuk, istisn'a, selem gibi doğrudan finansal ürünlerin adını taşıyan standartlar yayınlamaktadır.

IASB finansal işlem, olay ve durumların sadece ekonomik yönünü ve özünü dikkate alarak raporlarken, AAOIFI ayrıca hukuki yönünü de dikkate almaktadır. Örneğin AAOIFI'ye göre "sat ve geri kiralama" şeklinde gerçekleştirilen bir icare (finansal kiralama) işlemini gerçek bir satış işlemi olarak değerlendirmektedir. IASB finansman kullandırma işlemi olarak değerlendirmektedir. Buna bağlı olarak ilgili varlığın defter değerini aşan satış tutarı kâr olarak değil faiz geliri şeklinde değerlendirilmektedir.

Bir diğer önemli fark ise finansal durum tablosunda yükümlülüklerin sınıflandırılmasıyla ilgilidir. Örneğin İslami ortaklık sözleşmelerinden olan mudarebe ve müşareke IASB standartlarına göre birer ortaklık sözleşmesi değil finansman kullandırma işlemi olarak görülmektedir. Buna karşılık AAOIFI'ye göre bu işlemler bir ortaklık işlemi olup dolayısıyla aktarılan fonlar sermaye niteliğini taşımaktadır. Bu bakımdan finansal durum tablosunda Borç ve Özkaynaklar sınıflandırmasına ek olarak İslami Ortaklık Fonları ya da uygun görülecek başka bir adla üçüncü bir unsura ihtiyaç vardır. Diğer taraftan varlık tarafında da benzer bir revizyona gitmek gerekebilir. Aşağıda IASB ve AAOIFI standartlarını bazı yönlerden karşılaştıran bir tablo sunulmuştur.

Tablo 17: AAOIFI ve IASB'nin Karşılaştırılması

	AAOIFI	IASB
Yatırım Hesapları	- Özkaynak benzeri - Varlıkların dağıtılması - Bilançoya alma veya bilanço dışı bırakma - Beyana dayalı kâr ve zararın paylaşımı - Açıklama gereklilikleri - Müşterek rezervler (kâr dengeleme rezervi ve yatırım risk rezervi) yaratılabilir	- Finansal yükümlülük - İtfa edilmiş maliyetle gösterme - Müşterek fonlama maliyetinin tahakkuk ettirilmesi
Gayrimenkul Yatırımlarının Gerçeğe Uygun Değerindeki Değişimlerden Doğan Gerçekleşmiş Kayıplar	Gelir tablosunda tanımlanır	Özkaynaktaki değişimler tablosunda gerçeğe uygun değerdeki kümülatif negatif değişimler
Yatırım Konusu Maddi Duran Varlıkların Gerçeğe Uygun Değer Kazanç ve Kayıpları	Özkaynaklarda ayrı bir gerçeğe uygun değer rezervi olarak tanımlanır	Gerçeğe uygun değer modeline göre muhasebeleştirilirse gelir tablosuna yansıtılır
Finansal Kiralama	- Kira ödemeleri kiracı tarafından gider, kirala-yan tarafından gelir olarak muhasebeleştirilir. - Anapara ödeme kavramı yok - Mülkiyet kira döneminin sonunda ayrı bir sözleşmeyle devredilebilir.	Sözleşmenin şekli ne olursa olsun finansal kiralama olarak değerlendirilir.

Kaynak: CBO (Central Bank of Oman), IBRF, Title 3 – Accounting and Auditor Reports, p.45

İslami bankalar bünyesinde açtırılan yatırım (katılma) hesapları ortaklık sözleşmesi özelliği taşımaktadır. Hesap sahipleri sermaye sahibiyken (rabul mal), İslami banka söz konusu sermayeyi işleten (mudarib) konumundadır. Sermayenin işletilmesi sonucunda kâr sağlanabileceği gibi zarar da edilebilir. Kâr durumunda önceden belirlenen bir oran üzerinden hesap sahipleri ile İslami banka arasında kâr paylaşımı yapılır. Zarar durumunda ise hesap sahiplerine eksik ödeme yani anaparanın altında bir ödeme yapılır. Bu özellikleri itibarıyla yatırım hesapları İslami banka açısından ne yükümlülük ne de tam anlamıyla bir özkaynaktır. Her ikisinin özelliklerini göstermesi bakımından bu hesaplar finansal durum tablosunda özkaynak benzeri unsur olarak tanımlanabilir.

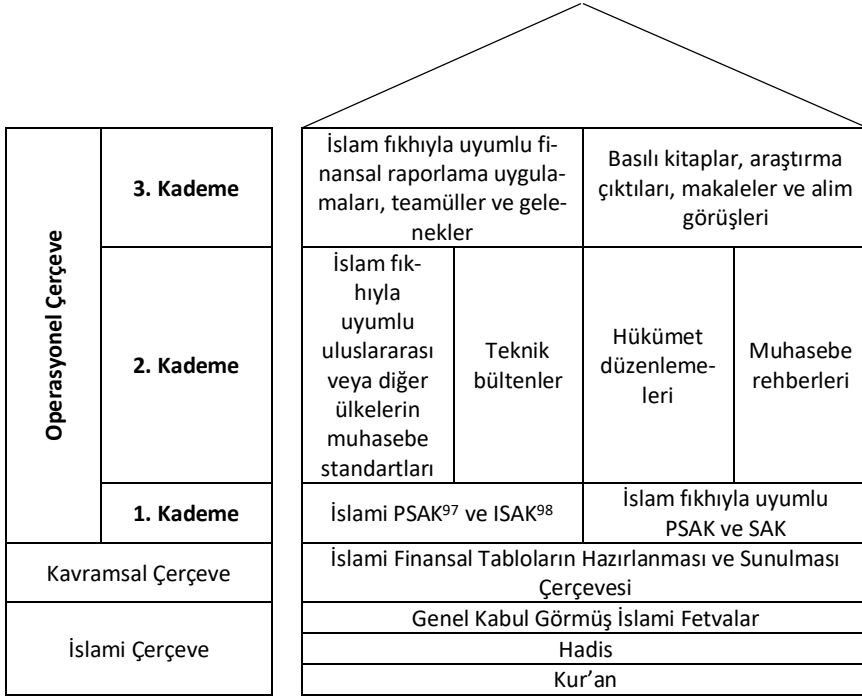
3.2.4 Endonezya Muhasebeciler Enstitüsü (IIA)

Yerel finansal raporlama standartları 1.1.2012’den itibaren IFRS’lerle uyumlu hale getirilen Endonezya’da finansal muhasebe standardı belirleme ve yayınlama yetkisi Endonezya Muhasebeciler Enstitüsü’ne (Ikatan Akuntan Indonesia – IAI) aittir. Söz konusu enstitü standart düzenleyici iki organdan oluşmaktadır. Birincisi genel olarak IFRS bazlı finansal raporlama standartlarına odaklanan Endonezya Muhasebe Standartları Kurulu (Indonesian Accounting Standards Board – IASB), ikincisi ise şer’i muhasebe standartları düzenleyen Endonezya Şer’i Muhasebe Standartları Kurulu (Indonesia Sharia Accounting Standards Board – ISASB)’dur. ISASB’nin üyeleri regülatörler, uygulayıcılar ve Endonezya Ulusal Şeriat Kurulu’ndan (Indonesian National Sharia Board – INSB) temsilcilerden oluşmaktadır. Şer’i uzmanlar özgün muhasebe standartları ortaya koymak amacıyla IAI çalışanları ile hareket etmektedirler. Bununla beraber yerel İslami muhasebe standartları AAOIFI FAS ile uyumlu olmayıp genel olarak finansal tabloların sunumu, icare, satış bazlı sözleşmeler, ortaklık bazlı sözleşmeler, tekafül, sukuk ve diğer (ör. zekât) işlemleri kapsamaktadır.⁹⁶

⁹⁶ AOSSG (2011), a.g.r., s.15-16

Aşağıdaki şekil Endonezya'daki Genel Kabul Görmüş İslami Muhasebe İlkeleri evini göstermektedir. Bu ev Endonezya'daki İslami muhasebe sistemi hakkında genel bir çerçeve çizmektedir.

Şekil 18. Endonezya Genel Kabul Görmüş İslami Muhasebe İlkeleri

Kaynak: Siti H. RUSTIANA, 2016:122.

Genel Kabul Görmüş İslami Muhasebe İlkeleri evi genel olarak operasyonel, kavramsal ve İslami olmak üzere üç çerçeveden oluşmaktadır. Operasyonel çevre de benzer olarak üç kademedan oluşmaktadır. En üst kademede İslam fıkhiyla uyumlu finansal raporlama uygulamaları, teamüller ve gelenekler ile İslami muhasebe alanında basılı kitaplar, araştırma çıktıları, makaleler ve ulema görüşleri yer almaktadır. İkinci kademede İslam fıkhiyla

⁹⁷ Pernyataan Standar Akuntansi Keuangan (PSAK): Finansal Raporlama Standartları Açıklamaları

⁹⁸ Interpretasi Standar Akuntansi Keuangan (ISAK): Uluslararası Finansal Raporlama Standartları

uyumlu uluslararası veya diğer ülkelerin muhasebe standartları, teknik bültenler, hükümet düzenlemeleri ve muhasebe rehberleri bulunmaktadır. Üçüncü kademede ise Finansal Raporlama Standartları Açıklamaları (PSAK) ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (ISAK) yer almaktadır. Endonezya’da İslami muhasebeyle ilgili birçok standart düzenlemesi yapılmıştır. Aşağıda Endonezya’da 1.1.2017’den itibaren uygulanmakta olan İslami Finansal Muhasebe Standartlarının bir listesi sunulmuştur.

Tablo 18: Endonezya İslami Finansal Muhasebe Standartları

No	İslami Finansal Muhasebe Standartları	Onay Tarihi	Yürürlük Tarihi
1	İslami Finansal Tabloların Hazırlanması ve Sunulmasına Yönelik Kavramsal Çerçeve	27.6.2007	1.1.2008
2	PSAK 59 İslami Bankacılık Muhasebesi	1.5.2002	1.1.2003
3	PSAK 101 İslami Finansal Tabloların Sunumu (Revize 2016)	25.5.2016	1.1.2017
4	PSAK 102 Murabaha Muhasebesi (Değişiklik 2016)	25.5.2016	1.1.2017
5	PSAK 103 Selem Muhasebesi (Değişiklik 2016)	6.6.2016	1.1.2017
6	PSAK 104 İstisn’a Muhasebesi (Değişiklik 2016)	6.6.2016	1.1.2017
7	PSAK 105 Mudarebe Muhasebesi	27.6.2016	1.1.2008
8	PSAK 106 Müşareke Muhasebesi	27.6.2016	1.1.2008
9	PSAK 107 İcare Muhasebesi (Değişiklik 2016)	6.6.2016	1.1.2017
10	PSAK 108 Tekafül (İslami Sigorta) Muhasebesi (Revize 2016)	25.5.2016	1.1.2017
11	PSAK 109 Zekât ve İnfak/Sadaka Muhasebesi	6.4.2010	1.1.2012
12	PSAK 110 Sukuk Muhasebesi (Revize 2016)	24.2.2015	1.1.2016

Kaynak: Ikatan Akuntan Indonesia (IAI)

PSAK 101 İslami Finansal Tabloların Sunumu PSAK 108 Tekafül (İslami sigorta) Muhasebesi düzenlemesiyle beraber tekafül varlık ve yükümlülüklerinin finansal tablolarda gösterimi 2016 yılında yenilenmiştir. Buna göre gelecekteki politika faydaları karşılıklarının finansal durum tablosunda yükümlülük olarak gösterilmesi yoluna gidilmiştir. Ayrıca murabaha, istisn’a, selem ve icare işlemlerine ilişkin gerçeğe uygun değer kavramı PSAK 68 Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü standardına göre yeniden düzenlenmiştir. PSAK 108 Tekafül (İslami Sigorta) Muhasebesi ilgili olarak da katılımcıların katkı

paylarının tanımlanması, gelecekteki teknik faydaların hesaplanması ve finansal tablolarda sunumu gibi konularla ilgili birtakım değişiklikler yapılmıştır. Kurul bunların dışında İslami Finansal Muhasebe Standartlarıyla ilgili olarak aşağıdaki teknik bültenleri de yayınlamıştır.

Tablo 19: ICAP İslami Muhasebe Teknik Bültenleri

No	Teknik Bülten	Açıklama
5	Murabaha Geliri ve İlgili Maliyetler	Yürürlükte
9	Murabahada Annüite Metodu Uygulaması	PSAK 102 Murabaha Muhasebesi (2013) devreye girmesiyle iptal edildi
12	İslami Repo İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi	Yürürlükte

Kaynak: Ikatan Akuntan Indonesia (IAI)

İslami Repo İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi Teknik Bültenine ilişkin taslak metin IAI'nın İslami Muhasebe Standartları Kurulu 8.2.2017'de yayınlamıştır. Söz konusu teknik bülten İslami repo işlemlerinin hem satıcı hem de alıcı tarafından muhasebeleştirilmesini gerektirmektedir. Bültenin içeriği ise genel olarak satışın ilk ayağının tanınması ve ölçülmesi, geri alım ve yeniden satış taahhüdünün tanınması ve yeniden ölçülmesi ile ikinci satın alma sözleşmesinin tanınması ve ölçülmesi konularını kapsamaktadır.

3.2.5 Pakistan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (ICAP)

Pakistan'da muhasebecilik mesleğinin yasal olarak tanımlanması 1930'lu yıllara dayanmaktadır. İlk olarak 1950'li yıllarda Pakistan Muhasebeciler Enstitüsü (the Pakistan Institute of Accountants – PIA) adıyla kurulan Pakistan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (the Institute of Chartered Accountants of Pakistan – ICAP) 1.6.1961'de bu adı almıştır. ICAP aynı zamanda AAOIFI'nin üyelerinden biri olup Pakistan'da muhasebe standartları geliştirmek ve uygulamak, denetim görevlerini yerine getirmek gibi sorumluluklara sahiptir. Bu görevlerin yerine getirilmesinde Teknik Hizmetler birimi sorumludur. Birimin genel olarak sorumlulukları uluslararası muhasebe ve denetim standartlarını incelemek ve kabul etmek, yerel standartlar ve teknik bültenler yayınlamak, İslami finansman ve yatırıma yönelik muhasebe standartları geliştirmektir.

23.12.1999'da Pakistan Yüksek Mahkemesine bağlı Şariat Temyiz Kürsüsünün ikinci bölümde bahsedilen riba ilgili kararı üzerine ICAP İslami finansman araçlarıyla ilgili çalışmalara başlamıştır. Bu doğrultuda öncelikle mevcut alt komite İslami finansman ve Yatırım Yöntemlerine Yönelik Muhasebe ve Denetim Standartları Komitesine dönüşmüştür. Komite tarafından Şirketler Yasası-2017'ye dayanılarak AAOIFI Finansal Muhasebe Standartları ve diğer ülke uygulamaları dikkate alınarak aşağıdaki İslami Finansal Muhasebe Standartları (Islamic Financial Accounting Standard – IFAS) geliştirilmiştir:

- IFAS-1: Murabaha
- IFAS-2: İcare
- IFAS-3: Kâr Zarar Paylaşım Hesapları

IFAS-1 Murabaha standardının birinci kısmında standardın oluşturulmasındaki arka plandan bahsedilmiştir. İkinci kısmında temel İslami ilkeler ve murabahanın özellikleri açıklanmıştır. Üçüncü kısmında murabaha türleri ele alınmıştır. Dördüncü kısmında ise muhasebe uygulamasından söz edilmiştir. Söz konusu standart bankaların finansal tablolarına 1.1.2006 tarihinden itibaren uygulanmaya başlamıştır.

1.7.2007'den itibaren yürürlüğe giren IFAS-2 İcare standardında genel olarak icarenin kiracıların ve kiralayanların finansal tablolarında gösterilmesi ve sat-geri kirala işlemleriyle ilgili özel durumlar üzerinde durulmuştur. Söz konusu standart genel olarak IASB tarafından hazırlanan muhasebe standartlarına ek olarak ilave hükümler ve açıklamalar içermektedir.

IFAS-3: Kâr Zarar Paylaşım Hesapları standardı ise kısıtlanmamış yatırım hesapları/kâr zarar hesapları, mudarebe ve müşareke işlemlerine yönelik muhasebeleştirme ve raporlama konularını ele almak amacıyla düzenlenmiştir. ICAP bu üç standardın dışında ayrıca aşağıdaki standartlar üzerinde de çalışmaktadır:

- IFAS-5: İslami Finansal Hizmetler Sunan Kuruluşların Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama
- IFAS-4: Azalan Müşareke

ICAP tarafından geliştirilen söz konusu İslami Finansal Muhasebe Standartlarının onaylanması ve uygulanması işlemi Pakistan Menkul Kıymetler ve Kambiyo Komisyonunun (SECP) sorumluluğundadır. SECP 22.05.2018 itibarıyla söz konusu standartların üçünü de onaylamış ve bünyesinde kuruluşlara uygulamaktadır.⁹⁹ Son olarak 21.03.2017’de ICAP altında muhasebe standardı belirleme sürecini güçlendirmek, şeffaflık ve istişareyi artırmak suretiyle kamu güvenini artırmak ve Pakistan’ın ekonomik ve yasal koşullarına uygun olarak küresel çapta kabul gören finansal raporlama standartlarının ve uygulamaların yerine getirilmesine katkıda bulunmak amacıyla bütün paydaşları bir araya getirmek amacıyla Muhasebe Standartları Kurulu (The Accounting Standards Board – ASB) adıyla bir alt birim oluşturulmuştur. ASB’nin görevlerinden biri de paydaşlarla görüş alışverişi yaptıktan sonra İslami Finansal Muhasebe Standartlarının kabul edilmesi konusunda ICAP’a değerlendirme ve tavsiyede bulunmaktır. Kurum ayrıca finansal raporlama sorunları, şekilleri, gerektiğinde kontrol listeleri, rehberler ve diğer iletim kanalları konusunda yönlendirmeler geliştirmekte ve muhasebe, finansal raporlama ve benzer konularda araştırmalar yapmaktadır. Özet olarak Pakistan’da bankacılık sektörüne yönelik olarak düzenlemeler aşağıdaki gibi toparlanabilir:

- Şirketler Yasası-2017 uyarınca Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından yayımlanan Uluslararası Muhasebe Standartları (IFRS)
- Şirketler Yasası-2017 uyarınca Pakistan Muhasebeciler Enstitüsü (ICAP) tarafından yayınlanan İslami Finansal Muhasebe Standartları (IFAS)
- Şirketler Yasası-2017 ve Bankacılık Şirketleri Yönetmeliği-1962 uyarınca yayınlanan hükümler ve direktifler
- Pakistan Devlet Bankası (SBP) ve Pakistan Menkul Kıymetler ve Kambiyo Komisyonunun (SECP) direktifleri

⁹⁹ SBP (State Bank of Pakistan), Islamic Banking Department. Islamic Banking Bulletin April-June 2014. Adoption of AAOIFI Accounting Standards: Case of Pakistan, p.14-16

3.2.6 Malezya Muhasebe Standartları Kurumu (MASB)

1997 yılında Finansal Raporlama Yasasına dayanılarak kurulan Malezya Muhasebe Standartları Kurumu (Malaysian Accounting Standards Board – MASB) IFRS’den uyarlanan muhasebe standartları yayınlamaktadır. Hem İslami olan hem de İslami olmayan kurumların IFRS bazlı bu standartları izlemesi gerekmektedir. MASB İslami kuruluşlara referans olması amacıyla IFRS bazlı standartları İslami işlemlere nasıl uygulanacağına dair Teknik Bültenler (Technical Releases) şeklinde ilave kılavuzlar yayınlamıştır. Bu kılavuzlar söz konusu muhasebe standartlarını geçersiz kılmayacak şekilde ilaveler yaparak tamamlamaktadır. MASB bu sayede IFRS’in Şer’i uyumlu işlemlere en iyi nasıl uygulanacağı konusunda bir fikir sunmaktadır.¹⁰⁰

Malezya’da, muhasebe çerçevesi IFRS’ye dayanmakta ve yerel olarak da Malezya Muhasebe Standartları Kurumu (MASB) Standartları benimsenmiştir. Spesifik İslami standartları kullanmak yerine, MASB İslami işlemleri en iyi şekilde nasıl uyarlanacağını açıklayan teknik bültenler sağlamaktadır. Daha fazla yönlendirme ise Merkez Bankasından gelmektedir. Son zamanlarda Malezya düzenleyici kuruluşlar ile yerel Şer’i danışmanlar arasında süren tartışma yerel finansal raporlama gerekliliklerinin genel olarak Şer’i kurallarla çatışmadığını doğrulamaktadır. Bu nedenle IFRS Malezya uygulamasında çok nadir olan açık veya belirgin bir Şer’i yasak yoksa uygulanmaktadır¹⁰¹.

MASB İslami finansal ürünlerle ilgili 15.09.2009’da Finansal Raporlama Yasası-1997’ye tabi kuruluşların raporlamasına uygulanmak üzere “SOP (Statement of Principles) i – 1 İslami Perspektiften Finansal Raporlama” adlı beyanı yayınlamıştır. Söz konusu beyanın 6. maddesinde Şer’i uyumlu işlem ve olaylar Şer’i bir yasaklama olmadığı takdirde MASB tarafından onaylanan muhasebe standartlarına göre muhasebeleştirileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla MASB tarafından onaylanan muhasebe standartları İslami ilkelerle uyumlu işlem, olay ve koşullara da uygulanabilmektedir. Bununla birlikte bu

¹⁰⁰ AOSSG Survey, 2011, s. 28

¹⁰¹ PWC, Open to Comparison: Islamic Finance and IFRS, 2010, p.15

beyanın MASB onaylı bir muhasebe standardı ya da bir Şer'i standart olmadığı ifade edilmiştir. Bu anlamda söz konusu beyanat sadece bir referans özelliği taşımaktadır.

İslami Perspektiften Finansal Raporlama beyanatına göre karar alacak olan bilgi kullanıcıları açısından, finansal raporlamanın finansal tablolara göre daha kapsamlı olması gerekir. İslami bakış açısına göre finansal raporlama finansal ve finansal olmayan bilgileri içerebilir. Ayrıca yıllık raporların diğer alanları gibi finansal tablolardan daha fazla alanlara uzanabileceği gibi sosyal ve çevresel unsurları da içerebilir. Bu konular çoğunlukla muhasebe standartları belirleyicileri tarafından ele alınan meseleler değildir. İşletme tarafından finansal olmayan bilginin kapsamlı sunumu sonuç raporunun finansal rapordan ziyade daha uygun bir şekilde İslami kurumsal rapor olarak adlandırılması gerektiği önerisini doğurmaktadır. İslami bakış açısından finansal raporlamanın özel alanı gibi görünen bazı alanlar da vardır. Bunlardan biri işletmedeki helal ve haram unsurların raporlanmasıdır. İslami bakış açısına göre finansal raporlama kalemlerin haram ve helal olarak ayrıştırılmasını gerektirir. Örneğin, finansman geliri çeşitli Şeri uyumlu kontrat türlerinden elde edilen faiz ve gelirleri arasında ayrıştırılmalıdır. İslami bakış açısından finansal raporlamaya özgü başka bir alan da zekât hesaplaması için ihtiyaç duyulan bilginin sunulmasıdır. Bazen işletmenin varlık ve yükümlülüklerine ilişkin ilave bilgiler işletmenin ödenecek zekât tutarını belirlemek için ihtiyaç duyulabilir.¹⁰²

İslami Perspektiften Finansal Raporlama beyanının Ek-A kısmında İslami perspektiften finansal raporlamanın bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Ayrıca İslami ve geleneksel muhasebenin karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Buna göre İslami perspektiften finansal raporlama işletmenin İslami ilkelere göre faaliyet gösterip göstermediği ve topluma ve çevreye karşı sorumluluklarını yerine getirip getirmediği değerlendirmesi yapmalarını mümkün kılmak amacıyla uygun bilginin kullanıcılara iletilmesi süreci olarak tanımlanmıştır.

¹⁰² MASB (2008) Financial Reporting from an Islamic Perspective. Draft Statement of Principles i-1, s. 16-18.

Ek-A kısmında son olarak İslami ilkelerle uyumlu işlem ve olayların muhasebeleştirilmesi konusuna değinilmiştir.

Ek-B kısmında ise İslami açıdan finansal tabloların hazırlanması ve sunulmasına ilişkin çerçeve değerlendirilmiştir. Buna göre kullanıcılar ve bilgi ihtiyaçları, finansal tabloların amacı, finansal durum, finansal performans, finansal durumdaki değişimler, dipnotlar ve diğer açıklayıcı notlar konuları ele alınmıştır. Ayrıca temel varsayımlar olan tahakkuk esası ve işletmenin sürekliliği kavramları; finansal tabloların niteliksel ve niceliksel özellikleri ele alınmıştır. Bu bağlamda; anlaşılabilirlik, uygunluk, önemlilik, güvenilirlik (gerçeğe uygun sunum, özün önceliği, tarafsızlık, ihtiyatlılık, tamlık), karşılaştırılabilirlik, uygun ve güvenilir bilgiyle ilgili sınırlılıklar (zamanlılık, fayda maliyet dengesi, niteliksel özellikler arasındaki denge), doğru ve gerçeğe uygun sunum kavramları İslami bakış açısından değerlendirilmiştir. MASB tarafından İslami ilkelerle uyumlu ürün ve hizmetlerle ilgili ayrıca teknik bültenler de yayınlanmaktadır. Bu bültenler genel olarak aşağıdaki gibidir:

Tablo 20: MASB'nin İslami Muhasebeyle İlgili Teknik Bültenleri

Bülten Kodu	Bülten Adı	Yürürlük Tarihi
TRi – 1	Ticari İşletmelere İlişkin Zekât Muhasebesi	1.7.2016
TRi – 2	İcare (Kiralama)	Geri çekilmiştir
TRi – 3	İslami finansal Kuruluşların Finansal Tablolarının Sunumu	1.1.2010
TRi – 4	Şer'i Uyumlu Satış Sözleşmeleri	1.1.2011

TRi – 1: Ticari İşletmelere İlişkin Zekât Muhasebesi adlı teknik bülten zekât ödeyen işletmelerin finansal tablolarında zekâtın muhasebeleştirilmesini ve sunulmasını belirlemeyi amaçlamaktadır. Buna göre finansal tablolarda zekât bilgisiyle ilgili olarak değerlendirme, sunum, ölçüm ve açıklamada gerekli olan durum ve koşullar açıklanmıştır.

TRi – 3: İslami Finansal Kuruluşların Finansal Tablolarının Sunumu adlı teknik bülten ise İslami bankacılık faaliyetleri yürüten İslami finansal kuruluşların finansal tablolarına ilişkin sunum ve açıklama esaslarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda söz konusu kuruluşların finansal tablolarını gerek önceki dönem tablolarla gerekse de sektördeki aynı türden kuruluşlarla karşılaştırma yapmayı mümkün kılacak gereklilikler düzenlenmiştir.

TRI – 4: Şer’i Uyumlu Satış Sözleşmeleri adıyla yayımlanan teknik bültenin amacı İslami ilkelerle uyumlu işlem ve olaylara ilişkin MASB tarafından onaylanan muhasebe standartlarının uygulanmasına kılavuzluk sağlamaktır. Söz konusu bülten hak satışı dışındaki İslami ilkelerle uyumlu satış sözleşmelerini kapsamaktadır.

Özet olarak Malezya’da İslami ilkelerle uyumlu işlem ve olaylar İslami ilkelerle çatışmadığı sürece MASB’nin onayladığı muhasebe standartlarına göre muhasebeleştirilmektedir. MASB’nin Fetva Kurulu bulunmamakla birlikte gerektiğinde fikir alışverişinde bulunmaktadır.

3.3 TÜRKİYE’DE FAİZSİZ FİNANSAL KURULUŞLARA YÖNELİK MUHASEBE STANDARTLARI ÇALIŞMALARI

Türkiye’de genel anlamda muhasebe düzenlemeleri alanındaki çalışmalar 1940’lı yılların başına dayanmaktadır. Bu kapsamda ortaya çıkan bazı oluşumlar genel olarak şöyledir: Ekspert Muhasipler ve İşletme Organizatörleri Derneği (1942), Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği (1967), Türkiye Muhasebeciler Dernekleri Federasyonu (1974), Mali Müşavirler Muhasebeciler Birliği Derneği (1976).

13.06.1989’da çıkarılan 3568 sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu ile muhasebecilik mesleği ilk kez yasal bir zemine kavuşmuştur. Bu gelişmeyle birlikte 1990 yılında Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) kurulmuştur. Birlik, muhasebe alanında Batı’daki gelişmeleri takip ederek 1994 yılında Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu’nu (TMUDESK) kurmuştur. Kurul, IASB tarafından yayımlanan uluslararası muhasebe standartlarını esas alarak bazı standartlar yayımlamıştır. Daha sonra bu görev 1999 yılında kurulan Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK)’na devredilmiştir. Diğer taraftan BDDK ve SPK da kendilerine tabi olan kurum ve kuruluşlara yönelik yine IASB’nin yayımlamış olduğu uluslararası muhasebe standartlarını esas alarak muhasebe standartları yayımlamışlardır. Son olarak 2011 yılında Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK)’nın kurulmasıyla birlikte TMSK’nin faaliyetlerine son verilmiştir. Ayrıca BDDK ve SPK tarafından yayımlanan muha-

sebe standartları da yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece KGK Türkiye’de muhasebe standartları yayımlayan tek kuruluş haline gelmiştir. Kısaca bahsedilen TMMOB, TMSK, BDDK, SPK ve KGK gibi kurumların muhasebe standartları alanında yapmış oldukları çalışmalar alt başlıklar halinde daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

3.3.1 Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMMOB)

Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMMOB) ülke çapında ortak muhasebe düzenlemesi oluşturmak amacıyla TMMOB tarafından 9.2.1994’te yayımlanan bir yönerge ile kurulmuştur. Kurul IASB (o dönemki adı IASC) tarafından yayımlanan Uluslararası Muhasebe Standartlarını (International Accounting Standards – IAS) esas alarak 1.1.1997’den itibaren yürürlüğe girmek üzere 14.4.1996’da Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) adıyla ilk etapta 11 adet taslak standart yayımlamıştır. Kurul daha sonra 8 adet standart daha yayımlamış böylece yayınlanan standart sayısı 19 adede ulaşmıştır. Ancak Kurul’un herhangi bir yaptırım gücü olmadığı için söz konusu standartlar tavsiye niteliğinden öteye geçememiştir. Kurul’un daha sonra açıklanacağı üzere TMSK’nin kurulmasıyla birlikte faaliyetlerine son verilmiştir.

Tablo 21: TMSDESK Muhasebe Standartları

TMS 1	Finansal Tabloların Sunuluşu
TMS 2	Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama
TMS 3	Nakit Akış Tabloları
TMS 4	Satışlar ve Diğer Olağan Gelirler
TMS 5	Konsolide Finansal Tablolar
TMS 6	İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi
TMS 7	Yatırımların Muhasebeleştirilmesi
TMS 8	Maddi, Maddi Olmayan Duran Varlıklar ile Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar
TMS 9	Amortisman Muhasebesi
TMS 10	Dönem Net Karı ve Zararı, Temel Hatalar ve Muhasebe Politikalarında Değişiklikler
TMS 11	Finansal Bilgilerin Bölümlere Göre Raporlanması
TMS 12	Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi
TMS 13	Stoklar
TMS 14	Borçlanma Maliyetlerinin Muhasebeleştirilmesi
TMS 15	Araştırma ve Geliştirme Giderleri
TMS 16	Banka ve Benzeri Kuruluşların Finansal Tablo. Kamuya Açıklanması
TMS 17	Kiralama İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi
TMS 18	Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Sözleşmeleri
TMS 19	Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Aktifler

TMSK 7.3.2002’de düzenlediği ilk toplantıda TMSDESK’in görevlerini üstlendiğini duyurmuştur. Böylelikle TMSDESK’in faaliyetleri de sona ermiş ve söz konusu muhasebe standartları yürürlükten kalkmıştır.

3.3.2 Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)

BDDK Muhasebe Uygulama Yönetmeliği doğrultusunda 22.6.2002 tarih ve Mükerrer 24793 sayılı Resmî Gazete ile IASB tarafından yayımlanan muhasebe standartlarıyla uyumlu olacak şekilde aşağıdaki tabloda belirtilen bir dizi muhasebe standardı yayımlamıştır.

Tablo 22: BDDK Tarafından Yayımlanan Muhasebe Standartları

Tebliğ No	Muhasebe Standardı Adı
1	Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi Standardı
2	Maddî Duran Varlıkların Muhasebeleştirilmesi Standardı
3	Maddî Olmayan Duran Varlıkların Muhasebeleştirilmesi Standardı
4	Kiralama İşlemlerine Dair Muhasebe Standardı
5	Bankanın Dahil Olduğu Risk Grubuyla Yaptığı İşlemlerin Muh. Standardı
6	Banka Birleşme ve Devirleri ile Bankalarca İktisap Edilen Ortaklıkların Muhasebeleştirilmesi Standardı
7	Varlıklardaki Değer Azalışının Muhasebeleştirilmesi Standardı
8	Karşılıklar, Şarta Bağlı Yükümlülükler ve Varlıkların Muh. St.
9	Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Dipnotlarda Açıklanması Standardı
10	Banka Çalışanlarının Haklarının Muhasebeleştirilmesi Standardı
11	Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi Standardı
12	Dönem Net Kâr/Zararı, Temel Hatalar ve Muhasebe Politikalarında Yapılan Değişikliklerin Muhasebeleştirilmesi Standardı
13	Bilanço Tarihinden Sonra Ortaya Çıkan Hususların Muh. St.
14	Malî Tabloların Yük. Enf. Dönemlerinde Düzenlenmesine İlişkin Muh. St.
15	Konsolide Malî Tabloların Düzenlenmesi, Bağlı Ortaklık, Birlikte Kontrol Edilen Ortaklık ve İştiraklerin Muhasebeleştirilmesi Standardı
16	Nakit Akım Tablosunun Düzenlenmesine İlişkin Muhasebe Standardı
17	Kamuya Açıklanacak Malî Tablolar ile Bunlara İlişkin Açıklama ve Dipnotlar Standardı
18	Vergilerin Muhasebeleştirilmesi Standardı ¹⁰³
19	Özel Finans Kurumlarınca Kamuya Açıklanacak Mali Tablolar ile Bunlara ilişkin Açıklama ve Dipnotlar Standardı ¹⁰⁴

19.10.2005 tarih ve 5411 sayılı Bankacılık Kanununun yürürlüğe girmesiyle birlikte bu standartlar uygulamadan kaldırılarak TMSK tarafından yayınlanan TMS/TFRS'ler benimsenmiştir.

29.11.2004 tarih ve 25655 sayılı Resmî Gazete ile 22.6.2002 tarih ve 24793 mükerrer sayılı Resmî Gazetede yayımlanan “Muhasebe Uygulama

¹⁰³ 12.08.2004 tarihli 25551 sayılı Resmi Gazete ile

¹⁰⁴ 27.06.2005 tarihli 25858 sayılı Resmi Gazete ile

Yönetmeliği”nin birinci maddesine "*Bu Yönetmelik hükümleri özel finans kurumları hakkında da uygulanır.*" fıkrası eklenerek söz konusu Yönetmeliğin kapsamı ÖFK’leri içine alacak şekilde genişletilmiştir. Ayrıca 31’inci maddesi de "*Özel finans kurumları ve bankalar tarafından uygulanacak tekdüzen hesap planı ve izahnameleri Kurulca düzenlenir.*" şeklinde değiştirilmiştir. Aynı zamanda 20.9.2001 tarih ve 24529 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan “Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik”in 37’nci maddesi de "*Özel finans kurumları, hesaplarını ve malî tablolarını, Kurum (BDDK) tarafından Kanunun 13’üncü maddesi uyarınca yürürlüğe konulan düzenlemelere uygun şekilde tutmak, yayımlamak ve ilgili mercilere göndermek zorundadır.*" şeklinde değiştirilerek ÖFK’lerin muhasebe ve raporlama uygulamalarının BDDK tarafından düzenleneceği açıkça belirtilmiştir.

Bu değişikliklerin hemen ardından BDDK ÖFK’lerle ilgili olarak “Özel Finans Kurumlarınca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ”i (29.11.2004 tarih ve 25655 sayılı Resmî Gazete) yürürlüğe koymuştur. İkinci iş olarak da Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine ilişkin 19 Sayılı Tebliğ ile “Özel Finans Kurumlarınca Kamuya Açıklanacak Mali Tablolar ile Bunlara İlişkin Açıklama ve Dipnotlar Standardını” (27.06.2005 tarih ve 25858 sayılı Resmî Gazete) yayımlamıştır. Söz konusu standardın içeriği genel olarak aşağıdaki bölümlerden oluşmaktadır:

- Birinci Bölüm: Genel Hükümler ve Mali Tablolar
- İkinci Bölüm: Muhasebe Politikaları
- Üçüncü Bölüm: Mali Bünyeye İlişkin Bilgiler
- Dördüncü Bölüm: Aktif Kalemlere İlişkin Açıklama ve Dipnotlar
- Beşinci Bölüm: Pasif Kalemlere İlişkin Açıklama ve Dipnotlar
- Altıncı Bölüm: Gelir Tablosuna İlişkin Açıklama ve Dipnotlar

ÖFK’lerin katılım bankası olarak zikredildiği 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle birlikte BDDK bazı tebliğ ve yönetmelikleri de değiştirmek/yenilemek durumunda kalmıştır. BDDK bu doğrultuda ilk olarak “Özel Finans Kurumlarınca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliği” (10.2.2006 tarih ve 26076 sayılı Resmî Gazete) yayımlamıştır. Söz konusu Tebliğe göre “Özel Fi-

nans Kurumlarınca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ”in (29.11.2004 tarih ve 25655 sayılı Resmî Gazete) adı “Katılım Bankalarınca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ” olarak değiştirilmiştir. Ayrıca söz konusu Tebliğde geçen "özel finans kurumu" ibarelerinin tümü "katılım bankası" olarak değiştirilmiştir.

BDDK ikinci olarak Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliği (01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmî Gazete) yayımlayarak Muhasebe Uygulama Yönetmeliğini yürürlükten kaldırmıştır. Yeni yönetmeliğin 4’üncü maddesinde *“Bankalar, faaliyetlerini bu Yönetmelik ve Kurulca çıkarılacak tebliğlere göre muhasebeleştirir. Faaliyetlerin, 16.1.2005 tarih ve 25702 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunun 1 sıra Nolu Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve Hakkında Tebliğ hükümleri çerçevesinde Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olarak muhasebeleştirilmesi esastır.”* ifadesine yer verilmiştir. Burada banka kavramı hem katılım bankalarını hem de geleneksel bankalarını kapsayacak şekilde kullanıldığı için ayrıca katılım bankası ifadesine yer verilmiştir. Dolayısıyla her iki banka türü de faaliyetlerini TMSK tarafından yayımlanan TMS’lere göre muhasebeleştirmek durumundadır.

BDDK TMS/TFRS’leri dikkate alarak “Katılım Bankalarınca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliği” (29.11.2004 tarih ve 25655 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan) yürürlükten tamamen kaldırarak yerine aynı isimle “Katılım Bankalarınca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliği” (26.1.2007 tarih ve 26415 Mükerrer sayılı Resmî Gazete) yayımlamıştır. Daha sonra “Katılım Bankalarınca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliği” de (26.1.2007 tarih ve 26415 Mükerrer sayılı Resmî Gazetede yayımlanan) yürürlükten kaldırmış ve yine aynı isimde “Katılım Bankalarınca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliği” (26.9.2017 tarih ve 30186 mükerrer sayılı Resmî Gazete) yayımlamıştır.

3.3.3 Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)

Hisse senetleri borsada işlem gören şirketler, yatırım ortaklıkları, hisse senetleri borsada işlem görsün veya görmesin tüm aracı kurumlar, portföy yönetim şirketleri ile bu işletmelerin bağlı ortaklığı, müşterek yönetime tabi ortaklığı ve iştiraki konumunda olan ve konsolidasyon kapsamı dışında tutulmamış olan şirketler tarafından düzenlenecek mali tablo ve raporlar ile bunların hazırlanması ve ilgililere sunulmasına ilişkin muhasebe ilke ve kurallarını belirlemek amacıyla Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından 15.11.2003 tarih ve 25290 mükerrer sayılı Resmî Gazetede yayımlanan “Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ (Seri XI, No: 25)” yürürlüğe konmuştur. Yürürlüğe konulan bu standartlar hazırlanırken IASB tarafından yayımlanan IAS ve IFRS’ler esas alınmıştır. Söz konusu tebliğ hükümleri 1.1.2005’ten sonra sona eren ilk ara mali tablolarda geçerli tutulmuştur.

Tablo 23: SPK Tarafından Yayımlanan Muhasebe Standartları

Kısım 1	Mali Tablolara İlişkin Genel İlkeler
Kısım 2	Mali Tabloların Sunumu
Kısım 3	Ara Mali Tablolar
Kısım 4	Nakit Akım Tablosu
Kısım 5	Hasılat
Kısım 6	Stoklar
Kısım 7	Maddi Varlıklar
Kısım 8	Maddi Olmayan Varlıklar
Kısım 9	Varlıklarda Değer Düşüklüğü
Kısım 10	Borçlanma Maliyetleri
Kısım 11	Finansal Araçlar
Kısım 12	İşletme Birleşmeleri
Kısım 13	Konsolide Mali Tab., Bağlı Ort., Müşt. Yönetime Tabi Teş. ve İştirakler
Kısım 14	Kur Değişiminin Etkileri
Kısım 15	Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Mali Tabloların Düzeltilmesi
Kısım 16	Hisse Başına Kazanç
Kısım 17	Bilanço Tarihinden Sonraki Olaylar
Kısım 18	Karşılıklar, Şarta Bağlı Yükümlülükler ve Şarta Bağlı Varlıklar
Kısım 19	Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklik ve Hatalar
Kısım 20	Kiralama İşlemleri
Kısım 21	İlişkili Taraflar
Kısım 22	Finansal Bilgilerin Bölümlere Göre Raporlanması
Kısım 23	Banka ve Benzeri Fin. Kuruluşların Mali Tablo. Kamuya Açıklanması
Kısım 24	İnşaat Sözleşmeleri
Kısım 25	Durdurulan Faaliyetler
Kısım 26	Devlet Teşvik ve Yardımları
Kısım 27	Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller
Kısım 28	Kurum Kazancı Üzerinden Hesaplanan Vergiler
Kısım 29	Çalışanlara Sağlanan Faydalar
Kısım 30	Emeklilik Planları
Kısım 31	Tarımsal Faaliyetler
Kısım 32	Mali Tablo ve Raporların Açıklanması, Kurula (SPK) ve Borsaya Gönd.
Kısım 33	İlk Dönem Mali Tablolar
Kısım 34	Muhtelif Hükümler

Daha sonra IASB tarafından yeni standartlar yayınlanmasıyla birlikte Kurul 21.12.2004'te yeni taslak standartlar yayımlamıştır. Bu standartlar

UFRS-1 İlk Uygulama Dönemi, UFRS-2 Hisseye Dayalı Ödemeler, UFRS-3 İşletme Birleşmeleri, UFRS-4 Sigorta Sözleşmeleri ve UFRS-5 Satılmak Üzere Elde Tutulan Cari Olmayan Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler şeklindedir.¹⁰⁵

3.3.4 Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK)

Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) 18.12.1999 tarih ve 23910 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 4487 sayılı Kanun'un¹⁰⁶ 27'nci maddesiyle Sermaye Piyasası Kanunu'na eklenen Ek Madde 1 ile kurulmuştur. Kurul üyeleri Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, YÖK, Hazine Müsteşarlığı, SPK, BDDK, TOBB ve TÜRMOB'dan olmak üzere toplamda 9 üyeden oluşmaktadır. Her bir üyenin görev süresi 3 yıl olarak belirlenmiştir.

Kamu tüzel kişiliğini haiz, idarî ve malî özerkliğe sahip Kurul'un genel olarak amacı denetlenmiş finansal tabloların sunumunda; finansal tabloların ihtiyaca uygun, gerçek, güvenilir, dengeli, karşılaştırılabilir ve anlaşılabilir nitelikte olmaları için ulusal muhasebe ilkelerinin gelişmesi ve benimsenmesini sağlayacak ve kamu yararı için uygulanacak ulusal muhasebe standartlarını saptamak ve yayınlamaktır.

TMSK 7.3.2002'de yaptığı ilk toplantısında TMUDESK'in görevlerini üstlendiğini belirtmiş ve böylece TMUDESK'in faaliyetleri de sona ermiştir. TMSK genel olarak IASC tarafından yayımlanan IAS ve IFRS'leri Türkçeye çevirerek TMS ve TFRS adıyla yayımlamıştır. Aşağıda Kurul'un TMS ve TFRS adıyla yayınladığı standartlar verilmiştir.

¹⁰⁵ SPK, Duyurular, SERİ: XI, NO: 25 Sayılı "Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ"İnin Yeni Yayımlanan Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Uyum Çalışması Kapsamında Hazırlanan Standart Taslakları, <http://www.spk.gov.tr/Duyuru/Dosya/20041221/0> (Erişim: 30.03.2018)

¹⁰⁶ Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılması ile Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odaları, Ticaret Borsaları ve Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun, Kanun No. 4487, Kabul Tarihi: 15.12.1999

Tablo 24: TMSK Tarafından Yayımlanan TMS/TFRS'ler

TMS 1	Finansal Tabloların Sunuluşu
TMS 2	Stoklar
TMS 7	Nakit Akış Tabloları
TMS 8	Muh. Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar
TMS 10	Bilanço Tarihinden Sonra Ortaya Çıkan Olaylar
TMS 11	İnşaat Sözleşmeleri
TMS 12	Gelir Vergileri
TMS 14	Bölgümlere Göre Raporlanma
TMS 16	Maddi Duran Varlıklar
TMS 18	Hasılat
TMS 19	Çalışanlara Sağlanan Faydalar
TMS 20	Kur Değişim Etkileri
TMS 21	Borçlanma Maliyetleri
TMS 24	İlişkili Taraflar
TMS 26	Emeklilik Fayda Planlarında Muhasebeleştirme ve Raporlama
TMS 27	Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar
TMS 28	İştiraklerdeki Yatırımlar
TMS 29	Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama
TMS 30	Banka ve Benzeri Kuruluş. Finansal Tablolarında Yapılacak Açıklamalar
TMS 31	İş Ortaklıklarındaki Paylar
TMS 32	Finansal Araçlar: Açıklamalar ve Sunumlar
TMS 33	Hisse Bazlı Kazanç
TMS 34	Ara Dönem Finansal Raporlama
TMS 36	Varlıklarda Değer Düşüklüğü
TMS 37	Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Aktifler
TMS 38	Maddi Olmayan Duran Varlıklar
TMS 39	Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme
TMS 40	Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller
TMS 41	Tarımsal Faaliyetler
TFRS 1	Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının İlk Uygulaması
TFRS 2	Hisse Bazlı Ödemeler
TFRS 3	İşletme Birleşmeleri
TFRS 4	Sigorta Sözleşmeleri
TFRS 5	Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler
TFRS 6	Maden Kaynaklarının Araştırılması ve Değerlendirilmesi

Kamu tüzel kişiliğine ve idari özerkliğe sahip Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun (KGK) 2.11.2011'de faaliyetlerine başlamasıyla birlikte TMSK'nin faaliyetleri de sona ermiştir. Dolayısıyla

TMSK'nın yayınlamış olduğu bu standartlar da uygulamadan kalkmıştır. Daha doğrusu KGK'ya geçmiştir.

3.3.5 Kamu Gözetim Kurumu (KGK)

Kamu tüzel kişiliğine ve idari özerkliğe sahip Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun (KGK) 26.9.2011'de kurulması kararlaştırılmış ve 2.11.2011 tarih ve 28103 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan "Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK" ile resmen gerçekleşmiştir. Söz konusu KHK'da Kurumun kurulma amacı "Türkiye Muhasebe Standartlarını oluşturmak ve yayımlamak, bağımsız denetimde uygulama birliğini, gerekli güveni ve kaliteyi sağlamak, denetim standartlarını belirlemek, bağımsız denetçi ve bağımsız denetim kuruluşlarını yetkilendirmek ve bunların faaliyetlerini denetlemek ve bağımsız denetim alanında kamu gözetimi yapmak" şeklinde belirtilmiştir. Kurumun görevlerinden biri de IASB tarafından yayımlanan IAS ve IFRS (UMS ve UFRS) ile tam uyumlu Türkiye Muhasebe Standardı (TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standardı (TFRS) adıyla muhasebe standartları yayımlamaktır.

Kurumun üyeleri genel olarak Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Maliye Bakanlığı'ndan ikişer kişi, Hazine Müsteşarlığı, SPK ve BDDK'nin bağlı olduğu bakanlıklar ile TÜRMOB ve TOBB'dan birer üye olmak üzere toplam dokuz üyeden oluşmaktadır. Başkan ve üyelerinin görev süresi ise altı yıl olarak belirlenmiştir. Kurulun görevleri genel olarak aşağıdaki gibidir:

- Uluslararası standartlarla uyumlu TMS'leri oluşturmak ve yayımlamak
- TMS'lerin uygulamasına yönelik ikincil düzenlemeleri yapmak
- Uluslararası standartlarla uyumlu ulusal denetim standartlarını oluşturmak ve yayımlamak
- Bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim kuruluşlarının kuruluş şartlarını ve çalışma esaslarını belirlemek, yetkilendirmek, ilan etmek, sicile kaydetmek
- Bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim kuruluşlarının faaliyetleri ile denetim çalışmalarını gözetlemek ve denetlemek

- UMSK (IASB) ve Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu ile muhasebe ve denetim alanında çalışmalar yapan diğer uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapmak

660 sayılı KHK'da belirtilen Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşların (KYİK), 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 397'nci maddesi çerçevesinde Bakanlar Kurulu kararıyla bağımsız denetime tabi olacakları ve yine 6102 sayılı TTK'nin 1534'üncü maddesinin ikinci fıkrasında sayılan şirketlerin münferit ve konsolide finansal tablolarının hazırlanmasında KGK tarafından yayımlanan TMS'ler esas alınmak durumundadır. KGK diğer işletmeler içinse 29.7.2017 tarih ve mükerrer 30138 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan "Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı Hakkında Tebliğ (Sıra No: 56)" ile 1.1.2018'den itibaren uygulanmak üzere "Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS)" yayımlamıştır.

Kurum bankalarla ilgili doğrudan bir denetim faaliyetinde bulunmamaktadır. Bununla birlikte bankalar da dahil kamu yararını ilgilendiren kuruluşların denetim faaliyeti sadece KGK tarafından yetkilendirilen bağımsız denetim kuruluşları tarafından yapılmaktadır. Kurum bu yetkilendirmeyi yaparken bunların ilgili olduğu sektörü düzenleme ve denetleme yetkisi bulunan kurul, kurum veya kuruluşların görüşünü almaktadır. KGK, IASB tarafından yayımlanan standartlarla tam uyumlu olarak TMS'ler yayımlamaktadır. Daha önce IASB (UMSK) muhasebe standartları ele alındığı için burada KGK tarafından yayımlanan muhasebe standartlarına yer verilmemiştir.

Türkiye'de muhasebe standartları düzenlemek ve yayımlamakla ilgili tek yetkili kurum KGK'dır. KGK kurulması "Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK" ile gerçekleşmiştir. Söz konusu KHK'nın birinci maddesinde düzenlemenin amacı "Uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye Muhasebe Standartlarını oluşturmak ve yayımlamak, bağımsız denetimde uygulama birliğini, gerekli güveni ve kaliteyi sağlamak, denetim standartlarını belirlemek, bağımsız denetçi ve bağımsız denetim kuruluşlarını yetkilendirmek ve bunların faaliyetlerini denetlemek ve bağımsız denetim alanında kamu gözetimi yapmak yetkisini haiz Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun kuruluş,

teşkilat, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları düzenlemek” şeklinde ifade edilmiştir. Söz konusu amaç belirtilirken aynı zamanda KGK’nin yetkileri de genel olarak belirtilmiştir. Bu yetkilerden biri de *“uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye Muhasebe Standartlarını oluşturmak”* şeklinde belirtilmiş ancak uluslararası standartlardan kastedilenin ne olduğu açıkça belirtilmemiştir. Dolayısıyla KGK Türkiye Muhasebe Standartlarını oluştururken IASB tarafından yayımlanan IAS ve IFRS’leri (UMS ve UFRS) esas alabileceği gibi yine uluslararası olarak İslami finansal kuruluşlara yönelik muhasebe standardı yayınlayan AAOIFI muhasebe standartlarını da esas alabilir.

Söz konusu KHK’nin dokuzuncu maddesinde de benzer şekilde Yönetim Kurulunun görev yetkileri belirtilirken de uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye Muhasebe Standartları ifadesi kullanılmış dolayısıyla burada da uluslararası standartlardan ne kastedildiği açıkça belirtilmemiştir. Bu bakımdan KGK dilediği takdirde AAOIFI tarafından yayımlanan muhasebe standartlarını Türkiye Muhasebe Standartları adı altında yayımlayabileceği gibi AAOIFI tarafından yayımlanan denetim standartlarını da benzer şekilde yayımlayabilir. Özet olarak söz konusu KHK’dan yola çıkarak KGK’nin AAOIFI muhasebe ve denetim standartlarını Türkiye Muhasebe Standartları ve Türkiye Denetim Standartları adıyla yayımlamasının önünde herhangi bir yasal engelin olmadığı çok açıktır. Zira söz konusu KHK’nin hiçbir yerinde uluslararası muhasebe standartlarından neyin kastedildiği hiçbir şekilde belirtilmemiştir. Dolayısıyla KGK; IASB ve AAOIFI gibi uluslararası muhasebe standartları yayımlayan herhangi bir organizasyonu esas alabilir.

3.3.5.1 KGK Faizsiz Finans Muhasebe Standartları

Geleneksel muhasebede olduğu gibi İslami muhasebe alanında da standartlaşma çalışmaları bulunmaktadır. Merkezi Bahreyn’in Manama kentinde bulunan AAOIFI 1991 yılından bu yana İslami finansal kurumlara yönelik Finansal Muhasebe Standartları (FMS) adıyla düzenlemeler yapmaktadır. KGK 5.11.2018’de kamuoyunun görüşüne sunulmak üzere Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS) Taslak Metinleri yayınlamıştır. AAOIFI muhasebe standartlarını esas alan bu metinlerin hazırlanmasındaki amaç faizsiz finans sektörüne ilişkin muhasebe, denetim, etik ve yönetim standartlarının mevzuata kazandırılması olarak belirtilmiştir. Böylelikle Türkiye’de faizsiz finans

sektörünün gelişimine katkı sağlamak ve söz konusu sektörle ilgili finansal işlemlerin kalitesiyle bu işlemler hakkında farkındalığı arttırmak hedeflenmiştir.

Bir önceki başlıkta da ifade edildiği üzere KGK'nın böyle bir çalışmada bulunmasına yönelik hiçbir kısıt bulunmamaktadır. Nitekim 13.1.2011 tarih ve 6102 sayılı TTK'nin 88'inci maddesinin üçüncü fıkrasında KGK, değişik işletme büyüklükleri, sektörler ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar için özel ve istisnai standartlar koymaya ve farklı düzenlemeler yapmaya yetkili kılınmış ve bu tür standart ve düzenlemelerin, Türkiye Muhasebe Standartlarının bir parçası olacağı belirtilmiştir. Ayrıca 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı çerçevesinde faizsiz finansa yönelik uluslararası standartların mevzuata kazandırılması görevi de yine KGK'ya verilmiştir. Bu kapsamda KGK, AAOIFI ile imzalanan bir protokol çerçevesinde söz konusu kurum tarafından hali hazırda yayınlanmış olan muhasebe, denetim, etik ve yönetim standartlarını mevzuata kazandırmak amacıyla ilk etapta aşağıda belirtilen standartları Türkçeye çevrilmesini sağlamış ve kamuoyunun görüşüne sunmuştur:

- Faizsiz Finans Kuruluşlarının Finansal Raporlamasına İlişkin Kavramsal Çerçeve
- FFMS 1: Katılım Bankaları ve Faizsiz Finans Kuruluşlarının Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama
- FFMS 3: Mudarebe
- FFMS 4: Müşareke Finansmanı
- FFMS 7: Selem ve Paralel Selem
- FFMS 9: Zekât
- FFMS 10: İstisna' ve Paralel İstisna'
- FFMS 28: Murabaha ve Diğer Vadeli Satışlar

Bu standartların mevzuata kazandırılmak istenmesindeki temel amaçlar genel olarak aşağıda belirtildiği gibidir:

- Türkiye'deki faizsiz finans kuruluşlarının finansal tablolarının hem ülke içindeki kuruluşlarla hem de benzer nitelikteki yabancı kuruluşlarla karşılaştırılabilirliğini arttırmak,

- Faizsiz finans kuruluşlarımızın finansal tablolarında gerçeğe ve ihtiyaca uygun bilginin sunulması ve özellikle bu kuruluşların faaliyetlerine uygun şekilde finansal tablolar sunmalarını sağlamak

Bu standartlar 2019 yılı içinde KGK tarafından Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS) adıyla Türkçeye çevrilerek mevzuata kazandırılmıştır. 1.1.2020’den itibaren de işletmelerin isteğe bağlı olarak bu standartları uygulamalarına izin verilmiştir. Bu standartlar aşağıda belirtildiği gibidir:

FAİZSİZ FİNANS MUHASEBE STANDARTLARI
Faizsiz Finans Kuruluşlarının Finansal Raporlamasına İlişkin Kavramsal Çerçeve
Faizsiz Finans Muhasebe Rehberi 1: Faizsiz Finans Muhasebe Standartlarının Faizsiz Finans Kuruluşları Tarafından İlk Kez Uygulanması
FFMS 1: Katılım Bankaları ve Faizsiz Finans Kuruluşlarının Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama
FFMS 3: Mudarebe Finansmanı
FFMS 4: Müşareke Finansmanı
FFMS 7: Selem ve Alt Selem
FFMS 8: İcare ve İcare Muntehiye Bittemlik
FFMS 9: Zekât
FFMS 10: İstisnâ ve Alt İstisnâ
FFMS 14: Yatırım Fonları
FFMS 16: Yabancı Para İşlemleri ve Yurtdışındaki İşletmeler
FFMS 18: Geleneksel Finans Kuruluşları Tarafından Sunulan Faizsiz Finans Hizmetleri
FFMS 21: Varlıkların Transferine İlişkin Açıklamalar
FFMS 22: Bölümlere Göre Raporlama
FFMS 23: Konsolidasyon
FFMS 24: İştiraklerdeki Yatırımlar
FFMS 26: Gayrimenkul Yatırımları
FFMS 27: Yatırım Hesapları
FFMS 28: Murabaha ve Diğer Vadeli Satışlar
FFMS 30: Değer Düşüklüğü, Kredi Zararları ve Ekonomik Açidan Dezavantajlı Taahhütler
FFMS 31: Yatırım Vekâleti (El-Vekâle Bî'l İstithmar)
FFMS 33: Sukuk, Pay ve Benzeri Araçlara Yapılan Yatırımlar
FFMS 34: Sukuk Sahipleri İçin Finansal Raporlama
FFMS 35: Risk Yedekleri

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FAİZSİZ FİNANS ÜRÜNLERİNE YÖNELİK MUHASEBE VE RAPORLAMA İLKELERİ

Faizsiz finansal ürünlerle ilgili doğrudan doğruya uluslararası ve yerel düzeyde muhasebe ve finansal raporlamaya yönelik muhasebe ve finansal raporlama standartları bulunmaktadır. Önceki bölümlerde detaylı olarak açıklandığı üzere AAOIFI uluslararası düzeyde, Pakistan ve Endonezya ise yerel düzeyde İslami muhasebe standartları oluşturmuşlardır. Malezya İslami finans kurumlarına yönelik ayrı bir standart oluşturma yerine daha çok yol gösterici nitelikte olan İslami finansal ürünlerin muhasebeleştirilmesiyle ilgili kılavuzlar yayınlamıştır. IASB de İslami finans ürünleriyle ilgili birtakım muhasebe ve finansal raporlama çalışmaları yürütmektedir. Ancak bu konuyla ilgili henüz herhangi bir standart düzenlemesi bulunmamaktadır. Aşağıda söz konusu ulusal ve uluslararası düzeydeki düzenlemelere göre murabaha, icare, mudarebe, müşareke, selem, istisna ve sukuk sözleşmelerinin muhasebe ve finansal raporlama ilkeleri karşılaştırılmalı olarak açıklanmıştır.

4.1 MURABAHA FİNANSMANININ MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA İLKELERİ

4.1.1 AAOIFI’e Göre Muhasebeleştirme ve Finansal Raporlama İlkeleri

AAOIFI, murabaha işlemleriyle ilgili olarak “FAS No. (2): Murabaha ve Sipariş Emirli Murabaha” adıyla yayınlanmış bir standardı bulunmaktadır. Söz konusu standart murabaha ile müşterinin talebi ve satın alma vaadi üzerine kurulan murabaha (murabaha to purchase orderer) işlemine konu edilmek üzere satılmaya hazır varlıklara, murabaha alacaklarının yanı sıra murabaha ile ilgili ortaya çıkan gelirler, giderler, kazançlar ve kayıplara uygulanmaktadır.

AAOIFI FAS 2’ye göre murabaha ve müşterinin talebi üzerine kurulan murabaha işlemi nakit veya cari dönemi aşmayan bir vadeye sahipse, sağlanan kârlar, sözleşme tarihinde muhasebeleştirilir. Cari finansal dönemden sonra bir defada veya taksitler halinde ödenecek olan murabadan sağlanacak kârlar ise, tahakkuk esası ya da nakit esası yöntemlerinden biri seçilerek kaydedilir.

Tahakkuk Esası: Taksitler tahsil edilsin ya da edilmesin, kârlar vade dönemi boyunca her bir döneme oransal olarak dağıtılır. (Tercih edilen yöntem.)

Nakit Esası: Taksitler tahsil edildikçe kârlar tahakkuk ettirilir. (İslami bankanın Şer’i Danışma Kurulunun veya denetleyici kurumların onayı üzerine)

Gelecek dönemleri ilgilendiren kârlar başka bir deyişle ertelenmiş kârlar (deferred profits) finansal durum tablosunda murabaha alacaklarından indirim şeklinde gösterilir. AAOIFI FAS 2’ye göre murabaha konusu varlık İslami banka tarafından edinildiği tarihte, tarihi maliyet esasına (historical cost basis)¹⁰⁷ göre ölçülür ve kaydedilir.

¹⁰⁷ Bir varlığın satın alınma fiyatı veya edinme maliyeti ile İslami banka tarafından gerçekleştirilen diğer giderler (ör. gümrük vergileri ve diğer satın alma vergileri, taşıma ve yükleme harcamaları, sigorta ve mevcut mallarla ilgili diğer doğrudan giderler).

Edinme tarihinden sonraki ölçümler murabaha sözleşmesinin satın alma vaadi içerip içermemesine göre değişmektedir. Murabaha işleminin satın alma sözü içermesi halinde, murabaha malları tarihi maliyet üzerinden ölçülür. Fakat bozulma, yıkılma veya diğer istenmeyen durumlardan dolayı varlığın değeri maliyet değerinin altına düşerse, söz konusu değer düşüklüğü, her bir finansal dönemin sonunda varlığın değerlemesinde dikkate alınır. Murabaha işleminin satın alma vaadi içermemesi halinde ise, malların maliyetinin geri kazanılamayacağına dair bir gösterge varsa, söz konusu varlıklar nakit eşdeğer (net gerçekleşebilir) tutar¹⁰⁸ üzerinden ölçülür. Bu durumda varlığın edinme maliyeti ile nakit eşdeğer tutarı arasındaki farkı yansıtacak şekilde varlığın değerindeki azalma için bir karşılık ayrılır.

Murabaha alacaklarının vadeleri dikkate alınmaksızın ortaya çıktıklarında nominal değerleri (face value)¹⁰⁹ üzerinden ölçülür ve kaydedilir. Dönem sonunda ise nakit eşdeğer tutar¹¹⁰ üzerinden ölçülür. Açıklama Gereklikleri: İslam banka müşterinin satın alma talebi üzerine kurulan murabaha sözleşmesinde yer alan satın alma sözünün bağlayıcı olup olmadığını finansal tablo dipnotlarında açıklar. Ayrıca “FAS 1: İslami Bankaların ve Finansal Kurumların Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama” standardında belirtilen açıklama gerekliliklerini göz önünde bulundurması gerekmektedir.

4.1.2 UFRS’ye Göre Muhasebeleştirme ve Finansal Raporlama İlkeleri

IASB’nin murabaha ile ilgili doğrudan bir standardı bulunamamakla birlikte bünyesinde faaliyet gösteren İslami Finans İstişare Grubu’nun (Islamic Finance Consultative Group) 5.9.2014’te düzenlediği toplantıda UFRS 9: Finansal Araçlar standardının murabaha işlemine uygulanabileceği görüşüne varılmıştır. Zira müşterinin satın alma talebi üzerine kurulan sipariş emirli murabaha işleminin (murabaha to the purchase orderer) özü ve ekonomik anlamı dikkate alındığında yapılan işlemde bankanın asıl görevi finansman sağlamak

¹⁰⁸ Nakit Eşdeğer Tutar (Net Gerçekleşebilir Değer): Cari dönemin normal iş akışı içinde bir varlığın nakit karşılığı satılması durumunda, gerçekleşecek olan para tutarıdır.

¹⁰⁹ Nominal değer (face value): Müşteri ile İslami banka arasında kararlaştırılan fiyata dayanan Murabaha alacağı tutarıdır.

¹¹⁰ Finansal dönemin sonu itibarıyla alacak tutarından şüpheli alacakların düşülmesi sonucu kalan tutar.

olarak görülmektedir. Herhangi bir müşteri talebi olmaksızın kurulan murabaha sözleşmesi ise yine işlemin özü ve ekonomik anlamı dikkate alınarak ticari bir anlaşma olarak görülebilir. Bu durumda UFRS 15: Müşteri Sözleşmelerinden Doğan Hasılat standardı hükümleri uygulanabilir.

IASB'ye göre murabaha alacakları/borçlar, finansal alacak/borç olarak finansal durum tablosunda gösterilir ve değer düşüklüğü karşılığı sonrası maliyet değeri ile ölçülür. Murabaha işleminden doğan kâr ve kayıplar ise ortaya çıktığında etkin faiz yöntemi kullanılarak tahakkuk ettirilir. UMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme ile UFRS 9 Finansal Araçlar standartları finansman gelirinin (faizin) etkin kâr (faiz) yöntemine göre muhasebeleştirilmesini gerektirmektedir. Etkin faiz yöntemi finansal varlık veya yükümlülüğün itfa edilmiş maliyetinin hesaplanmasında ve faiz gelir veya giderlerinin ilgili olduğu dönemin kâr veya zararına dağıtılması ve finansal tablolara alınmasında kullanılan yöntemdir. Etkin faiz oranı ise finansal varlığın veya yükümlülüğün beklenen ömrü boyunca gerçekleşmesi tahmin edilen gelecekteki nakit ödeme veya tahsilatları, finansal varlığın brüt defter değerine veya finansal yükümlülüğün itfa edilmiş maliyetine indirgeyen orandır.

4.1.3 Pakistan ACAP'a Göre Muhasebeleştirme ve Finansal Raporlama İlkeleri

Pakistan'ın yerel İslami finansal muhasebe standartlarından IFAS 2: İcara standardına göre kiralanmış fiziki varlığı net defter değeri (maliyet eksi birikmiş amortismanlar) üzerinden İslami Finansman ve Diğer Varlıklar adı altında kayda alınmaktadır. Pakistan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (ICAP) tarafından yayınlanan IFAS-1: Murabaha standardı murabaha işleminin hem şer'i şartlarını hem de muhasebe ilkelerini birlikte ele alan bir standarttır. Söz konusu standarda göre murabaha işleminin muhasebeleştirilme ilkeleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Standart bir banka tarafından gerçekleştirilen murabaha işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde tarihi maliyet sözleşmesi bağlamında hazırlanan finansal tablolara uygulanır.
- Stokların maliyeti tüm satın alma maliyetleri ile stokların mevcut konum ve duruma getirilmesinde ortaya çıkan diğer maliyetleri kapsar.

- Bilanço tarihi itibarıyla bankanın elindeki satılmayan stoklar bankanın envanterini oluşturur ve stoklara uygulanan Uluslararası Muhasebe Standardına (UMS) uygun olarak değerlendirir ve “Diğer Varlıklar” altında gösterilir.
- Bir bankanın finansal tablolarının stoklara uygulanan UMS tarafından belirtilen tüm bilgileri açıklaması gerekir.
- Banka tarafından edinilen ancak müşterinin satın alma vaadini yerine getirmedeği için elde kalan stoklar, stoklara uygulanan UMS’ye uygun olarak değerlendirir.
- Murabaha alacakları banka tarafından fatura tutarı üzerinden kayda alınır ve bilançoda açıklanır.
- Kârın muhasebeleştirilmesi ise,
 - Murabaha işlemi altında satın alma ve satışlar sonucunda ortaya çıkan kâr murabaha işlemi sona erdiğinde muhasebeleştirilir.
 - Henüz vadesi gelmemiş satış gelirine ait kâr “Kazanılmamış Murabaha Geliri” hesabına borç kaydı yapılarak ertelenir ve bilançoda bir yükümlülük olarak gösterilir.

4.2 İCARE FİNANSMANININ MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA İLKELERİ

4.2.1 AAOIFI’ye Göre Muhasebeleştirme ve Finansal Raporlama İlkeleri

İcara işlemiyle ilgili olarak AAOIFI’nin “FAS No. 8: İcara ve Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcare (Ijarah Muntahia Bittamleek – IMB)” adıyla yayınlanmış bir standardı bulunmaktadır. Bu standart, faaliyet kiralaması olarak da ifade edilebilecek icare ile finansal kiralama benzeri özelliklere sahip olan Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcare işlemlerine uygulanmaktadır. Aynı zamanda icare varlıklarının edinilmesi, icare gider ve gelirleri ile kazanç ve kayıpları da standardın kapsamına girmektedir. AAOIFI FAS 8’de iki tür icareden söz edilmiştir:

1. Faaliyet İcaresi (Operating Ijarah): Kiralanan varlığın kanuni mülkiyetinin (legal title) kiralama dönemi sonunda kiracıya geçme vaadi içermeyen bir faaliyet kiralamasıdır.

2. Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcare (IMB): Kiralanan varlığın kanuni mülkiyetinin kiracıya geçmesiyle sonuçlanan bir kiralama türüdür. IMB aşağıdaki kiralama türlerini kapsamaktadır:
 - a) Hediye (kanuni mülkiyetin karşılıksız olarak transferi) yoluyla IMB
 - b) Kiralama sırasında belirtilen sembolik bir bedel veya başka bir tutar karşılığında kira döneminin sonunda kanuni mülkiyetin transferi (satış) yoluyla IMB
 - c) Kalan icare taksitlerine eşit bir tutar üzerinden kira dönemi sona ermeden kanuni mülkiyetin transferi (satış) yoluyla IMB
 - d) Kiralanan varlığın kanuni mülkiyetinin kademeli transferi (satış) yoluyla IMB

Kiralayan olarak İslami banka faaliyet icaresine konu etmek amacıyla bir varlık edindiğinde bu varlığı tarihi maliyet değeri üzerinden “İcare Varlıklarına Yapılan Yatırımlar” altında finansal tablolara alır. İslami banka söz konusu varlığı, benzer varlıklar için uyguladığı olağan amortisman politikasına göre tutarlılık esası çerçevesinde itfa eder.

İcare gelirleri kiralama süresinde finansal dönemlere oransal olarak dağıtılır. İcare taksit gelirleri ise gelir tablosunda icare geliri olarak gösterilir ve vadesi dolan taksitler ilgili muhasebe döneminde tahakkuk ettirilir.

Kira sözleşmesinin düzenlenmesi sırasında kiralayan tarafından gerçekleştirilen başlangıç doğrudan maliyetleri (initial direct cost) önemli düzeydeyse kira süresi boyunca finansal dönemler arasında dağıtılır. Önemsiz düzeydeyse sözleşmenin düzenlendiği dönemde doğrudan gelir tablosuna gider olarak aktarılır. Kiralanan varlıkla ilgili dönem içinde gerçekleştirilen onarımlar önemli düzeydeyse ve tutarları yıldan yıla değişiyorsa uygun karşılık ayırmak suretiyle gelirden düşülebilir. Dönemde ortaya çıkan onarım maliyeti finansal dönem sonunda ayrılan karşılıktan düşülür. Finansal dönemin sonunda icare alacakları nakit eşdeğer tutar (cash equivalent value – CEV) üzerinden ölçülür.

İslami bankanın kiracı olarak faaliyet icaresi işlemine taraf olması halinde, icare taksitleri kira süresi boyunca finansal dönemler arasında dağıtılır ve taksitler ödeme durumuna geldiğinde ait olduğu finansal dönemde tahakkuk ettirilir. İcare ödemeleri kiracının gelir tablosunda “İcare Giderleri” adıyla sunulur. Kiracı tarafından gerçekleştirilen başlangıç doğrudan maliyetleri önemsiz düzeydeyse gerçekleştirildiği dönemde, önemli düzeydeyse icare süresi boyunca finansal dönemlere dağıtılarak gelir tablosuna “İcare Giderleri” olarak yansıtılır. Aşağıdaki tablolarda faaliyet icaresi, İslami bankanın hem kiralayan hem de kiracı olma durumuna göre muhasebe ve finansal raporlama açısından ele alınmıştır.

Tablo 25: AAOIFI FAS 8’e Göre Faizsiz Finans Kuruluşunun Kiracı Sıfatıyla Faaliyet İcaresini Muhasebeleştirilmesi

İcare Geliri/Gideri	İcare taksit gideri icare süresi boyunca finansal dönemlere dağıtılır ve vadenin dolduğu finansal dönemde tahakkuk ettirilir. İcare taksitleri kiracının gelir tablosunda “İcare Giderleri” olarak sunulur.
Başlangıç Doğrudan Maliyetleri	Kiracı tarafından icare sözleşmesinin kurulmasında gerçekleştirilen başlangıç doğrudan maliyetleri, önemli düzeydeyse, icare giderlerinin dağıtılması için kullanılan yöntemle uyumlu olarak kira süresi içinde dönemlere dağıtılır. Önemli düzeyde değilse, anlaşmanın kurulduğu finansal döneme doğrudan gider olarak yansıtılır.

Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcare (IMB) adından da anlaşılacağı üzere mülkiyet hakkının kira süresi sonunda kiracıya geçtiği icare türüdür. Kira süresi sonunda yukarıda verildiği üzere dört farklı şekilde gerçekleşebilmektedir. Aşağıda Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcare ile ilgili iki adet tablo sunulmuştur. Birinci tabloda İslami bankanın kiralayan (kiraya veren), ikinci tabloda ise kiracı olarak yer aldığı Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcare işleminin AAOIFI FAS 8’e göre muhasebe ve raporlama ilkeleri sunulmuştur. “Kira Süresi Sonunda Mülkiyet Devir Türleri” şeklinde ifade edilen kısımda mülkiyet hakkı; (a) hediye, (b) kalıntı değer karşılığı satış, (c) kalan kira taksitleri karşılığı satış ve (d) kademeli satış şeklinde olmak üzere dört şekilde devir gerçekleşmektedir.

Tablo 26: AAOIFI FAS 8'e Göre Faizsiz Finans Kuruluşunun Kiralayan Sıfatıyla Faaliyet İcaresini Muhasebeleştirilmesi

İcare Amacıyla Edinilen Varlıklar	
(1)	Tarihi maliyet ¹¹¹ değeri üzerinden bilanço'ya alınır.
(2)	Kiralanan varlığın tahmin edilen kalıntı değerinde kalıcı önemli bir azalma bekleniyorsa, bu azalma tahmin edilir ve tahakkuk ettiği finansal dönemde bir kayıp olarak kaydedilir.
(3)	Kiralanan varlıklar kiralayanın benzer varlıklar için uyguladığı normal amortisman politikasıyla uyumlu olarak itfa edilir.
(4)	Kiralanan varlıklar kiralayanın bilançosunda İcare Varlıklarındaki Yatırımlar altında sunulur.
İcare Geliri/Gideri	
(1)	İcare geliri, icare süresi içinde dönemlere oransal olarak dağıtılır.
(2)	İcare taksitleri gelir tablosunda "İcare Gelirleri" olarak sunulur ve taksitlerin vadeleri dolduğu dönemde tahakkuk ettirilir.
Başlangıç Doğrudan Maliyetleri	
Kira sözleşmesi düzenlenirken kiralayan tarafından gerçekleştirilen başlangıç doğrudan maliyetleri;	
(1)	Önemli düzeydeyse, icare gelirin dağıtılmasında kullanılan yöntemle uyumlu olarak kira süresi içinde dönemlere dağıtılır.
(2)	Önemli düzeyde değilse, icare sözleşmesinin yapıldığı finansal dönemin gelir tablosuna doğrudan gider yansıtılır.
Kiralanan Varlığın Bakım ve Onarımları	
(1)	Kiralanan varlığın hizmet etmesini sağlamak için gerekli olan onarımlar, önemsiz düzeydeyse ortaya çıktığı döneme yansıtılır.
(2)	Onarımlar önemli ve kira süresince yıldan yıla değişen tutardaysa, düzenli olarak gelirden düşülmek üzere karşılık ayrılır.
(3)	Kiracı, bedelini kiralayan ödemek üzere varlığın onarımını üstlenirse kiralayan onarım ortaya çıktığında döneme gider yazar.
Finansal Dönemin Sonunda	
(1)	Başlangıç doğrudan maliyetlerinin amortismanı, önemli düzeydeyse, söz konusu dönemin gideri olarak kaydedilir.
(2)	Döneme ait onarım maliyeti, karşılık ayrılmışsa, karşılıktan düşülür.
(3)	Kiralanan varlık kiralayanın benzer varlıklar için uyguladığı normal amortisman politikasına göre itfa edilir.
(4)	İcare taksit alacakları Nakit Eşdeğer Tutarları üzerinden ölçülür.

¹¹¹ İcare amacıyla edinilen varlıkların tarihi maliyeti net satın alma fiyatı ve tüm varlığı istenilen kullanıma getirmek için gerekli tüm harcamaları (gümrük ödemeleri, vergileri, nakliye, sigorta, kurulum, test etme gibi) kapsar.

Tablo 27: AAOIFI FAS 8'e Göre Faizsiz Finans Kuruluşunun Kiralayan Sıfatıyla Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcareyi Mu-hasebeleştirilmesi

	Kira Süresi Sonunda Mülkiyet Devir Türleri ¹¹²			
	(a)	(b)	(c)	(d)
icare amacıyla edi-nilen varlıklar	Faaliyet icaresinde olduğu gibi işlem yapılır.			
icarenin akdedil-mesi ve başlaması	1) Varlık IBM varlıkları altında ve defter değeri üzerinden bilan-çoda gösterilir. 2) Başlangıç doğrudan maliyetleri faaliyet icaresinde olduğu gibidir.	(a)'daki gibi işlem yapılır.		
icare geliri	Faaliyet icaresinde olduğu gibi işlem yapılır.	Varlık satılmadan önce (a) ve (b)'deki gibi işlem yapılır.	Kiraçı varlığın çoğunluk payını edindiğinde gelirin kademeli olarak azalacağını göz önüne alarak icare gelirini vadenin bittiği dönemde muhasebe-leştirir.	
Kiralanana varlığın bakım ve onarım-ları	Faaliyet icaresinde olduğu gibi işlem yapılır.		Faaliyet icaresinde olduğu gi-bidir. İlaveten, onarım mali-	

¹¹² Kira Süresi Sonunda Mülkiyet Devir Türleri

- (a) Hediye (kanuni mülkiyetin karşılıksız olarak transferi)
- (b) Kiralama sırasında belirtilen sembolik bir bedel veya başka bir tutar karşılığında kira döneminin sonunda kanuni mülkiye-tin transferi (satış)
- (c) Kalan icare taksitlerine eşit bir tutar üzerinden kira dönemi sona ermeden kanuni mülkiyetin transferi (satış)
- (d) Kiralanana varlığın kanuni mülkiyetinin kademeli transferi (satış)

				yetleri kiracı ve kiralayan arasında varlık üzerindeki hakların oranında paylaşılr.
Finansal dönemin sonunda	1) Faaliyet icaresinde olduğu gibi işlem yapılır. 2) Kalıntı değerde meydana gelen azalma, hediye olarak verileceği için varlığın öngörülebilir maliyetinin tespitinde dikkate alınmaz.	1) Faaliyet icaresinde olduğu gibi işlem yapılır. 2) Varlığın kalıntı değeri, öngörülebilir maliyet belirlenirken düşülr.	Faaliyet icaresinde olduğu gibi işlem yapılır.	1) Faaliyet icaresinde olduğu gibi işlem yapılır. 2) Kiracı varlığın kalan hissesini almazsa, icare dönemi sonunda (b) için belirtilen işlemlerin (2) ve (3) adımları uygulanır.
icare süresinin sona ermesi/icare süresi sona ermeden kiralanan varlığın satın alınması/kiralanan varlığın satın alınmayan muhasebeleştirilmesi	Varlığın yasal mülkiyeti, tüm icare taksitlerinin ödenmesi şartıyla, kiracıya geçer	1) Varlığın mülkiyeti tüm icare taksitlerinin ödenmesi ve kiracının varlığı satın alması şartıyla, kiracıya geçer. 2) Kiracının satın alma sözü bağlayıcı değilse ve kiracı satın almaktan vazgeçmişse, varlık kiralayanın bilançosunda "icare Amacıyla Edinilen Varlıklar" altında sınıflanır ve nakit eşdeğer tutar (CEV) veya net defter değerinin düşük olana ile ölçülr. CEV daha düşükse, fark, ilgili dönemde kayıp olarak kaydedilir.	Varlığın kiracı tarafından, icare süresi sona ermeden kalan icare taksitlerine eşit bir tutar üzerinden satın alınması halinde, yasal mülkiyet kiracıya geçer. Varlığın satış fiyatı ile net defter değeri arasında oluşacak fark kiralayan tarafından kazanç veya kayıp olarak kaydedilir.	1) Varlığın satılan kısmının muhasebeleştirilmesi: Satılan kısmın defter değeri "Kiralanan Varlıklar Hesabı"ndan düşülr. Ayrıca, kiralayan satış değeri ve net defter değeri arasındaki farktan doğan herhangi bir kazanç veya kayıp gelir tablosunda muhasebeleştirir. 2) Icare süresinin sona ermesi: Varlığın icare taksitleri ile satın alınan paylarının tutarının tamamen ödenmesi halinde, icareyle ilişkili tüm hesaplar kapatılır.

		3) Kiracının sözü bağlayıcı olmakla birlikte satın almaktan vazgeçmiş ve CEV daha düşükse, fark kiracıdan alacak olarak kaydedilir.		
Yasal mülkiyet kiracıya geçmeden önce kiralanan varlığın kalıcı hasar görmesi	Yasal mülkiyet karşılıksız olarak kiracıya geçmeden önce, kiracının herhangi bir kusuru olmaksızın varlıkta kalıcı olarak bozulma varsa ve halihazırda ödenmiş icare taksitleri gerçeğe uygun kira tutarını (fair rental amount) aşmışsa, iki tutar arasındaki fark (kiracının varlığın satın alınması için yaptığı ödeme ile varlığın gerçeğe uygun değeri) kiralayanın bir yıl kümlülüğü olarak kaydedilir ve gelir tablosuna yansıtılır.	(a)'daki gibi işlem yapılır.	---	

Tablo 28: AAOIFI FAS 8'e Göre İslami Bankanın Kiracı Olarak Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcareyi Muhasebeleştirilmesi

Kira Süresi Sonunda Mülkiyet Devir Türleri ¹¹³				
	(a)	(b)	(c)	(d)
Başlangıç doğru dan maliyetleri	Faaliyet icaresinde olduğu gibi işlem yapılır.			
İcare giderleri	Faaliyet icaresinde olduğu gibi işlem yapılır.			
Kiralan an varlıklar ın dönemsel ve operasyonel bakımı	Varlığın dönemsel ve operasyonel bakımını sözleşmeye göre kiracı karşılayacaksa, ortaya çıkan maliyetler tahakkuk ettiği döneme gider yazılır.	(a)'daki gibi işlem yapılır.		
Finansal dönemin sonunda		---	Varlığın kiracı tarafından satın alınan kısmı kiracının amorf-tisman politikasına göre itfa edilir.	

¹¹³ Kira Süresi Sonunda Mülkiyet Devir Türleri

- (a) Hediye (kanuni mülkiyetin karşılıksız olarak transferi)
- (b) Kiralama sırasında belirtilen sembolik bir bedel veya başka bir tutar karşılığında kira döneminin sonunda kanuni mülkiyetin transferi (satış)
- (c) Kalan icare taksitlerine eşit bir tutar üzerinden kira dönemi sona ermeden kanuni mülkiyetin transferi (satış)
- (d) Kiralanan varlığın kanuni mülkiyetinin kademeli transferi (satış)

İcare süresinin sona ermesi/icare süresi sona ermeden varlığın satın alınması/varlığın satın alınan payının muhasebeleştirilmesi	1) Varlığın kanuni mülkiyeti, tüm icare taksitleri öndendikten sonra kiracıya geçer. 2) Kira süresi sonunda hediye olarak alınan varlıklar nakit eşdeğer tutarlarından ölçülür. Hissedarlar (dağıtılmayan kârlar gibi), yatırım hesap sahipleri ya da her ikisi de olabilir, finans edilen icare taksitlerinin fon kaynağına karşılık gelen bir kredi verilir. Kiracı bu konudaki politikasını dipnotlarda açıklamalıdır.	1) Varlığın kanuni mülkiyeti, tüm icare taksitlerinin ödenmesi koşuluyla kiracının varlığı satın alması halinde kiracıya geçer. 2) Kira süresi sonunda satın alınan varlıklar nakit eşdeğer tutarından ölçülür. Varlığın nakit eşdeğer tutarıyla satın alma fiyatı arasında bir fark oluşursa, satın almayı finans eden taraflara alacak yazılır.	1) Kiracı kalan icare taksitlerine eşit bir fiyattan kiralanan varlığı satın aldığı kanuni mülkiyet kiracıya geçer. 2) Kira süresi sona ermeden satın alınan varlıklar nakit eşdeğer tutarından ölçülür. Nakit eşdeğer tutar ile satın alma fiyatı (kalan icare taksitleri) arasında bir fark varsa, satın almayı finans eden taraflara alacak yazılır.	Varlığın kiracı tarafından satın alınan kısmı satın alma fiyatı üzerinden ölçülür.
Kiralanan varlığın, yasal mülkiyet kiracıya geçmeden önce kalıcı olarak bozulması	Kanuni mülkiyet karşılıksız olarak kiracıya geçmeden önce varlıkta kiracının kusuru olmaksızın kalıcı bozulma oluşur ve ödenmiş icare taksitleri gerçeğe uygun kira tutarını aşmışsa, iki tutar (kiracının varlığı satın alması karşılığında ödedikleri ile gerçeğe uygun kira değeri) arasındaki fark kiralayandan alacak yazılır ve gelir tablosuna yansıtılır.	(a)'daki gibi işlem yapılır.	---	

4.2.2 UFRS'ye Göre Muhasebeleştirme ve Finansal Raporlama İlkeleri

IASB (UMSK) kiralama işlemlerinin muhasebe ve finansal raporlama işlemleri için UMS (IAS) 17: Kiralama İşlemleri standardını yayınlamıştır. Bu standart Türkiye'de KGK tarafından Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) 17: Kiralama İşlemleri adıyla yayınlanmaktadır. Söz konusu standart bazı istisnalar (yer altı kaynaklarının araştırılması amacıyla yapılan kiralamalar, maddi olmayan duran varlıkların kiralanması, faaliyet kiralaması ve canlı varlıklar) dışında tüm finansal kiralama işlemlerine yönelik uygulanmaktadır.

Kurul daha sonra bu standardın yerine geçmek üzere UFRS (IFRS) 16: Kiralamalar (Türkiye'de TFRS 16) adıyla yeni bir standart daha düzenlemiştir. Yeni standart 1.1.2019'dan itibaren uygulamaya girmiş ve TMS 17 Kiralama İşlemleri, TFRS Yorum 4: Bir Anlaşmanın Kiralama İşlemi İçerip İçermediğinin Belirlenmesi, TMS Yorum 15: Faaliyet Kiralamaları — Teşvikler ve TMS Yorum 27: Yasal Açıdan Kiralama Görünümündeki İşlemlerin Özünün Değerlendirilmesi yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kitapta, TMS 17 Kiralama İşlemleri 31.12.2018'de yürürlükten kalktığı için icare işlemiyle ilgili değerlendirme yapılırken TFRS 16 esas alınmıştır.

TFRS 16'ya göre, kiralama bir varlığın (dayanak varlık) kullanım hakkının bir bedel karşılığında belirli bir süreliğine devredildiği sözleşme veya bir sözleşmenin parçası olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda iki tür kiralama söz konudur. Birincisi dayanak varlığın mülkiyetinden kaynaklanan tüm risk ve getirilerin önemli ölçüde devredildiği kiralama olan finansal kiralama (financial lease)'dır. İkincisi ise dayanak varlığın mülkiyetinden kaynaklanan tüm risk ve getirilerin önemli ölçüde devredilmediği kiralama olan faaliyet kiralaması (operating lease)'dir.

Kiralamaların her biri faaliyet kiralaması ya da finansal kiralama olarak sınıflandırılır. Bir kiralamanın finansal kiralama veya faaliyet kiralaması olması, sözleşmenin şeklinden ziyade işlemin özüne bağlıdır. Bu anlamda, Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcara (IMB) bir finansal kiralama işlemi olup IASB tarafından bir işlemin finansal kiralama sayılabilmesi için aşağıda belirtilen şartları taşımaktadır.

- (a) Kiralamanın, dayanak varlığın mülkiyetini kiralama süresinin sonuna kadar kiracıya devretmesinin öngörülmesi,

- (b) Dayanak varlığı, opsiyonun kullanılabilir hale geldiği tarihteki gerçeğe uygun değerinden yeterince düşük olması beklenen bir fiyattan satın alma opsiyonuna sahip olan kiracının, kiralama sözleşmesinin başlama tarihinde bu opsiyonu kullanacağından makul ölçüde emin olması,
- (c) Dayanak varlığın mülkiyeti devredilmese dahi, kiralama süresinin dayanak varlığın ekonomik ömrünün büyük kısmını kapsamaması,
- (d) Kiralama sözleşmesi başladığında, kira ödemelerinin bugünkü değerinin, dayanak varlığın gerçeğe uygun değerinin tamamına yakınına oluşturması ve
- (e) Dayanak varlığın, üzerinde büyük değişiklikler yapılmadığı sürece yalnızca kiracı tarafından kullanılacak özel bir yapıda olması.

Bir kiralamanın finansal kiralama olarak sınıflandırılması için yukarıdaki koşullardan en az birini sağlaması yeterli görülmektedir. Bununla birlikte, aşağıdaki göstergelerin tek başına veya birlikte var olması durumunda da bir kiralama finansal kiralama olarak kabul edilir:

- (a) Kiracının kiralamayı feshedebilmesi durumunda, kiraya verenin fesihden kaynaklanan zararlarının kiracı tarafından karşılanması,
- (b) Kalıntı değerin gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişimlerden kaynaklanan kazanç veya kayıpların (kiralama sonunda satıştan elde edilen bedelin büyük bir bölümüne eşit bir kira indirimi şeklinde) kiracıya ait olması
- (c) Kiracının, piyasa fiyatının önemli ölçüde altında kira bedeli karşılığında ikinci bir dönem kiralamayı sürdürme hakkının bulunması.

TFRS 16'ya göre, finansal kiralama ve faaliyet kiralamasının muhasebeleştirilmesine ilişkin kiralayan tarafından yapılması gereken işlemler ile finansal kiralama işleminin muhasebeleştirilmesine ilişkin kiracı tarafından yapılması gereken işlemler aşağıdaki iki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 29: IASB'ye Göre Kiralayan Tarafından Finansal ve Faaliyet Kiralamasının Muhasebeleştirilmesi

FİNANSAL KİRALAMA	
İlk Ölçme	Net kiralama yatırımının ölçümünde kiralamadaki zımnî faiz oranı kullanılır.
Sonraki Ölçüm	(a) Kiralayan, kiralama süresi boyunca finansman gelirini net kiralama yatırımına ilişkin sabit bir dönemsel getiri oranını yansıtan bir esasa göre finansal tablolara alır. (b) Döneme ilişkin kira ödemeleri, anaparayı ve kazanılmamış finansman gelirini azaltmak üzere brüt kiralama yatırımdan düşülür
FAALİYET KİRALAMASI	
Kira Geliri	Elde edilen kira ödemeleri doğrusal olarak ya da başka bir sistematik esasa göre finansal tablolara yansıtılır.
Amortisman Ve Katlanılan Maliyetler	(a) Amortisman dâhil olmak üzere kira gelirin kazanılmasında katlanılan maliyetleri gider olarak finansal tablolara yansıtılır. (b) Dayanak varlıklara ilişkin amortisman politikası, kiraya verenin benzer varlıklara uyguladığı normal amortisman politikasıyla tutarlı olmalıdır. (c) Amortisman tutarı TMS 16 ve TMS 38'e göre hesaplanır.
Başlangıç Doğrudan Maliyetleri	(a) Bir faaliyet kiralamasını elde etmek için katlanılan başlangıçtaki doğrudan maliyetler dayanak varlığın defter değerine ilave edilir. (b) Söz konusu maliyetler kira süresince kira geliriyle aynı yöntemi kullanarak finansal tablolara gider yazılır.
Değer Düşüklüğü	Dayanak varlığın değer düşüklüğüne uğrayıp uğramadığını belirlemek ve belirlenen değer düşüklüğü zararlarını muhasebeleştirmek için TMS 36 uygulanır.
Üretici veya Satıcı Ko-numundaki Kiraya Veren	Faaliyet kiralamasına ilişkin satış benzeri bir işlem olmadığı için finansal tablolara herhangi bir satış kârı yazılmaz.
Sunum	Kiralayan, faaliyet kiralamasına konu dayanak varlıkları niteliğine göre bilançoda sunar.

TABLO 30: IASB'YE GÖRE KIRACI KIRALAMANIN FINANSAL MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

	İlk Ölçüm	Sonraki Ölçüm	Sunum
Kullanım Hakkı Varlığı	Kiracı, kiralamanın fiilen başladığı tarihte kullanım hakkı varlığını maliyeti üzerinden ölçer	Kiralama fiilen başladıktan sonra, kiracı, kullanım hakkı varlığını maliyet yöntemini uygulayarak ölçer. Kiracı maliyet yöntemini uygularken, kullanım hakkı varlığını: (a) Birikmiş amortisman ve birikmiş değer düşüklüğü zararları düşülmüş ve (b) kira yükümlülüğünün yeniden ölçümüne göre düzeltilmiş maliyeti üzerinden ölçer. Kullanım hakkı varlığı için TMS 16'da yer alan amortisman hükümleri uygulanır.	Diğer varlıklardan ayrı bir şekilde kullanım hakkı varlıklarını finansal durum tablosunda sunar. Kiracı, kâr veya zarar ve diğer kapsamlı gelir tablosunda, kira yükümlülüğüne ilişkin faiz giderini, kullanım hakkı varlığına ilişkin amortisman bedelinden ayrı, finansman yetlerinin bir unsuru olarak sunar.
Kira Yükümlülüğü	Kiralamanın fiilen başladığı tarihte kiracı, kira yükümlülüğünü o tarihte ödenmemiş olan kira ödemelerinin bugünkü değeri üzerinden ölçer. Kira ödemeleri, kiralamadaki zımî faiz oranının kolaylıkla belirlenebilmesi durumunda, bu oran kullanılarak iskonto edilir.	Kiralama fiilen başladıktan sonra kiracı, kira yükümlülüğünü şu şekilde ölçer: (a) Defter değerini, kira yükümlülüğündeki faizi yansıtacak şekilde artırır, (b) Defter değerini, yapılan kira ödemelerini yansıtacak şekilde azaltır ve (c) Defter değerini, tüm yeniden değerlemeleri ve kiralamada yapılan değişiklikleri yansıtacak şekilde ya da yenilenmiş özü itibarıyla sabit kira ödemelerini yansıtacak şekilde yeniden ölçer.	Diğer yükümlülüklerden ayrı bir şekilde kira yükümlülüklerini finansal durum tablosunda sunar.

TFRS 16 aynı zamanda satış ve geri kiralama işlemlerine ilişkin muhasebeleştirme hükümlerini de içermektedir. Bir işletmenin (satıcı-kiracının) bir varlığı diğer bir işletmeye (alıcı-kiraya verene) devretmesi ve aynı varlığı alıcı-kiralayandan geri kiralaması durumunda, satıcı-kiracı ve alıcı-kiralayan, devir sözleşmesini ve kiralamayı aşağıda belirtilen tabloya göre muhasebeleştirir. Bunun için öncelikle bir varlığın devrinin satış olup olmadığına karar verilmelidir. Söz konusu devrin varlık satışı olarak muhasebeleştirilmesi için TFRS 15'teki hükümleri karşılayıp karşılamadığına bakılmalıdır.

Tablo 31: TFRS 15 Müşteri Sözleşmeleri Standardına Göre İcra Muhasebesi

	Varlığın Devrinin Bir Satış İşlemi Olduğu Durumlar	Varlığın Devrinin Bir Satış İşlemi Olmadığı Durumlar
Satıcı (Kiracı)	Geri kiralamadan doğan kullanım hakkı varlığı, önceki defter değeri oranı üzerinden ölçülür. Sadece alıcı-kiralayana devredilen haklarla ilişkili kazanç ve kayıplar finansal tabloya alınır.	Devredilen varlık finansal tablolarda gösterilmeye devam edilir. Devir bedeline eşit tutarda bir finansal yükümlülük finansal tablolara yansıtılır ve TFRS 9'a göre davranır.
Alıcı (Kiralayan)	Varlığa ilişkin satın alma işlemi ilgili standartlar uygulanarak, kiralama ise TFRS 16'nın kiraya verene ilgili hükümlerine göre muhasebeleştirilir.	Devredilen varlığı finansal tablolarına yansıtmaz. Devir bedeline eşit tutarda bir finansal varlığı finansal tablolarına yansıtır ve TFRS 9'a göre davranır.

4.2.3 Pakistan IFAS'a Göre Muhasebeleştirme ve Finansal Raporlama İlkeleri

Pakistan'ın yerel İslami finansal muhasebe standartlarından IFAS 2: İcare standardına göre kiralanan fiziki varlığı net defter değeri (maliyet eksi birikmiş amortismanlar) üzerinden İslami Finansman ve Diğer Varlıklar adı altında kayda alınmaktadır. Söz konusu varlık icare dönemi boyunca doğrusal amortisman yöntemi kullanılarak dönemlere itfa edilir. Kiralayan icare alacaklarını vadesi geldiğinde tahakkuk esasına göre kayda alır. İcare ödemesinin gelire dönüşmesi vadesi geldiğinde gerçekleşmektedir. Vadesi gelen alacaklar ise Diğer Alacaklar olarak sunulmaktadır.

Pakistan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (ICAP) tarafından yayınlanan IFAS-1: İcare standardı icare işleminin hem şer'i şartlarını hem de muhasebe ilkelerini ele almaktadır. IFAS-1'e göre icare işleminin muhasebeleştirilme ilkeleri kiracı ve kiralayan açısından aşağıdaki gibi kısaca özetlenebilir:

Tablo 32: ICAP IFAS-1: İcare Standardına Göre İcare Muhasebesi

Kiracı	Kiralayan
a) İcare ödemeleri icare dönemi boyunca doğrusal olarak gelir yazılır.	a) Kiralayan icare varlığını özüne uygun olarak bilançoda kendi kullanımındaki varlıklardan ayrı olarak gösterir.
b) Kiracı UMS 32: Finansal Araçlar: Açıklama ve Sunum hükümlerine uyar ve ayrıca aşağıdaki açıklamaları yapar:	b) İcare işleminden doğan icare geliri icare ödemesinin vadesi geldiğinde tahakkuk esasına göre gelir olarak kaydedilir.
• Gelecekte yapılacak icare ödemelerinin toplamı	c) İcare geliri kazanıldığında ortaya çıkan amortisman dahil maliyetler gider olarak kaydedilir.
• Gelecekte yapılacak alt-icare ödemelerinin toplamı	
• Dönemde gelir olarak kaydedilen icare ve alt-icare ödemeleri	
• Kiracının girişmiş olduğu önemli icare sözleşmelerinin genel bir tanımı	

IFAS-1' göre kiracı icare sözleşmesi kapsamında yaptığı ödemeleri gider olarak, kiralayan ise gelir olarak tahakkuk esasına göre gelir tablosuna yansıtır. Kiracı icare sözleşmesiyle ilgili olarak UMS 32'de belirtilen açıklamaların yanı sıra gelecekte yapılacak icare ödemelerinin toplamı, gelecekte yapılacak alt-icare ödemelerinin toplamı, dönemde gelir olarak kaydedilen icare ve alt-icare ödemeleri, kiracının girişmiş olduğu önemli icare sözleşmelerinin genel bir tanımıyla ilgili ilave açıklamalarda bulunmak durumundadır.

4.3 MUDAREBE FİNANSMANININ MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA İLKELERİ

Mudarebe finansmanı emek ve mesleki bilgisini ortaya koyan bir girişimciye İslami bankanın sermaye vermek yoluyla finansman kullandığı bir ortaklık şeklindedir. Mudarebe finansmanı İslami finans alanında özellikle iş hayatının finansmanında önemli bir yere sahiptir. İslami bankalar arasında girişilen mu-

darebe finansmanı işlemlerinin ölçüm ve raporlanmasında yaşanan farklılıklardan dolayı bu alanda standart düzenleme gerekliliği duyulmuştur. Mudarebe finansmanı konusunda finansal tablo kullanıcılarına yönelik İslami bankalarca uygulanan muhasebe politikalarıyla ilgili yetersiz bilgi sunulması alacak ekonomik kararları olumsuz yönde etkileyecektir. Tüm bu nedenlerden dolayı İslami bankalar ve finansal kuruluşlar tarafından girilen mudarebe finansmanı işlemlerine yönelik finansal tablolara alma, ölçme ve açıklama konuları standart hale getirilmek istenmiştir.

AAOIFI'nin "FMS 3: Mudarebe" standardı İslami bankalar ve finansal kuruluşlar tarafından girilen mudarebe işlemleriyle ilgili finansal tabloya alma, ölçme ve açıklama konularını düzenlemeyi amaçlamaktadır. Söz konusu standart fon sağlayıcı olarak İslami banka tarafından yürütülen mudarebe finansmanı işlemlerine ve İslami banka tarafından sağlanan mudarebe sermayesine yönelik uygulanmaktadır. Bu kapsamda İslami bankanın mudarebe finansmanı için sağlamış olduğu sermayeyi kendi kaynaklarından mı yoksa kendi kaynakları ve sınırlı ya da sınırlandırılmamış yatırım hesaplarındaki fonlardan oluşan ortak bir havuzdan mı sağladığı konusu standardın kapsamına girmektedir. Ayrıca İslami bankanın mudarebe işleminden doğan kâr veya zarardaki payları da yine standardın kapsamına girmektedir. Diğer taraftan aşağıdaki işlemler standardın kapsamı dışında tutulmuştur:

- (a) Mudarib (emek sahibi) nezdindeki mudarebe işlemlerinin muhasebe uygulamaları
- (b) İslami bankanın sınırlandırılmamış yatırım hesabı fonlarını alması
- (c) İslami bankanın sınırlandırılmış yatırım hesabı fonlarını alması
- (d) Mudarebe fonunun zekâtı

Aşağıda İslami banka tarafından girilen müşareke finansmanı işleminin AAOIFI'nin "FAS 3: Mudarebe" standardı çerçevesinde muhasebeleştirme ve finansal raporlama ilkeleri özetlenerek tablo halinde sunulmuştur:

Tablo 33: AAOIFI FMS 3: Mudarebe Standardına Göre Faizsiz Finans Kuruluşu Tarafından Mudarebe Finansmanının Muhasebeleştirilmesi

Sözleşmenin kurulduğu tarihte mudarebe sermayesinin finansal tablolarına alınması	(a) Sermaye mudaribe peşin ya da taksitler halinde ödenecekse her bir taksit ödendiği zaman veya mudaribin tasarrufuna sunulduğunda kayda alınır. (b) Mudarebe finansmanı işlemleri İslami bankanın finansal tablolarında “Mudarebe Finansmanı” adıyla, parasal olmayan varlık şeklinde sağlanan mudarebe sermayesi ise “Parasal Olmayan Mudarebe Varlıklar” adıyla raporlanır.
Sözleşmenin kurulduğu tarihte mudarebe sermayesinin ölçülmesi	(a) İslami banka tarafından nakit ya da parasal olmayan varlık olarak sağlanan mudarebe sermayesi sırasıyla ödenen tutar ve varlıkların gerçeğe uygun değerleri üzerinden ölçülür. Varlıkların gerçeğe uygun değerleri ile defter değerleri arasında bir fark varsa, söz konusu fark kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilir. (b) Bir veya her iki tarafın gerçekleştirdiği sözleşme kurulum giderleri mudarebe sermayesinin bir parçası olarak dikkate alınmaz.
Finansal dönemin sonunda mudarebe sermayesinin ölçülmesi	(a) Mudarebe sermayesi finansal dönem sonunda, sözleşmenin kurulduğu tarihte olduğu gibi ölçülür. Bununla birlikte İslami bankaya herhangi bir sermaye geri ödemesi varsa toplamdan düşülür. (b) İşe başlanmadan önce sermayenin bir kısmının zayı olması halinde, bu kısım mudarebe sermayesinden düşülür ve İslami banka tarafından zarar olarak muhasebeleştirilir. Ancak söz konusu kayıp işe başladıktan sonra gerçekleşirse mudarebe sermayesinden düşülmez. (c) Mudarebe sermayesinin tümünün kaybedilmesi halinde, mudarebe sona erdirilir ve ilgili hesap kapatılarak söz konusu kayıp İslami banka tarafından zarar olarak muhasebeleştirilir. (d) Mudarebe sonlandırılır veya tasfiye edilir de kâr ve zararlarla birlikte mudarebe sermayesi mutabakat anında İslami bankaya ödenmezse, söz konusu tutar mudaribten alacak olarak kaydedilir.

İslami bankanın mudarebe kârı veya zararındaki payının muhasebeleştirilmesi	(a) İslami bankanın tek bir finansal dönemde başlayıp sona eren mudarebe finansmanı işlemlerindeki payına ilişkin kâr veya zararlar tasfiye tarihinde finansal tablolara yansıtılır. (b) Mudarebe finansmanının birden fazla finansal dönem sürmesi halinde, herhangi bir döneme ilişkin taraflar arasında yapılan kısmi veya nihai mutabakat sonucu ortaya çıkan kârın İslami bankanın payına düşen kısmı, kâr dağıtımı ölçüsünde, ilgili döneme ilişkin hesaplarda muhasebeleştirilir. İslami bankanın herhangi bir döneme ilişkin zarardan payına düşen kısım ise, bu tür kayıpların mudarebe sermayesinden düşülmesi ölçüsünde, ilgili döneme ilişkin hesaplarda muhasebeleştirilir. (c) Tasfiye veya mutabakat sonrasında, mudarib tarafından İslami bankaya yapılmayan kâr payı ödemeleri, mudaribten alacak olarak kaydedilir. (d) Tasfiye sonucunda doğan zararlar, tasfiye tarihinde mudarebe sermayesini azaltma suretiyle muhasebeleştirilir. (e) Mudarib, kendisinin yanlış hareketi veya ihmali sonucunda doğan zararları üstlenir. Bu tür kayıplar mudaripten alacak olarak kaydedilir.
Açıklama gereklilikleri	(a) Mudarebe varlıkları değer düşüklüğü karşılığı ayrılmışsa dipnotlarda açıklanır. (b) FMS 1: İslami Bankaların ve Finansal Kuruluşların Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama standardında belirtilen açıklama gereklilikleri gözden geçirilir.

Tablo 34: IFAS-3: Kâr ve Zarar Paylaşım Hesapları Standardına Göre Faizsiz Finans Kuruluşu Tarafından Mudarebe Finansmanının Muhasebeleştirilmesi

Toplanan Fonlar	(a) Fon İFHK tarafından alındığı anda kayda alınır. İFHK fonların belirli bir tarihe kadar yatırıma yönlendirilmeyeceği şartını koymuşsa bu tarihe kadar fonlar cari hesaplara kaydedilir. (b) Fonlar sözleşmede belirtilen İFHK tarafından alınan tutar üzerinden ölçülür. (c) Belirtilen vadenin sonunda, fonlar aşağıda belirtildiği gibi hesaplanır: (Yatırım Hesabının Vade Başındaki Kalanı + İlave Mevduatlar – Hesaptan Yapılan Çekimler + Tahsis Edilen ve Yeniden Yatırılan Kârların Payı – Paylaştırılan Zararların Payı –/+ Diğer Gerekli Düzeltmeler)
Kâr/Zarar Paylaşımı	(a) Kâr paylaşımı karşılıklı belirlenen hükümlere göre yapılır. (b) Tahsis edilmiş ancak ödenmemiş kârlar İFHK tarafından bir yükümlülük olarak muhasebeleştirilir ve açıklanır. (c) Kayıplar öncelikle Kâr Dengeleme Rezervi (Profit Equalization Reserve) olarak adlandırılan dağıtılmamış kârlardan mahsup edilir. Kalan zarar yatırım zararları karşılıklı da denilen Yatırım Risk Rezervinden (Investment Risk Reserve) karşılanır. Yine de bir zarar kalmışsa o zaman da İFHK ile hesap sahiplerinin ortak yatırımlarındaki kendi paylarından her bir taraftan yatırım dönemi dikkate alınarak düşülür. (d) Düzenlemelere aykırı değilse söz konusu kayıp sadece İFHK'nın payından da düşülebilir. Şayet İFHK'nın payı yetersiz kalırsa o zaman diğer paydan da düşülebilir.
Finansal Tablolarda Sunum ve Açıklama	(a) Sınırlanmamış yatırım/KZP mevduat hesap sahiplerine ait fonlar itfa edilebilir sermaye (redeemable capital) olarak sunulur. Finansal tabloda Kâr paylaşım yöntemi, Giderlerin yüklenmesi, Karşılıkların ayrılması ve Hibe olarak verilen teşvik kârları konularla ilgili önemli politikalar açıklanır.

4.4 MÜŞAREKE FİNANSMANININ MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA İLKELERİ

Faizsiz bankaların sermaye koymak yoluyla finansman kullandırdıkları bir ortaklık şekli olarak müşareke finansmanı faizsiz finans alanında özellikle ticari hayatın finansmanı noktasında önemli bir yere sahiptir. Faizsiz bankalar arasında girişilen müşareke finansmanı işlemlerinin ölçüm ve raporlanmasında görülen farklılıklar bu alanda standart düzenleme ihtiyacını doğurmuştur. Farklı muhasebe uygulamalarının ve açıklamalarının farklı etkilere yol açmasından dolayı İslami bankaların giriştikleri müşareke finansmanı işlerinden kârlılıklarını karşılaştırmak oldukça zor olmuştur. Diğer taraftan, müşareke finansmanı konusunda finansal tablo kullanıcılarına yönelik faizsiz bankalarca sunulan faydalı ekonomik bilginin yeterli olmadığı gözlemlenmiştir. Tüm bu nedenlerden dolayı müşareke finansmanına yönelik finansal tablolara alma, ölçme ve açıklama konularının standart hale getirilmesi amacıyla AAOIFI gerekli çalışmaları yürütmüştür.

AAOIFI'nin "FAS 4: Müşareke" standardı faizsiz banka ve finansal kuruluşlar tarafından girişilen müşareke finansmanı işlemlerinin finansal tablolara alınması, ölçülmesi ve açıklanmasına ilişkin muhasebe kurallarını düzenlemeyi amaçlamaktadır. Söz konusu standart faizsiz finans kuruluşu tarafından sabit müşareke ya da azalan müşareke şeklinde girişilen müşareke işlemlerine uygulanmaktadır. Bu kapsamda faizsiz bankanın müşareke finansmanı için sağlamış olduğu sermayeyi kendi kaynaklarından mı yoksa kendi kaynakları ile sınırlı ya da sınırlandırılmamış yatırım hesaplarındaki fonlardan oluşan ortak bir havuzdan mı sağladığı konusu standardın kapsamına girmektedir. Ayrıca, faizsiz bankanın müşareke işlemindeki kâr veya zarardaki payı da yine standardın kapsamına girmektedir. Bununla birlikte mudarebe, katılım işlemleri, müşareke fonlarının zekâtı ve iş ortağının müşareke işlemlerine yönelik muhasebe konuları bu standardın kapsamı dışındadır. Aşağıda faizsiz finans kurumu tarafından girişilen müşareke finansmanı işleminin AAOIFI'nin "FAS 4: Müşareke" standardı çerçevesinde muhasebeleştirme ve raporlama ilkeleri özetlenerek tablo halinde sunulmuştur:

Tablo 35: AAOIFI FAS 4: Müşareke Standardına Göre Faizsiz Finans Kuruluşu Tarafından Müşareke Finansmanının Muhasebeleştirilmesi

Sözleşmenin kurulduğu tarihte finansal tablolara alınması	Sözleşmenin kurulduğu tarihte müşterek sermayesindeki payın finansal tablolara alınması: İslami bankanın müşterek sermayesindeki payı ortağa ödeme yapıldığı anda kayda alınır ve Müşareke Finansmanı adıyla raporlanır.
Sözleşmenin kurulduğu tarihte İslami bankanın müşterek sermayesindeki payının ölçülmesi	(a) İslami bankanın nakit olarak sağladığı müşterek sermayesindeki payı ödenen tutar üzerinden ölçülmelidir. (b) Varlık olarak sağlanan paylar gerçeğe uygun değer ile ölçülür. Varlığın gerçeğe uygun değeri ile defter değeri arasında bir fark olursa bu fark İslami banka tarafından kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilmelidir. (c) Sözleşmenin kurulması sırasında gerçekleşen giderler Müşareke sermayesinin bir parçası olarak kabul edilmemelidir.
Sözleşme kurulduktan sonra finansal dönemin sonunda İslami bankanın müşterek sermayesindeki payının ölçülmesi	(a) İslami bankanın sabit müşterek sermayesindeki payı finansal dönemin sonunda tarihi maliyet değer (sözleşmenin kurulduğu tarihte ödenen veya varlığın değerleme tutarı) üzerinden ölçülür. (b) İslami bankanın azalan müşterek sermayesindeki payları finansal dönemin sonunda, ortağa transfer edilen payların tarihi maliyeti değeri düşüldükten sonra, tarihi maliyet değerleri üzerinden ölçülür. Tarihi maliyet ile gerçeğe uygun değer arasında bir fark oluşması halinde İslami bankanın gelir tablosunda kâr veya zarar olarak tanımlanır. (c) Azalan müşterek transfer tamamlanmadan önce tasfiye edilirse, İslami bankanın payıyla ilgili geri kazanılabilir tutar İslami bankanın müşterek finansmanı hesabına alacak olarak kaydedilir. Defter değeri ile geri kazanılabilir tutar arasında ortaya çıkacak fark, İslami bankanın gelir tablosuna kâr veya zarar olarak yansıtılır. (d) Müşareke sonlandırılır veya tasfiye edilir ve hesap mutabakatı yapıldığı zaman İslami bankanın muaccel olan müşterek sermayesindeki payı ödenmemeye devam ederse, İslami banka söz konusu payı iş ortağından alacak olarak kaydeder.
İslami bankanın müşterek kârları ve zararındaki payının muhasebeleştirilmesi	(a) İslami bankanın, finansal dönem boyunca başlayıp sona eren müşterek finansmanı işlemlerindeki payıyla ilgili kâr ve zararlar İslami bankanın tasfiye tarihindeki hesaplarında muhasebeleştirilir.

	(b) Birden fazla finansal dönem devam eden bir sabit müşarekede, İslami bankanın döneme ilişkin kısmi veya nihai mutabakattan kaynaklanan kârdaki payı, kârın dağıtılma derecesine göre döneme ilişkin hesaplarda muhasebeleştirilir. Zarardaki payı ise, müşareke sermayesindeki payından düşülme ölçüsünde döneme ilişkin hesaplarda muhasebeleştirilir. (c) 4/(a)'da belirtilen hüküm, İslami bankanın müşareke sermayesi ve kâr veya zarardaki payındaki azalma göz önüne alındıktan sonra, birden fazla finansal dönem devam eden azalan müşareke finansmanı için de uygulanır. (d) 3/(d)'de belirtildiği üzere, iş ortağı tasfiye veya hesap mutabakatından sonra İslami bankanın muaccel durum olan kârdaki payını ödemezse, söz konusu kârdaki pay iş ortağından alacak olarak muhasebeleştirilir. (e) İş ortağının yanlış hareketi veya ihmalden dolayı müşarekede zarar gerçekleşirse, iş ortağı İslami bankanın söz konusu zarfındaki payını üstlenir. Bu tür kayıplar iş ortağından alacak olarak muhasebeleştirilir. (f) 3/(d) ve 4/(d)'de belirtildiği üzere, İslami bankanın kazançtaki ödenmeyen payı müşareke alacakları hesabında muhasebeleştirilir. Şüpheli hale gelmeleri durumunda ise söz konusu alacaklar için karşılık ayrılmalıdır.
Açıklama gereklilikleri	(a) İslami bankanın ilgili dönem boyunca müşareke finansmanı işlemlerinde sermaye kaybı karşılığı ayrılmışsa, finansal raporlama dönemine ilişkin finansal tabloların dipnotlarında açıklanır. (b) FMS 1: İslami Bankaların ve Finansal Kuruluşların Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama standardında belirtilen açıklama gereklilikleri gözden geçirilir.

Pakistan'ın IFAS-3: Kâr ve Zarar Paylaşım Hesapları standardı aynı zamanda müşareke sözleşmelerine de uygulanabilmektedir. Dolayısıyla bu standartla ilgili olarak bir önceki kısım olan mudarebe ortaklığı ele alınırken bu standarttan söz edildiği için burada tekrar edilmemiştir. Mudarebe için belirtilen muhasebe ve raporlama ilkeleri aynen müşareke için de geçerlidir.

4.5 SELEM FİNANSMANININ MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA İLKELERİ

Selem finansmanı işlemleri İslami finans sistemi içinde özellikle tarımsal faaliyet alanında İslami bankalar tarafından kullanılan önemli bir enstrümandır. Selem finansmanı işlemlerinin muhasebeleştirilmesi ve raporlanması konusunda İslami bankalar arasında yaşanan farklılıklar finansal tablo kullanıcılarına yararlı ekonomik bilgi sunmak bakımında bu alanda standart geliştirme ihtiyacını doğurmuştur. Ayrıca, İslami bankaların girişmiş oldukları selem finansmanı ve paralel selem işlemlerinde finansal tablolarında muhasebe politikalarına yönelik olarak yeterli açıklamada bulunmalarını da temin etmek amacıyla AAOIFI selem finansmanı ve paralel selem işlemleriyle ilgili bir standart geliştirme gereği duymuştur. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan AAOIFI'nin "FAS 7: Selem ve Paralel Selem" standardı İslami bankalar ve diğer finansal kuruluşların girişmiş oldukları selem finansmanı ve paralel selem işlemlerinin genel olarak finansal tablolara alma, ölçme, sunma ve açıklama işlemlerini kapsayan muhasebeleştirme kurallarını düzenlemektedir. Söz konusu standart selem finansmanı işleminde İslami banka tarafından alıcı (müslem) olarak tedarikçiye (müslem ileyh) ödenen veya paralel selem işleminde alınan tutar (Ra's Al-mal); selem finansmanı işleminde selem konusu malın (müslem fihi) alınıp satılması ya da paralel selem işleminde olduğu gibi teslim edilmesi işlemlerini kapsamaktadır. Ayrıca selem finansmanı ve paralel selem işlemleri sonucunda ortaya çıkan gelirler, zararlar, kazanç ve kayıplar da standardın kapsamına girmektedir. Aşağıda selem finansmanı ve paralel selem işlemlerinin muhasebeleştirilmesiyle ilgili bir tablo sunulmuştur:

Tablo 36: AAOIFI FAS 7: Selem ve Paralel Selem Standardına Göre Faizsiz Finans Kuruluşu Tarafından Selem Finansmanı ve Paralel Selem Finansmanının Muhasebeleştirilmesi

İlk muhasebeleştirme	(a) Selem finansmanı selem sermayesi (nakit, aynı ya da fayda olarak) müslüm ileyhe ödendiğinde kayda alınır. (b) Paralel selem ise İslami banka selem sermayesini aldığı anda kayda alınır.
İlk ölçüm	(a) Sözleşmenin kurulduğu tarihte sermaye ödenen tutar üzerinden ölçülür. (b) Varlık veya fayda cinsinden sağlanan sermaye bunların gerçeğe uygun değerleri üzerinden ölçülür
Finansal dönem sonundaki ölçüm ve sunum	(a) İlk ölçümde olduğu gibi yapılır. Ancak müslüm ileyh, müslüm fihhin tamamını ya da bir kısmını teslim edememe veya müslüm fihhin değerinde azalma olasılığı varsa, İslami bankanın söz konusu fark kadar karşılık ayırması gerekir. (b) Selem finansman işlemleri İslami bankanın finansal durum tablosunda “Selem Finansmanı”, paralel selem işlemleri ise “Paralel Selem” başlığı altında raporlanır.
Müslüm fihhin teslim alınması	(a) Sözleşmeyle uyumlu olarak İslami banka tarafından teslim alınan müslüm fihiden oluşan varlıklar tahvil maliyet değerleri üzerinden kaydedilir. (b) Müslüm fihhin farklı kalitede olan benzer bir türünün teslim alınması durumunda: (i) Teslim alınan müslüm fihhin piyasa değeri (ya da gerçeğe uygun değeri) sözleşmede belirtilen tutara eşitse, defter değeri üzerinden ölçülür ve kaydedilir. (ii) Piyasa değeri, sözleşme değerinden daha düşükse, teslim tarihindeki piyasa değeri üzerinden ölçülür ve aradaki fark zarar olarak kaydedilir. (c) İslami bankanın teslim gününde müslüm fihhiyi kısmen veya tamamen teslim alamaması durumunda: (i) Kısmen veya tamamen teslim edilememesi durumunda, teslim günü geçmişse, müslüm fihhin defter değeri olduğu gibi devam eder. (ii) Selem finansmanı sözleşmesi tamamen veya kısmen iptal edilir ve müşteriler selem sermayesini geri ödemezse, söz konusu tutar müşteriden alacak olarak kaydedilir.

	(d) Müşterinin hatalı davranışı veya ihmalden dolayı İslami bankanın müslüm fihiyi tamamen veya kısmen teslim alamaması: (i) Selem finansmanı sözleşmesi tamamen veya kısmen iptal edilir ve müşteri selem sermayesini geri ödemese, söz konusu tutar müşteriden alacak olarak kaydedilir. (ii) İslami bankanın teminat olarak menkul kıymetlere sahip olması ve bunların satışından sağlanan tutarın müslüm fihin defter değerinin altında kalması durumunda, aradaki fark müşteriden alacak olarak kaydedilir. Tersî durumda ise aradaki fark kadar müşteri alacaklandırılır. (iii) İslami banka lehine tesis edilen herhangi bir ek tutardan dolayı da müşteri borçlandırılır.
Müslüm fihin başka bir tür malla ikame edilmesi	İkâme malın piyasa değeri veya gerçeğe uygun değeri müslüm fihin defter değerinden daha düşükse, teslim tarihindeki piyasa değeri üzerinden ölçüm yapılır ve aradaki fark zarar olarak kaydedilir.
Teslimden sonra finansal dönemin sonunda müslüm fihin değerinin ölçümü	Finansal dönemin sonunda, selem finansmanı yoluyla edinilen varlıklar tarihi maliyet değeri ve nakit eşdeğer tutarın (cash equivalent value) daha düşük olanı ile ölçülür. Nakit eşdeğer tutarın daha düşükse, aradaki fark gelir tablosuna zarar olarak yansıtılır.
Paralel selem işleminde müslüm fihin teslim edilmesi	Paralel selem işleminde, müslüm fihin İslami banka tarafından müşteriye teslim edilmesi halinde, müşteri tarafından ödenen tutar ile müslüm fihin maliyeti arasındaki fark kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilir.
Açıklama gereklilikleri	FMS 1: İslami Bankaların ve Finansal Kuruluşların Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama standartlarında belirtilen açıklama gereklilikleri gözden geçirilir.

4.6 İSTİSNA FİNANSMANININ MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA İLKELERİ

İstisna ve paralel istisna faizsiz finans kurumlarının kullandığı önemli finansman türleridir. Birçok konunun bulunmasından dolayı bu araçların muhasebeleştirilmesinde birçok problem söz konusu olmuştur. Bu konular kısaca aşağıdaki gibidir:

- a) İstisna ve paralel istisna sözleşmelerinin ölçülmesi ve finansal tablolara alınması
- b) İstisna ve paralel istisna sözleşmelerinden doğan gelir ve kârların ölçülmesi ve finansal tablolara alınması,
- c) Finansal dönem sonunda, özellikle sözleşme kayıpları beklendiği zaman istisna varlıklarının değerlemesi,
- d) Bakım ve güvence maliyetlerinin ölçülmesi ve muhasebe işlemleri
- e) Faizsiz finansal kuruluşunun finansal durum tablolarında istisna ve paralel istisna işlemleriyle ilgili muhasebe bilgisi ve politikasının çerçevesi ve türü

Bu konuların muhasebe işlemlerindeki ve finansal tablolarda açıklanmasındaki farklılıklar faizsiz finansal kuruluşların finansal tablolarında muhasebe bilgisinin karşılaştırılabilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bakımdan, istisna ve paralel istisna ve paralel istisna işlemlerinin muhasebe uygulamalarının standart bir yapıya kavuşturulması söz konusu bankaların finansal tablo kullanıcılarına yönelik faydalı bilgi sağlaması yönünden büyük öneme sahiptir. AAOIFI FAS 10 İstisna ve Paralel İstisna standardı İslami banka ve finansal kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen istisna ve paralel istisna işlemlerinin finansal tablolara alınması, ölçülmesi ve açıklanmasıyla ilgili muhasebe kurallarını düzenlemektedir. İstisna sözleşmesinin yanında genellikle ayrı bir paralel sözleşme daha düzenlenir. İslami banka ilk sözleşmede nihai alıcı olan kişiye (mustasni) malları (masnu/sözleşme konusu varlık) satan kişi (sani) iken, paralel istisna sözleşmesinde ise İslami banka bir diğer satıcı olan kişiden (sani) malları (masnu) alacak olan kişi (mustasni) rolündedir. Aşağıda AAOIFI FAS 10 İstisna ve Paralel İstisna standardına göre muhasebeleştirme işlemlerinin gösterildiği tablolar sunulmuştur.

Tablo 37: AAOIFI FAS 10 İstisna ve Paralel İstisna Standardına Göre Faizsiz Finans Kuruluşu Tarafından Satıcı (Sani) Sıfatıyla İstisna ve Paralel İstisna Finansmanının Muhasebeleştirilmesi

İstisna maliyetleri	(1) İstisna maliyetleri doğrudan maliyetler ve sözleşmeyle ilgili doğrudan olmayan maliyetlerden oluşur. (2) Ön sözleşmenin yanı sıra finansal dönemde gerçekleşen maliyetler istisna maliyetleri “Yapılmakta Olan İstisna” (paralel istisna durumunda ise “İstisna Maliyetleri” hesabında izlenir. Alıcıya fatura edilen tutarlar “İstisna Alacakları” hesabına borç, “İstisna Hak Edişleri” hesabına ise alacak kaydedilir. “İstisna Hak Edişleri” hesabının kalanı İslami bankanın finansal durum tablosunun tahsis edilmiş kısmındaki “Yapılmakta Olan İstisna” hesabından mahsup edilir. (3) Ön sözleşme maliyetleri ortaya çıktığında ertelenmiş maliyet olarak muhasebeleştirilir ve “Yapılmakta Olan İstisna” hesabına aktarılarak sözleşmeye göre açıklanır.
Paralel istisnada sözleşme maliyetleri	(1) Paralel istisna maliyetleri sözleşmede belirtilen fiyatı (doğrudan maliyet) ve ön sözleşme maliyetleri de dahil doğrudan olmayan maliyetleri kapsar. (2) İslami banka tarafından dönem içinde nihai alıcıya (mustasni) yapılan hak ediş ödemeleri “İstisna Alacakları” hesabına borç kaydedilerek açıklanır. Aynı tutar, “İstisna Hak Edişleri” hesabına da alacak olarak kaydedilir ve hesap kalanı İslami bankanın finansal tablolarındaki “İstisna Maliyetleri” hesabından mahsup edilir.
Finansal dönemde istisna sonunda istisna geliri ve kârı	(1) İstisna geliri ve kârı: İstisna geliri, İslami bankanın sözleşmede belirtilen kâr marjı da dahil İslami banka (sani) ile müşteri (mustasni) arasında kararlaştırılan toplam tutardır. Söz konusu toplam tutar ile kâr İslami bankanın finansal tablolarında “tamamlanma derecesi” veya “tamamlanmış sözleşme” yöntemlerine göre muhasebeleştirilir. (2) Ertelenmiş kârlar: Sözleşme tutarı alıcı (mustasni) tarafından yapılmakta olan sözleşme boyunca taksitler halinde tamamen ödenebilir. Bununla birlikte, tutarın tamamı veya bir kısmı sözleşmenin bitiminin ardından ödenebilir. Bu durumda, sözleşme boyunca ödenen toplam tutar ile kararlaştırılan tutar (ertelenmiş kâr olarak belirtilmiş olan) arasındaki fark İslami bankanın bilançosunda “İstisna Alacakları” hesabın-

	dan mahsup edilir. Bu uygulama, “tamamlanma derecesi yöntemi” ya da “tamamlanmış sözleşme yöntemi” esas alınarak yapılır. Erteleilmiş kârlar aşağıda belirtilen iki yöntemden biri kullanılarak muhasebeleştirilir. a. Her bir finansal dönem vasıtasıyla kredinin gelecek finansal dönemi boyunca ertelenmiş kârın oransal dağıtımı tahsil ediliş şekline bakılmaksızın kârların payını sağlamalıdır. (Tercih edilen yöntem) b. Her bir taksit alındığında. Bu yöntem İslami bankanın Şer’i Gözetim Kurulunun kararı ya da Gözetim Otoritelerinin gerek duyması halinde kullanılmalıdır. (3) Erken mutabakat: (a) Alıcı (mustasni) erken ödeme yaparsa, İslami banka kârın ilgili kısmında vazgeçebilir. Vazgeçilen kâr tutarı “İstisna Alacakları” ve “Ertelenmiş Kârlar” hesaplarından düşülür. (b) İslami bankanın ödeme yapıldığı zaman kârın bir kısmını bağışlamaması dışında olaylar aynı ise ancak ödemeler alındıktan sonra alıcı (mustasni) söz konusu tutarı geri ödemişse aynı muhasebe işlemi uygulanır. (4) Paralel istisna geliri ve kârı: (a) Her bir dönemin paralel istisna gelir ve kârı tamamlanma derecesi yöntemi göre ölçülür ve muhasebeleştirilir. (b) Bir finansal döneme ilişkin muhasebeleştirilen istisna kârı kısmı “İstisna Maliyetleri” hesabına eklenir. Böylelikle, herhangi bir tarihte “İstisna Maliyetleri” hesabının kalanı kümülatif istisna sözleşmesi maliyetleri ile bu tarihe kadar muhasebeleştirilen istisna kârları tutarının toplamına eşit olacaktır.
Finansal dönemde yapılmakta olan istisnaların ölçümü, istisna maliyetleri ve sözleşme kayıplarının muhasebeleştirilmesi	(a) İstisna geliri ve ve kârları muhasebeleştirilmesinde tamamlanma yüzdesi yönteminin kullanılması durumunda, yapılmakta olan istisna İslami bankanın bilançosunda nakit eşdeğer tutarı (CEV) aşmayan bir değer üzerinden ölçülür ve raporlanır. (b) Bir finansal dönemin sonunda yapılmakta olan istisnanın değerlemesinden kaynaklanan herhangi bir beklenen kayıp İslami bankanın gelir tablosunda muhasebeleştirilir ve raporlanır. (c) Bu iki hüküm paralel istisna için de uygulanır. (d) Alt yüklenici İslami bankanın alıcı/müşteriye (mustasni) karşı yükümlülüğünü yerine getirmesinde ek maliyetle sonuçlanan paralel istisna yükümlülüğünü yerine getiremeyebilir. Bu türden herhangi bir ek maliyet istisna maliyetlerinin değerlemesinde kayıp olarak muhasebeleştirilir ve İslami bankanın gelir tablosunda raporlanır. İslami bankanın söz konusu ek maliyetleri geri almasını ilişkin makul bir kesinlik derecesi durumu varsa bu durum istisnadır.

Değişim emirleri ve ilave istemler	(a) İslami banka ve alıcı/müşteri (mustasni) tarafından onaylanan değişim emirlerinin değeri ve maliyeti sırasıyla İstisna Gelirleri ve Maliyetlerine eklenir. (b) İlave istemlerin muhasebeleştirilmesine ilişkin zorunlu koşullar karşılanıyorsa, ilgili gelir tutarı bu tür istemlerin neden olduğu ek maliyetlere eşit muhasebeleştirilir. (c) İlave istemleri muhasebeleştirilmesine yönelik bir veya daha çok zorunlu koşul karşılanmamışsa, söz konusu istemlerin tahmin edilen değeri İslami bankanın finansal tablo dipnotlarında açıklanır. (d) Bu üç hüküm paralel istisna için de uygulanır. Bununla birlikte söz konusu maliyet alt yüklenici (sani) tarafından paralel istisna sözleşmesinde belirtilir ve İslami bankanın onayına sunulur.
İstisna varlığının (masnu) bakım ve garanti maliyetleri	(a) İstisna varlığının (masnu) bakım ve garanti maliyetleri tahakkuk esaslı çerçevesinde muhasebeleştirilir. Bu tür maliyetler tahmin edilerek muhasebeleştirilen istisna geliriyle karşılaştırılır. Gerçekleşen bakım ve garanti harcamaları "Bakım ve Garanti Karşılıkları" hesabından düşülür. (b) Paralel istisnada istisna varlığının (masnu) bakım ve garanti maliyetleri nakit esaslı çerçevesinde muhasebeleştirilir. Bu tür maliyetler ortaya çıktığında İslami banka tarafından doğrudan gider hesaplarına yansıtılır.

Tablo 38: AAOIFI FAS 10 İstisna ve Paralel İstisna Standardına Göre Faizsiz Finans Kuruluşu Tarafından Alıcı (Mustasni) Sıfatıyla İstisna ve Paralel İstisna Finansmanının Muhasebeleştirilmesi

Tamamlanan işlerin istisna hak edişler	Alınan hak ediş tutarları “İstisna Maliyetleri” hesabı borçlandırılarak muhasebeleştirilir ve İslami bankanın bilançosunda varlıklar kısmında sunulur. İlgili kredi, “Sani’ye Olan İstisna Borçları” hesabına yapılacaktır. Bu hüküm aynı zamanda paralel istisna için de uygulanır.
İstisna varlığının (masnu) teslim alınması	(1) İstisna varlığının (masnu) belirlenen özellikler ve plana göre teslim alınması: (a) alınan varlıklar (masnu) “İstisna Maliyetleri” hesabının tarihi maliyet değeri (defter değeri) üzerinden kaydedilir. (b) Paralel istisnada ise masnu’un mustasniye teslim edilmesi durumunda, “İstisna Maliyetleri” hesabının kalanı teslim alınan masnu’un özünü yansıtan bir varlık hesabına aktarılır. (2) İstisna varlığının (masnu) gecikmeli teslim edilmesi: Gecikme sani’in ihmali veya hatasından ötürüyse ve İslami banka yaşanan gecikmeden kaynaklanan zararı tazmin etmekle yükümlüyse, tazmin tutarı kesin teminattan (performance bond) karşılanabilir. Teminat yetersiz kalırsa, bakiye “Sani’den İstisna Alacakları” hesabına kaydedilir. Gerekliyse şüpheli alacak karşılığı da ayrılabilir. (3) Belirlenen özellikleri karşılamayan istisna varlığı (masnu): (a) İslami banka teslim almayı reddederse ve sani’ye yaptığı tüm hak ediş tutarını geri alamamışsa, bakiye “İstisna Alacakları” olarak kaydedilir ve gerekliyse karşılık ayrılır. (b) İslami banka teslim almayı kabul ederse, söz konusu varlık nakit eşdeğer tutar ve tarihi maliyetten (defter değeri) düşük olana kadar ölçülür. Tazmin edilemeyen kayıp cari dönemde gelir tablosunda muhasebeleştirilir. (4) Alıcının (mustasni) istisna varlığını (masnu) teslim almayı kabul etmemesi: Mustasni (müşteri) masnu’u (varlığı) teslim almayı reddederse, istisna varlıkları nakit eşdeğer tutar ve tarihi maliyetten (defter değeri) düşük olana kadar ölçülür. Ortaya çıkan kayıp İslami bankanın ilgili döneme ait gelir tablosunda gösterilir.

Tablo 39: AAOIFI FAS 10 İstisna ve Paralel İstisna Standardına Göre İstisna ve Paralel İstisna ile İlgili Açıklama Gereklilikleri

İslami bankanın finansal tablolarında açıklaması gereken hususlar	(1) Finansal dönemde muhasebeleştirilen istisna sözleşmesi gelirleri ve kârları (2) Finansal döneme ilişkin istisna sözleşmesi gelirleri ve kârlarının ölçümünde kullanılan muhasebeleştirme yöntemleri (3) Cari finansal dönem sonuna kadar muhasebeleştirilen gelirler ve kârların yanı sıra devam etmekte olan sözleşmelerin kümülatif (fiili) maliyetleri (4) Tanımlayıcı özellikler ve akdi koşullara göre tamamlanana kadar devam etmekte olan sözleşmelerde retansiyon (retention) tutarı (5) İslami bankanın bilançosunun uygun tarafından sunulan istisna Alacakları ve İstisna Borçları hesapları, bu hesaplar birbirleriyle mahsup edilemezler
İslami bankanın finansal tablo dipnotlarında açıklaması gereken hususlar	(1) İstisna varlığının (masnu) geç teslim edilmesiyle ilgili ceza maddesine bağlı olarak ödenmemiş ilave hakkeşler ve beklenmedik cezalar (2) Devam etmekte olan sözleşmelerin tamamlanma yüzdesinin belirlenmesinde kullanılan yöntem (3) Devam etmekte olan paralel istisnanın değeri ve devam ettiği dönemler (4) İslami bankanın cari finansal yıl boyunca imzalandığı ancak henüz başlamamış olan istisna sözleşmelerinin değeri ve devam ettiği dönemler
Diğer	(1) FMS 1: İslami Bankaların ve Finansal Kuruluşların Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama standardında belirtilen açıklamaların gözden geçirilmesi.

4.7 SUKUK FİNANSMANININ MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA İLKELERİ

Sukuk ihracıyla ilgili muhasebeleştirme ve finansal raporlama konusunda herhangi bir standardın bulunmaması nedeniyle sukuk ihracı gerçekleştiren kurumlar muhasebe ve raporlama konusunda önemli bir sorun teşkil etmiştir. Bu sorunu çözmek amacıyla çıkarılan “AAOIFI FAS 29 Sukuk İhraçları” standardı sukuk ihraç eden İslami finansal kurumlar ve diğer kurumlarda sukuk ihraçlarıyla ilgili muhasebe uygulamaları ve sınıflandırma konusunu ele almaktadır. Şeriat ve muhasebe standartları dahil olmak üzere sukuk hakkında kapsamlı bir projenin bir parçasını oluşturan bu standardın düzenlenmesi muhasebe ve finansal raporlama konusunda bir standardın olmamasından dolayı bir zorunluluk olmuştur. Söz konusu standart ihraççının defterlerinde sukuk ihracının muhasebeleştirilmesi ve finansal raporlanmasına yönelik uygulanmaktadır. Ayrıca ihraççının finansal tablolarında sukuk ihracının sunumu ve açıklanmasının yanı sıra temel muhasebe işlemleri ve sınıflandırmasıyla ilgili gereklilikler belirtilmiştir. Söz konusu standardın önemli yönleri aşağıda belirtildiği gibidir:

- a) Sukuk ihracının muhasebeleştirilmesi önemli oranda dayanak varlığın bizzat kendisinin muhasebeleştirilmesine dayanırken ve AAOIFI hali hazırda bu ürünler için muhasebe standartları yayınlamışken, bununla birlikte yükümlülük tarafında sunulması ve sınıflandırılması sukukun yapısına ve özelliklerine bağlıdır. Bu bakımdan standart özellikle bu konuda kılavuz görevi sağlamayı amaçlamaktadır.
- b) Standart öncelikle sukuk yapısına dayanan sukuk ihraçlarına yönelik bilanço içi ve bilanço dışı sınıflandırma ve sunum için kılavuzluk sağlamayı amaçlamaktadır.
- c) Standart aynı zamanda sukuk araçlarının özkaynak, özkaynak benzeri, finansal yükümlülük veya finansal yükümlülük içermeyen olarak raporlanmasını gibi bilanço yapısına da kılavuzluk sağlamaktadır.

Aşağıda sukuk ihraçlarının AAOIFI FAS 29 Sukuk İhraçları standardına göre muhasebeleştirilmesine yönelik bir tablo sunulmuştur.

Tablo 40: AAOIFI FAS 29 Sukuk İhraçları Standardına Göre Sukuk İhraçcının Faizsiz Finans Kuruluşu Tarafından Muhasebeleştirilmesi

SUKUK İHRAÇCININ İLK SINIFLANDIRMASI	
Genel sınıflandırma	(a) Sukuk sahipleri, SPV ve sukuk ihraç eden kurum arasındaki ilişkiyi yönlendiren sözleşmeyi/ürünü gerektiren yapıya bağlı olarak sukuk ihraç eden kurum dayanak varlık veya işteki kontrol derecesini belirtir. (b) Sukuk ihraç eden kurum dayanak varlıkları veya işi kontrol ediyorsa bilançoda, etmiyorsa bilanço dışında takip eder.
Kontrol	Kurum varlığın veya işin mülkiyetine sahip olmaktan kaynaklanan tüm risk ve yararlar önemli oranda sathipse kontrol ediyor demektir.
Sukuk ihraçıyla ilgili bağımsız sözleşme veya taahhüt düzenlemeleri	Farklı dayanak işlemler içeren sukuk da dahil İslami finans işlemlerinin yapısı belirli bağımsız ek sözleşme ve taahhüt düzenlemeleri (garanti veya satın alma/satma taahhüdü gibi) içerebilir.
BİLANÇO İÇİ SUKUK	
Bilanço içi muhasebeleştirilebilen sukukun sınıflandırılması ve sunumu	(1) Özkaynak olarak sınıflandırılan sukuk: (a) araç katılımcı ve doğaldır, (b) araç doğada sürekli ve/veya dönüştürülebilir ve (c) araç kurumun tüm yükümlülüklerine ve/veya özkaynak benzeri araçlarına tabidir. (2) Özkaynak benzeri olarak sınıflandırılan sukuk: Sukuk ihracı özkaynak benzeri tanımını (yatırım hesap sahiplerinin haklarına benzeyen özellikler taşıyan ve özkaynak olarak sınıflama kriterlerini karşılamayan) karşılıyorsa özkaynak benzeri olarak sınıflanabilir ve muhasebeleştirilebilir. (3) Yükümlülük olarak sınıflandırılan sukuk: Sukuk ihracı ihraççının mevcut bir parasal yükümlülük (deyn/borç) doğuracak şekilde yapılandırılan bir finansal yükümlülük olarak sınıflandırılır. Mal teslimi veya hizmet ifası yükümlülüğü taşıyorsa, o zaman finansal olmayan bir yükümlülük olarak sınıflanır.

Sukuk ihracı nedeniyle varlık ve yükümlülüklerin ilk muhasebeleştirilmesi	(1) İlk muhasebeleştirme: Sukuk ihracıyla ilgili sözleşmenin uygulanmasından doğan varlık ve yükümlülükler ilk olarak sözleşmenin özüne uygun olarak muhasebeleştirilir. (2) Defter değeri düzeltmeleri: Bir kurum bilanço içi muhasebeleştirilen bir sukuk ihracı ederse, bu tür varlıkların defter değeri kurum defterlerinde düzeltilir ve ortaya çıkan kazanç veya kayıplar uygun şekillerde muhasebeleştirilir.
Sukuk ihracıyla ilgili varlık ve yükümlülüklerin sonraki ölçümü ile gelirler, giderler, kârlar ve zararların muhasebeleştirilmesi	(1) Sukuk ihracıyla ilgili sözleşmenin uygulanmasından doğan varlık ve yükümlülükler ile kâr ve zarar sözleşmenin özüne göre ölçülür ve muhasebeleştirilir. (2) Gelir ve giderler sözleşmenin özüne göre ayrı ayrı kalemler halinde muhasebeleştirilir.
BİLANÇO DIŞI SUKUK	
Bilanço dışı sukuk olarak sıfırlanma	(a) Dayanak varlık üzerinde kontrol gücü içermeyen sukuk bilanço dışı olarak sınıflandırılır ve muhasebeleştirilir. (b) Sukuk'ta, kurumun dayanak varlıklar veya iş ile ilgili rolü ve/veya katılımı, esas olarak yönetici veya acentenin rolüdür. Diğer bir deyişle, sadece güvenilir bir kapasitede ve dayanak varlıklarla ilgili sahiplikten kaynaklanan risk ve yararları gerektiren kontrol sukuk sahiplerine devredilir.
Varlığın bilanço dışı bırakılması	(a) Bilanço dışı muhasebeleştirme kriterini (kontrol başka tarafta aktarıyorsa veya kullanım ya elden çıkmadan dolayı gelecek ekonomik faydalar sağlanıyorsa) sağlayan sukuk aracının dayanak varlığı kurumun mevcut bir varlığıysa, kurum söz konusu varlığı bilanço dışı bırakabilir. (b) Bilanço dışı bırakılma kazanç ve kayıpların, başka bir deyişle defter değeri ile satış karşılığı tutar arasındaki fark satışın gerçekleştiği dönemde kazanç veya kayıp olarak kaydedilir.
Sukuk gelir ve giderlerinin muhasebeleştirilmesi	(a) Gelir ve giderler sözleşmenin özüne göre başka bir deyişle her bir gelir ve gider kalemi kurumun finansal durum tablolarında ayrı ayrı muhasebeleştirilir. (b) Bilanço dışı bırakılmadan doğan gelirler, kurumun geliri olarak muhasebeleştirilemez.

KAYNAKÇA

- AAOIFI (2012). Faizsiz Bankacılık Standartları (Sharia'a Standards). Çev. Mehmet ODABAŞI ve İshak Emin AKTEPE. TKBB, Yayın No: 2. İstanbul.
- AAOIFI (2016). Accounting, Auditing and Governance Standards. Manama, Bahreyn
- ABDULLAH, S. (2018). Conventional and Islamic Perspective in Accounting Potential for Alternative Reporting Framework. International Journal of Economics and Management Engineering Vol:12, No:2.
- ABD TALIB, M., ABDULLAH, A. & ABDULLAH, A. A. (2014). Syari'ah-Based Accounting (SbA): Awareness of Accounting Academicians in Malaysia. Pertanika J. Soc. Sci. & Hum. 22 (S): 175 – 196.
- ABDUL RAHMAN, A. R. (2011). A Introduction to Islamic Accounting Theory and Practice. Kuala Lumpur
- ABDUL RAHMAN, Y. (2010). The Art of Islamic Banking and Finance Tools and Techniques for Community-Based Banking. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- ABDUL RAHMAN, Y. (2015). İslam'da Bankacılık ve Finansman, Çev. Salih Tuğ ve M. Abdullah Tuğ, 1. Baskı, Eylül 2015, İZÜ Yayınları, Yayın No. 11.
- AHMED, Alim Al Ayup (2012). Accounting in Islamic Perspective: A Timely Opportunity, A Timely Challenge. ASA University Review.
- AOSSG Survey (2011). Accounting for Islamic Financial Transactions and Entities.
- AYPEK, N. v.d. (2009). Açıklamalı ve İngilizce Karşılıklı Ekonomik Terimler Sözlüğü Ekonomi, İşletme, Finans, Bankacılık, Borsa ve Dış Ticaret. Ankara: Gazi Kitabevi.
- BAYDOUN, N. ve WILLET, R. (2000), "Islamic Corporate Reports," Abacus, vol.36, no. 1, pp. 21-91.
- BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu). www.bddk.org.tr

- BDDK, 18.10.2018 tarihli ve 30569 sayılı Resmî Gazete yayınlanan “Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”
- Buhârî, Kitabul-l-Eyman Ve'n-Nuzûr (Yeminler ve Nezirler Kitabı), Yeminler, 5/28.
- Cambridge Advanced Learner’s Dictionary (2008), s.1580.
- CBO (Central Bank of Omman), Islamic Banking Regulatory Framework. Title 3: Accounting Standards and Auditor Reports. Applicable Accounting Standards.
- DIFC (2007), A Guide to Islamic Finance in or from the DIFC. Dubai International Finance Centre (DIFC). Dubai: DIFC Incorporated LLP.
- DÖNDÜREN, H. (1988). Çağdaş Ekonomik Problemlere İslami Yaklaşımlar. İstanbul: İklim Yayınları, 1.Baskı, Haziran 1988.
- EKREN, N. (2000). Değişen Çevre Koşulları ve Özel Finans Kurumları Yeni Tercihler ve Stratejik Öncelikler. (İçinde) ALBARAKA TÜRK (2000) Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama. Albaraka Türk Yayınları No. 17, İstanbul 2000.
- ELTIEB, A. (2002) “Accounting issues for Islamic banks”. (İçinde) ARCHER, S. and ABDEL KARIM, A. K. (ed.) (2002). Islamic Finance Innovation and Growth. Euro money books and AAOIFI: Nestor House. London.
- HAMEED, S. A. (2009). Accounting and Auditing for Islamic Financial Institutions. International Islamic University Malaysia (IIUM), Kuala Lumpur.
- HANIFFA, R. and HUDAIB, M. (2001). A Theoretical Framework for the Development of the Islamic Perspective of Accounting. (İçinde) NAPIER, C. & HANIFFA, R. M. (eds.), Islamic Accounting. Edward Elgar.
- HASANUZ ZAMAN, S. M. (2018). Kur’an-ı Kerim’de İktisadi İlkeler, İGİAD Yayınları, Çev. Zeynep Özbek, İstanbul.
- HASSAN, M. K. and LEWIS, M. K. (Ed.) (2007), Handbook of Islamic Banking. Edward Elgar Publishing Limited, p.279-280.

- IADI (International Association of Deposit Insurers), Survey on Islamic Deposit Insurance: Results, 31 March 2010.
- IASB Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve.
- IDB (Islamic Development Bank), www.isdb.org
- IFSB, List Of Terminologies And Definitions Used in the IFSB Documents
- IIBI (Institute of Islamic Banking and), Islamic Banking, Glossary of Financial Terms – I
- IMF (International Monetary Fund). The IMF and Islamic Finance: Islamic Banking
- IQBAL, Z. and MIRAKHOR, A. (2011), An Introduction to Islamic Finance - Theory and Practice. Second Edition.
- Katılım Dünyası, Türkiye Finans'tan bir ilk: Karz-ı Hasen'li Cari Hesap, 28 Temmuz 2015, <https://katilimdunyasi.com/2015/07/28/turkiye-finanstan-bir-ilk-karz-i-hasenli-cari-hesap/> (Erişim 20.4.2018)
- KETTELL, B. (2011) Introduction to Islamic Banking and Finance. New Delhi: John Wiley & Sons Ltd.
- KHAN, M. A. (2003). Zakah Accounting and Auditing: Principles, Rules and Experience in Pakistan. Islamic Economic Studies, 10(2).
- KIRACI, M. ve KÖSE, T. (2002). IASC, FASB ve TMUDESK'teki Muhasebe Standartları Süreci ve Uyumlaştırma. Osmangazi Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 1, Sayı 3, Haz. 2002
- Kuveyt Türk KT, Bankacılık Hizmetleri Sözleşmesi, Özel Cari Hesaplarla İlgili Hükümler
- LEWIS, M. K. (2001). Islam and Accounting. Accounting Forum, June, 25(2).
- MASB (2008) Financial Reporting from an Islamic Perspective. Draft Statement of Principles i-1, s. 16-18.
- Millî Gazete, Diyanet taksitle umreye götürecektir, 27 Kasım 2016.
- OJK, Sharia Banking Statistics 2017 September, s.v.
- ÖRTEN, R. (2000), Genel Muhasebe ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulama Örnekleri. Gazi Kitabevi, Ankara.
- ÖZSOY, İ. (1987), Özel Finans Kurumları. Asya Finans Kültür Yayınları: 1, İstanbul, (İlk baskı: Timaş Yayınları, İstanbul, 1987)
- PERVEZ, I. A. (1990), Islamic Finance. Arab Law Quarterly, 5(4), s.259-281.

- PWC, Open to Comparison: Islamic Finance and IFRS, 2010.
- RATMONO, D. (2005). The Nature of Islamic Accounting and Cultural Influence on Perceived Usefulness of the Islamic Corporate Reporting: Perception of Moslem Accounting Academicians in Java. Master of Science in Accounting, Semarang: University of Diponegoro.
- ROY, D. A. (1991). Islamic Banking. Middle Eastern Studies, 27(3), 1991, Jul, 427-456.
- RUSTIANA, S. H. (2016). The Development Of Syariah Accounting in Indonesia. International Journal of Business, Economics and Law, Vol. 9, Issue 5 (Apr.).
- SBP (State Bank of Pakistan), Islamic Banking Department. Islamic Banking Bulletin April-June 2014. Adoption of AAOIFI Accounting Standards: Case of Pakistan.
- SEVİLENGÜL, O. (2003). Genel Muhasebe. Gazi Kitabevi, Ankara.
- TABAKOĞLU, A. (2013). İslam İktisadına Giriş. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TAG EL-DİN, Seif I. (2004) Issues in Accounting Standards for Islamic Financial Institutions. September 2004.
- TAHERI, M. R. (2000). The basic principles of Islamic economy and their effects on accounting-standards-setting. Published by Accountancy on 9/11/2003. Akt., Siswantoro & Ibrahim (2017).
- TDK (Türk Dil Kurumu) Güncel Türkçe Sözlük.
- TDV (Türkiye Diyanet Vakfı) İslam Ansiklopedisi.
- The IMF and Islamic Finance: Sukuk, <http://www.imf.org/external/themes/islamicfinance/> March 2015.
- TOKİ (Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı). “Kamu Ortaklığı Fonu Yönetmeliği” Tarih: 13.9.1984, No : 18514 sayılı RG
- TRIYUWONO, I. (2000). Shari’ah Accounting Implementation of Justice in a form of trust. JAAI Vol. 4 No. 1, Jun 2000.
- TUNÇ, H. (2013), Katılım Bankacılığı, Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması. İstanbul: Nesil Yayınları.
- YENİEL, N. ve KAYAPINAR, H. (1987). Sünen-i Ebu Davud. Şamil Yayınevi, İstanbul.

63.772

34.291

26.417

FAİZSİZ FİNANSAL KURULUSLARDA MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA İLKELERİ